

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ “УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

ІСТОРІЯ БІОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ УЖГОРОДСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

В.Г. РОШКО

Ужгород – 2023

РОШКО В.Г. Біологи Ужгородського університету та їх здобутки в освітній і науковій діяльності. Видання друге, стереотипне. Ужгород, 2023

В науково-навчальному виданні представлена інформація про історичний шлях формування і становлення біологічного факультету Ужгородського національного університету. Показані основні події і факти, особи і здобутки за майже шістдесятилітній період існування одного із старіших факультетів головного Закарпатського вищого навчального закладу. Докладно викладена історія всіх біологічних кафедр і структурних підрозділів, подані біографічні нариси про фундаторів і визначних особистостей факультету. Книга призначена для науковців, що працюють в галузі біології та історії біологічної науки, для викладачів та студентів вищих навчальних закладів і вчителів біології загальноосвітніх шкіл.

Рецензент: доктор історичних наук, професор кафедри політології УжНУ
М.М.Вегеш.

*Рекомендовано до друку:
Методичною комісією біологічного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол №6 від 28.06.2023 р.)*

© Рошко В.Г., 2023

ЗМІСТ

СЛОВО АВТОРА	ст. 4
ІСТОРІЯ БІОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ УжНУ	55
На шляху становлення і звершень	10
КАФЕДРА БОТАНІКИ	16
Літопис кафедри в постатях	20
КАФЕДРА ЗООЛОГІЇ І БІОЛОГІЇ	24
Літопис кафедри в постатях	24
КАФЕДРА ЕНТОМОЛОГІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ	26
Літопис кафедри в постатях	31
КАФЕДРА ЗООЛОГІЇ	35
Літопис кафедри в постатях	38
КАФЕДРА ГЕНЕТИКИ, ФІЗІОЛОГІЇ РОСЛИН І МІКРОБІОЛОГІЇ	44
Літопис кафедри в постатях	48
КАФЕДРА ПЛОДООВОЧІВНИЦТВА І ВИНОГРАДАРСТВА	54
ЗООЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ	57
БОТАНІЧНИЙ САД	61
ПІСЛЯМОВА	66
ЛІТЕРАТУРА	67

СЛОВО АВТОРА

Плин часу, збагачуючи подіями наше життя, все більше віддаляє ці події від нас, ховає в закутки історії осіб і факти. Припорошує на архівних полицях те, що мало початок ще до нас. Минають дні, роки, десятиліття. І невблаганно стирають з нашої пам'яті не тільки буденне, але й важливе, та навіть дороге для нас. Дороге те – чим живемо, чим робимо.

Для нас – ужгородських біологів за стіною пройдених років важливо бачити наші витoki. Знати джерело, що породило річище під назвою біологічний факультет. Джерело, що живить нас й понині ідеєю творчих змагань. Тому і пишеться історія біологічного факультету Ужгородського університету, щоб ми і наші нащадки могли упевнено стояти на своїх позиціях. А ще, щоб розвивати традиції у біологічній освіті і науці, закладені нашими, без перебільшення, видатними попередниками.

Шлях формування і становлення біологічного факультету у складі Ужгородського університету складний і неоднозначний. Хоча неповні шість десятиліть існування одного з перших серед чотирьох факультетів головного Закарпатського освітнього закладу – це історична мить, але вона наповнена багатьма подіями, цікавими фактами, багата особистостями. Про все це, а ще й про здобутки одного з флагманських факультетів Ужгородського національного університету в цій книжці.

Маючи щастя спілкуватися, знати або навіть лише бачити більшість тих людей, які творили та й, правду кажучи, сотворили біологічний факультет, мені вважається обов'язком показати їх. Показати в діяннях хороших. Можливо трохи ідеалізованих. Бо на мою думку, важливі здобутки і важливе добро. А людські недоліки, огріхи і помилки нехай залишаються припорошені часом історії. Не претендуючи на презентацію всіх без винятку найдрібніших подій в складному процесі становлення рідного факультету, ця публікація містить відомості практично про всі основні діяння з далекого 1945 і до нинішніх днів. Відкриті невідомі сторінки і факти. Згадана переважна більшість людей, що працювали тут протягом цього часу. Всі викладачі, що хоча б день віддали біологічному факультету Ужгородського університету, на досвід і здобутки яких ми спираємося сьогодні, фігурують тут.

В процесі написання історії *Alma mater* були використані матеріали архіву Ужгородського національного університету, архівів кафедр біологічного факультету, спогади ветеранів біофаку та колишніх випускників і власні спогади, що zostались від спілкування з біологами, причетними до цієї історії, але серед нас вже відсутніми.

Щира вдячність від автора за люб'язно надану документальну та усну інформацію співробітникам університетського архіву М.І. Шете та О.С. Шелестак, завідувачу лабораторії кафедри ентомології та збереження біорізноманіття УжНУ М.М. Матковському за допомогу в опрацюванні архівних документів.

ІСТОРІЯ БІОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ УЖНУ

Понад піввікова історія Ужгородського університету і біологічного факультету, як одного з перших серед чотирьох новостворених, є свідченням реалізації тривалих і неабияких дійових зусиль закарпатської інтелігенції та громадськості краю за відкриття вищого навчального закладу. Майже сто років, починаючи з середини 19 століття ці зусилля розбивалися об стіну непорозуміння з боку урядів тодішніх Австроугорщини, Чехословаччини, Угорщини. І лише черговий переділ кордонів та зміна влади в повоєнній Середній Європі уможливили реалізацію намагань по створенню першого освітянсько-наукового осередку університетського рангу в Закарпатті.

5 грудня 1944 року Народна Рада Закарпатської України прийняла декрет “Про організацію вищих шкіл на Закарпатській Україні”, в якому було записано: “Виконуючи волю делегатів першого з’їзду Народних комітетів Закарпатської України від 26 листопада 1944 року, Народна Рада Закарпатської України постановляє: організувати на території Закарпатської України державний університет”.

Для втілення в життя цього декрету Центральний комітет комуністичної партії Закарпатської України та Народна Рада Закарпатської України 20 липня 1945 року прийняли спільну постанову про створення “закарпатоукраїнського університету” в місті Ужгород. В постанові було вказано про оголошення набору студентів на чотири факультети: історичний, філологічний, біологічний, медичний з розрахунку по 60 осіб на кожен факультет, передачу в розпорядження новоствореного університету приміщень з фонду міста і виділення 2 млн. карбованців на роботи по організації вищого навчального закладу.

Проте, остаточне рішення про створення першого закарпатського університету необхідно було прийняти на відповідному державному рівні в столиці України. І от, 18 жовтня 1945 року Рада Народних Комісарів УРСР та ЦК КП(б)У ухвалили спільну постанову про відкриття в Ужгороді державного університету. Ця дата стала реальним і офіційним днем народження Ужгородського державного університету і біологічного факультету, поряд з історичним, філологічним та медичним. Державна постанова передбачала встановлення контингенту набору студентів на перший курс 1945/1946 навчального року в обсязі 180 осіб з розподілом по чотирьох факультетах, забезпечення нового університету професорсько-викладацьким персоналом та виділення навчального обладнання.

Перші вступні іспити до Ужгородського державного університету складала 256 абітурієнтів після 15 вересня 1945 року, а навчання мало розпочатись з 1 грудня. Проте, через відсутність навчальної літератури, неуккомплектованість кадрами, непідготовленість навчальних корпусів та гуртожитку, початок занять був перенесений на більш пізній термін. На заклик про допомогу новоствореному Ужгородському державному університету відгукнулися вищі навчальні заклади і академічні установи не тільки України, але й інших республік Радянського Союзу. Допомога у вигляді навчальної і наукової літератури, лабораторного обладнання і професорсько-викладацького персоналу дозволили створити стартову матеріально-технічну та кадрову базу вузу.

За архівними даними, навчання в університеті розпочалися 1 лютого 1946 року. До занять в цей день приступило 160 студентів і серед них – 28 біологів. Через переводи зі спеціальності на спеціальність та додаткове зарахування, контингент студентів-біологів досить значно змінювався. Забігаючи наперед, відмітимо, що в числі випускників першого випуску Ужгородського державного університету успішно завершили навчання і отримали диплом 17 біологів.

Історія біологічного факультету творилась непросто. Починалась вона в ті далекі лютневі дні сорок шостого у приміщенні будинку під номером 53 тихої старовинної ужгородської вулиці О. Фединця, де нині розміщений хімічний корпус Ужгородського національного університету. Дві кафедри, чотири викладачі, два лаборанти і двадцять вісім першокурсників – це був початок. А далі – калейдоскоп людей, подій і звершень. Шлях до становлення біологічного факультету, торований багатьма неординарними особистостями, бачиться нам з позиції сьогодення наступними віхами історії.

1945 рік.

Першою на біологічному факультеті була відкрита 28 листопада 1945 року кафедра ботаніки. Завідувачем її призначили кандидата біологічних наук, доцента Х.Ю. Руденка, а на

посаду асистента була зарахована А.В. Чужданова. Одночасно, цією ж датою на Хому Юхимовича були покладені обов'язки директора тільки-но створеного при Ужгородському університеті ботанічного саду.

1 грудня 1945 року була організована кафедра зоології та біології (зообіології), завідувачем якої став кандидат біологічних наук, доцент І.Г. Рогаль, а викладачем була зарахована асистент Г.З. Варяниця.

Першим деканом біологічного і одночасно медичного факультетів був призначений з 1 грудня 1945 року Іван Герасимович Рогаль.

В грудні цього ж року, з метою розширення і вдосконалення навчальної та науково-дослідної бази біологічного факультету, поряд з ботанічним садом був створений біозоологічний музей (перший директор – К.Г. Нестеренко).

1946 рік.

1 лютого розпочалося навчання студентів-біологів першого набору.

У зв'язку з призначенням доцента І.Г. Рогалья проректором по навчальній роботі, деканом біологічного факультету з 20 лютого стає доцент Х.Ю. Руденко.

В березні на біологічний факультет приходять працювати доктор біологічних наук, професор П.Д. Ярошенко – перший доктор наук у складі викладацького корпусу Ужгородського університету. Його з 1 березня 1946 року призначають завідувачем новоствореної кафедри квіткових рослин. На початку квітня обидві кафедри ботанічного профілю перейменовуються на кафедру систематики квіткових рослин, до штату якої входили завідувач, професор П.Д. Ярошенко і асистент А.В. Чужданова та кафедру систематики спорових рослин, де завідувачем був доцент Х.Ю. Руденко. У вересні цього ж року, після від'їзду професора П.Д. Ярошенка, ці дві кафедри об'єднують в одну - кафедру вищих рослин.

1 вересня розпочалося навчання біологів-першокурсників другого набору.

15 вересня 1946 року, з приходом кандидата сільськогосподарських наук, доцента С.Ф. Сегеди, на факультеті створюється кафедра зоології безхребетних (завідувач доцент С.Ф. Сегеда), а кафедра зообіології реорганізовується у кафедру біології (завідувач доцент І.Г. Рогаль).

1947 рік.

На початку року створюється друга кафедра зоологічного профілю при біологічному факультеті – кафедра зоології хребетних, яку організував і очолив кандидат біологічних наук, доцент І.І. Колюшев.

В складі біологічного факультету функціонують чотири кафедри: кафедра біології, кафедра вищих рослин, кафедра зоології безхребетних і кафедра зоології хребетних.

Для забезпечення проведення літніх польових практик студентів, в березні 1947 року була створена спеціальна структура - біологічна база університету, яка формально рахувалася при ботанічному саду. Завідувачем біобазу була призначена В.І. Хоролець.

1948 рік.

Біологічний факультет перейшов у нове приміщення за сучасною адресою - вулиця Волошина, 54 (колишня вулиця Жовтнева).

У травні 1948 року на біологічному факультеті створюється кафедра фізіології рослин, до штату якої зараховують доцента Н.В. Атуріну і лаборанта Н.Д. Селецьку. Але через чотири місяці новостворену кафедру ліквідовують.

3 травня почала функціонувати перша стаціонарна біобаза для проведення літніх практик студентів-біологів в селищі М.Березний (приміщення колишнього греко-католицького чоловічого монастиря).

У вересні 1948 року у зв'язку із звільненням доцента І.Г. Рогалья, кафедру біології розформовують. Майно кафедри і дисципліни, які тут читалися, передані на кафедру зоології безхребетних.

1949 рік.

1 жовтня 1949 року при біологічному факультеті відкривається кафедра генетики і дарвінізму. Організатором і першим її завідувачем став кандидат біологічних наук, доцент Г.В. Ткаченко, який був направлений Міністерством вищої освіти СРСР в Ужгородський університет на посаду ректора.

В межах спеціальності „Біологія” на факультеті запроваджено спеціалізації: „Ботаніка” при кафедрі вищих рослин, „Зоологія безхребетних” при кафедрі зоології безхребетних і „Зоологія хребетних” при кафедрі зоології хребетних.

1951 рік

Відбувся перший в історії біологічного факультету випуск молодих спеціалістів. Диплом біолога 1 лютого 1951 року отримали 17 чоловік.

При біологічному факультеті почало працювати заочне відділення для підготовки спеціалістів з вищою освітою без відриву від виробництва.

Відповідно до наказу Міністерства вищої освіти СРСР, 1 вересня 1951 року біологічний і медичний факультети УЖДУ об'єднані в один - медико-біологічний факультет, деканом якого призначається кандидат медичних наук, доцент В.Л. Хенкін.

Кафедра вищих рослин перейменовується на кафедру морфології і систематики рослин.

При кафедрі генетики і дарвінізму запроваджена спеціалізація „Фізіологія рослин”.

1953 рік.

26 березня 1953 року замість професора В.Л. Хенкіна деканом медико-біологічного факультету призначається кандидат біологічних наук, завідувач кафедри фізіології тварин і людини доцент О.Г. Мершиков.

1954 рік.

У вересні після структурної реорганізації факультетів УЖДУ, створюється хіміко-біологічний факультет, деканом якого призначається завідувач кафедри морфології і систематики рослин доцент Х.Ю. Руденко.

Завершилось будівництво і почала функціонувати високогірна біобазис на полонині Руна.

1956 рік.

Деканом хіміко-біологічного факультету замість доцента Х.Ю. Руденка призначається з 9 березня завідувач кафедри зоології хребетних доцент І.І. Колюшев.

Кафедри зоології безхребетних і хребетних об'єднуються в одну – кафедру зоології, яку очолює доцент І.І. Колюшев. Але незважаючи на об'єднання, поряд зі спеціалізацією "Зоологія хребетних", при кафедрі здійснюється підготовка студентів за спеціалізацією "Зоологія безхребетних".

Кафедра дарвінізму і генетики перейменовується на кафедру фізіології рослин і дарвінізму.

1957 рік.

Деканом хіміко-біологічного факультету замість доцента І.І. Колюшева 3 травня призначається завідувач кафедри фізичної і колоїдної хімії професор П.М. Стадник.

1959 рік.

При біологічному факультеті відкрите вечірнє відділення для підготовки спеціалістів з вищою освітою без відриву від виробництва. Вечірня форма навчання ефективно функціонувала аж до її ліквідації у 1993 році.

1960 рік.

Хіміко-біологічний факультет реорганізовано на два окремі факультети. З 1 вересня деканом біологічного факультету призначається доцент А.А. Гіріц.

1961 рік.

31 серпня замість доцента А.А. Гіріца деканом біологічного факультету призначається доцент І.І. Бубряк.

1964 рік.

У вересні до складу біологічного факультету увійшла кафедра біофізики (завідувач - доцент А.В. Ковальчук), яка до того часу функціонувала при фізичному факультеті. На ній продовжувала здійснюватись спеціалізація студентів-фізиків. Проіснувала кафедра біофізики при біологічному факультеті чотири роки. В 1968 році вона знову була підпорядкована фізичному факультету.

1966 рік.

Зі складу кафедри зоології була виділена спеціалізація "Зоологія безхребетних" і трансформована у кафедру з новою назвою – кафедра ентомології, завідувачем якої став доктор біологічних наук, професор В.Ф. Палій.

1968 рік.

Кафедра морфології і систематики рослин перейменована на кафедру ботаніки (завідувач – доцент В.І. Комендар).

1969 рік.

До складу біологічного факультету увійшла кафедра мікробіології, (завідувач – доцент В.С. Петрус), котра ще в 1948 році була сформована професором А.М. Уліско при медичному факультеті, як кафедра мікробіології і гістології. В межах спеціальності „Біологія” відкривається нова спеціалізація „Мікробіологія”.

1974 рік.

Замість професора І.І. Бубряка деканом біологічного факультету обирається доцент Г.М. Рошко.

1978 рік.

Замість професора Г.М. Рошка деканом біологічного факультету обирається професор В.І. Комендар.

1981 рік.

Завершується будівництво і починає функціонувати біобазис в с. Колочава Міжгірського району (директор М.М. Цюбик), де проводяться літні практики студентів біологічного факультету.

1982 рік.

Замість професора І.І. Комендара деканом біологічного факультету обирається доцент І.М. Ликович.

1986 рік.

Замість доцента І.М. Ликовича деканом біологічного факультету обирається професор І.Я. Понін.

Кафедра мікробіології була приєднана до кафедри фізіології рослин і з цього часу реформована кафедра отримала назву – фізіології рослин і біотехнології. За період функціонування при біологічному факультеті (1969-1986рр.), кафедру мікробіології очолювали доценти А.В. Смеренська, М.М. Ладані, А.І. Туряниця.

1989 рік.

Замість професора І.Я. Поніна деканом біологічного факультету обирається доцент В.І. Ніколайчук.

1993 рік.

При біологічному факультеті відкривається нова спеціальність – “Плодоовочівництво і виноградарство”. Підготовка студентів за цією аграрною спеціальністю почала здійснюватись на кафедрі фізіології рослин і біотехнології.

При біологічному факультеті на базі кількох держбюджетних і госпдоговірних тем кафедри ботаніки створюється науково-дослідний підрозділ – Міжвідомча лабораторія охорони природних екосистем Ужгородського держуніверситету, що функціонує під егідою Міністерства та Держуправління екобезпеки в Закарпатській області (науковий керівник – професор В.І. Комендар).

1995 рік.

Постановою ВАК України при біологічному факультеті УжДУ терміном на три роки була відкрита спеціалізована рада по захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності “Ботаніка” (голова спецради – доктор біологічних наук, професор В.І. Комендар). За період дії повноважень ради (1995-1998 рр.) було проведено 7 захистів.

1996 рік.

Відкривається кафедра плодоовочівництва і виноградарства, завідувачем якої став доцент П.І. Голінка.

1997 рік.

Кафедра ентомології і кафедра плодоовочівництва і виноградарства після об’єднання реорганізовані в одну – кафедру ентомології та агрономії, яку очолив доцент В.Г. Рошко.

1998 рік.

Здійснено перший випуск плодоовочівників-виноградарів. Диплом вченого-агронома отримали 12 випускників.

“Науковий вісник Ужгородського університету” (серія Біологія), що видається на біологічному факультеті, зареєстрований ВАКом України як фаховий науковий журнал.

1999 рік.

Кафедру фізіології рослин і біотехнології було перейменовано на кафедру генетики і фізіології рослин (завідувач – доктор біологічних наук, професор В.І. Ніколайчук).

2000 рік.

На біологічному факультеті в рамках спеціальності “Біологія” відкрито нову спеціалізацію “Біоекологія”. Проведення освітньої діяльності за екологічною спеціалізацією доручено кафедрі ентомології.

2002 рік.

Кафедра ентомології і агрономії реорганізована на дві – кафедру ентомології (завідувач – доцент В.Г. Рошко) та кафедру плодовоовочівництва і виноградарства (завідувач – професор В.А. Заяць).

На шляху становлення і звершень

В генезисі становлення науково-педагогічного потенціалу біологічного факультету можна виділити чотири основні етапи. Перший з них – це приїзд до Ужгорода в другій половині 40-их - першій половині 50-их років ХХ століття викладачів і науковців-біологів з різних куточків Радянського Союзу. Це вони – досвідчені педагоги і викладачі-початківці створили професорсько-викладацький колектив тільки-но сформованого біологічного факультету УжДУ: професор П.Д. Ярошенко, доценти І.Г. Рогаль, Х.Ю. Руденко, С.Ф. Сегеда, І.І. Колюшев, К.К. Фасулаті, Г.В. Ткаченко, Н.В. Атуріна, старші викладачі А.Т. Арсірій, Т.А. Тверітіна, К.К. Власова, В.І. Пономарчук, асистенти А.В. Чужданова, Г.З. Варяниця, В.І. Хоролець, А.І. Ковригін, В.О. Ліндберг. До когорти перших педагогів-ентузіастів факультету приєдналися і запрошені на викладацьку роботу двоє місцевих гімназійних професорів-біологів – С.С. Фодор та А.А. Гіріц, які здобули вищу освіту в Празькому університеті. Але найпершими викладачами біологічного факультету, ще до офіційного створення Ужгородського університету, стали Галина Захарівна Варяниця з 1 серпня 1945 і Антоніна Василівна Чужданова з 1 вересня 1945 року. Ці дві випускниці Харківського університету приймали вступні іспити від перших абітурієнтів, що вирішили стати біологами.

Окремо в цьому контексті хочеться виділити ще одну неординарну і визначну особистість – нашого земляка, заслуженого художника України, члена-кореспондента Академії мистецьких наук України, професора Й.Й. Бокшая, котрий з 1 січня до 1 травня 1946 року був зарахований до штату біозоологічного музею Ужгородського університету для художнього оформлення експозиції.

Вже з першої половини 50-их років кращі біологи перших випусків молодого університету: І.І. Бубряк, О.Р. Довгань, Г.М. Рошко, О.М. Лакиза, Й.М. Чернекі, І.І. Бокотей, І.М. Ликович, І.І. Турянин, В.І. Комендар, В.Ю. Мандрик поповнили ряди викладацького корпусу рідного факультету. З цього періоду до 60-их років виділяється другий етап становлення науково-педагогічного колективу біологів УжДУ, який своїми здобутками на освітній і науковій ниві голосно заявив про себе не тільки в Україні, але й на теренах всього Радянського Союзу. Викладачі біологічного факультету, що пов'язали свою долю з молодим ужгородським вузом мужніють і якісно зростають разом з ним. Х.Ю. Руденко і Г.В. Ткаченко захищають докторські дисертації, а С.С. Фодор, Т.А. Тверітіна, К.К. Власова, І.І. Бубряк, Г.М. Рошко, І.І. Турянин, І.І. Бокотей стають кандидатами біологічних наук. В цей період до викладання на факультеті запрошуються із-за меж Закарпаття досвідчені, вже сформовані науковці – професори В.Ф. Палій, Ю.В. Медведєв, Т.В. Виноградова, доценти В.В. Скрипник, А.В. Смеренська, асистент Н.П. Невесела. До викладання окремих дисциплін на погодинній основі залучалися фахівці з інших вузів України: доценти Н.М. Панафутіна Н.М. Краснопольська, асистенти Є.В. Луговой, І.В. Маліборський. Проте, ставка вже робиться на поповнення штату викладачів за рахунок власних випускників.

На зміну старшим колегам, які першими торували шлях до створення в Ужгороді класичного університетського біофаку, приходять в 60-их роках їх учні – молоді, амбіційні, готові до наукових і педагогічних звершень: М.І. Бедей, О.С. Сидор, М.І. Щербань, І.Г. Добош, М.М. Чубірко, Ю.І. Крочко, П.П. Білик, П.І. Голінка, Й.М. Погоріляк, В.О. Добей, М.В. Дубанич, О.В. Корчинський, С.І. Фаринець, В.І. Петросова, М.Ф. Мателешко. Це вони – виховані фундаторами біологічного факультету, запалені науковими ідеями своїх видатних вчителів, стали третьою хвилею викладачів, що влилась у педагогічний колектив рідного факультету.

80-ті - 90-ті роки ХХ століття ознаменували собою четвертий етап генезису біологічного факультету, коли практично весь науково-педагогічний колектив сформувався і продовжує поповнюватись за рахунок власних випускників, серед яких: В.І. Ніколайчук, В.Й. Белчгазі, Ю.Ю. Петрус, В.А. Заяць, В.О. Ходак, А.А. Гвоздак, В.Г. Рошко, Н.В. Куруц, П.В. Вайда, Т.Т. Дудинський, В.І. Сабодош, Г.М. Мезев-Крічфалушій, Б.Б. Надь, О.Б. Колесник, Н.П. Куртин, В.Ю. Крочко, Ж.Г. Меліка, Л.А. Потіш, А.А. Ковальчук, Н.В. Бойко, Г.М. Коваль, О.Ю. Мателешко, В.О. Чумак. Початок третього тисячоліття, завершуючи зміну поколінь на факультеті, привів до викладацького корпусу чергову посилу молодих вчорашніх вихованців УжНУ – І.В. Бесеганич, Л.М. Фельбабу-Клушину, К.М. Кишко, В.В. Симочка, Б.М. Шаргу, Т.І. Кордон, А.В. Колесник, А.В. Мигалья, В.В. Мірутенка. Цей факт є свідченням творчої зрілості і високої освітньо-наукової ефективності старшого факультету молодого закарпатського вищого навчального закладу –

Ужгородського національного університету. Підвалини якості, надійності і злагодженості функціонування сьогоднішнього біологічного факультету були закладені, без перебільшення, справді подвижницькою, самовідданою до фанатизму працею чотирьох поколінь біологів, згаданих вище.

Ще одною запорукою успіху колективу біологічного факультету на ниві освітній є нелегка, відповідальна, хоч і не дуже помітна робота навчально-допоміжного персоналу – лаборантів і препаративників. Багато їх змінилось за більш ніж півстолітню історію в навчальних лабораторіях. Не всі витримували навантаження і темпу, особливо в перші роки формування кафедр. Але біологічному факультету пощастило на відданих своїй справі трудівників - лаборантів, чий імена і зараз вимовляються з повагою, шаною і любов'ю: Е.Н. Гашак, Й.С. Чонка, О.П. Резніченко, А.В. Меліхова, М.Ю. Лучкевич, Є.З. Чабіна, Є.С. Ревті, М.Ю. Митровська... До таких імен відносимо і нині працюючих ветеранів університету, що уособлюють собою кафедри, яким віддали понад п'ятдесят літ життя: Віра Іллівна Євдокимова (лаборант кафедри ентомології) і Емеріх Степанович Товт (старший лаборант кафедри ботаніки).

Не можна обійти увагою і активний вплив керівників факультету – деканів на становлення в Ужгородському університеті одного з визначних освітньо-наукових осередків біологічної науки не тільки в Україні, але і в Середній Європі. Посильний внесок у спільну справу розбудови рідного факультету внесли всі декани, незважаючи на тривалість перебування в керівному кріслі. Сам факультет, його матеріально-технічна база, інтелектуальний потенціал викладачів та співробітників, понад півстолітній науковий доробок ужгородських біологів, його випускники і нинішні студенти – все це можна віднести в актив деканів, не скупий документально-архівний, а реальний, відчутний, помітний. В ньому, безперечно, неабияка заслуга керманців факультету, які спільно зі своїми командами-колективами здобували славу і стверджували високі позиції школи ужгородських біологів. В хронологічній послідовності посаду керівника факультету обіймали: І.Г. Рогаль (1945-1946), Х.Ю. Руденко (1946-1951), В.Л. Хенкін (1951-1953), О.Г. Мерщиков (1953-1954), Х.Ю. Руденко (1954-1956), І.І. Колюшев (1956-1957), П.М. Стадник (1957-1960), А.А. Гіріц (1960-1961), І.І. Бубряк (1961-1974), Г.М. Рошко (1974-1978), В.І. Комендар (1978-1982), І.М. Ликович (1982-1986), І.Я. Понін (1986-1989), В.І. Ніколайчук (1989-2011), В.Г.Рошко (2011-2012). Зараз деканом факультету є Ярослава Степанівна Гасинець.

В площині діянь і здобутків біологічного факультету не можна не згадати біологів, що в різний період займали керівні посади в органах управління Ужгородського університету. Це вони визначали стратегію розвитку університету, організовували роботу великого колективу, забезпечували злагодженість і ефективність функціонування всіх факультетів та структур вузу. Протягом семи років в період з 1949 до 1956 р., третім за ліком ректором УжДУ був кандидат біологічних наук Г.В. Ткаченко. До його заслуг слід віднести значний якісний і кількісний ріст колективу університету, при ньому відкрилися два нові факультети – фізичний та математичний, сформовано понад десяток нових кафедр, побудована біобазис на полонині Руна.

На посаді першого проректора – проректора по навчальній роботі УжДУ також не бракувало біологів. Першим в історії нашого університету проректором став доцент І.Г. Рогаль, який одночасно завідував кафедрою зообіології і був деканом біологічного та медичного факультетів. У вересні 1948 року його на посаді проректора по навчальній роботі змінив черговий біолог – завідувач кафедри зоології хребетних доцент І.І. Колюшев, який працював проректором до 1951 року. Обидва проректори-біологи проявили себе як хороші фахівці, що віддали багато сил та енергії організації навчальної, методичної та наукової роботи в університеті.

“Своїм”, біологічним проректором по науковій роботі вважається і кандидат медичних наук, доцент В.С. Петрус, який займав керівну університетську посаду з 1959 до 1970 року. Водночас він був завідувачем кафедри мікробіології, яку в 1969 році було виведено зі складу медичного і приєднано до біологічного факультету. Особливу увагу В.С. Петрус приділяв налагодженню роботи аспірантури, проведенню наукових конференцій та публікації матеріалів наукових досліджень ужгородських вчених.

Лиш споглядаючи крізь призму історії на пройдений біологічним факультетом шлях, стає зрозумілим неординарність особистостей тих – хто стояв біля витоків нашої Alma mater, тих – хто творив її історію, тих – хто, власне, створив її і підняв на сучасні зрілі висоти. Подвижництво, справжній науковий фанатизм вирізняли перших викладачів новоствореного біофаку. Виособлено

серед них виділяються І.І. Колюшев, Х.Ю. Руденко, П.Д. Ярошенко, Г.В. Ткаченко, В.В. Скрипник, К.К. Фасулаті, В.Ф. Палій. Це вони, в першу чергу, зуміли налагодити навчально-методичну роботу на кафедрах, постаратися про матеріально-технічне забезпечення навчання, вчили студентів і жили з ними однією сім'єю, як батьки з дітьми. Це вони своєю науковою одержимістю і власним прикладом зуміли запалити у своїх вихованців-студентів жадою до навчання, до пізнання цікавого, багатого і складного світу живих істот, відкрити їм шлях до великої науки. Результати їх роботи у співпраці з колегами-викладачами, що працювали з перших днів створення факультету та першими своїми випускниками, які вже почали трудитись поруч – виявились надзвичайно вагомими – сформувалися наукові школи за кількома біологічними напрямками. Ужгородська наукова школа флористів, біля витоків якої стояли професори П.Д. Ярошенко і С.С. Фодор, а фундатором є професор В.І. Комендар, дала українській ботаніці багато відомих імен, серед яких: доктори наук В.І. Чопик, Й.Й. Сікура, С.М. Стойко, І.М. Григора, С.Г. Васер, Ф.Д. Гамор, С.Ю. Попович, кандидати наук М.І. Бедей, О.С. Сидор, В.В. Крічфалушій, Г.М. Мезев-Крічфалушій, В.І. Сабадош, Н.П. Куртин, Г.Б. Будніков, Л.М. Фельбаба-Клушина, І.В. Бесеганич та ін.

Ужгородська наукова ентомологічна школа, фундатором якої був професор К.К. Фасулаті, голосно заявила про себе вже у шістдесятих роках ХХ століття. З неї вийшли чудові дослідники комах не тільки Карпат, але й Східної Європи: А.А. Гіріц, Г.М. Рошко, І.І. Бокотей, І.М. Ликович, Т.А. Тверітіна, В.І. Пономарчук, В.В. Бровдій, Сметник, В.В. Булеза, Й.М. Погоріляк, В.О. Добей, І.Г. Добош, С.І. Фаринець, А.Й. Сікура, В.Г. Рошко, Ж.Г. Меліка, О.Ю. Мателешко, В.О. Чумак і багато інших.

Ужгородська школа цитоембріологів рослин, підвалини якої заклав Х.Ю. Руденко, дала українській біологічній науці знаних вчених-педагогів: В.Ю. Мандрик, Й.М. Чернекі, М.М. Чубірко, Ю.Ю. Петруса, Ю.В. Манівчука, О.Б. Колесника.

Фундатором Ужгородської школи фізіологів рослин по праву вважається доцент Г.В. Ткаченко, справу якого по розвитку цього напрямку біологічних досліджень на факультеті продовжив професор В.В. Скрипник. Серед учнів школи – відомі дослідники фізіології виноградної лози Закарпаття: О.М. Лакиза, П.І. Голінка, П.П. Білик, В.О. Ходак, І.А. Попович, В.Й. Белчгазі, О.І. Попович та інші.

Ужгородська теріологічна школа була започаткована великим ентузіастом зоологічних досліджень доцентом І.І. Колюшевим. Серед його учнів – професори І.І. Турянин, Ю.І. Крочко, доценти О.В. Корчинський і Н.В. Куруц, які за прикладом вчителя обрали шлях викладача кафедри зоології.

Вагомі наукові звершення Ужгородських біологів нерозривно пов'язані з дослідженням рослинного і тваринного світу Закарпаття й усього Українокарпатського регіону. Станом на середину ХХ століття, Східні Карпати виявились найменш вивченими у флористичному і фауністичному плані у всій Європі через тривалу складну політичну ситуацію в середній Європі та периферійним розміщенням Закарпаття в межах тих країн, до складу яких воно в різні історичні періоди входило.

В 1953 році Мінвуз України затвердив головні напрями науково-дослідної роботи Ужгородського державного університету, серед яких було чітко визначено: вивчення флори і фауни Карпат. Викладачі, що приїхали працювати в Ужгород, на біологічний факультет з різних регіонів Радянського Союзу, вперше потрапивши на Закарпаття, отримали чудову нагоду бути першовідкривачами таємниць природи Східних Карпат. З ентузіазмом поринувши у дослідження "білих плям" рослинного і тваринного світу маловивченого на той час Закарпаття, П.Д. Ярошенко, І.І. Колюшев, К.К. Фасулаті, К.К. Власова, С.С. Фодор, Т.А. Тверітіна активно залучали своїх вихованців-студентів до науково-дослідної роботи, зуміли запалити їх жадою наукових звершень, сформувавши цілу плеяду чудових, а згодом і відомих ботаніків та зоологів. Виснажливі, але цікаві експедиції, тривала і копітка камеральна робота, виготовлення численних гербаріїв та колекцій – принесли перші вагомні результати. Молоді науковці з перших випусків біологічного факультету: В.І. Комендар, Й.М. Чернекі, І.І. Бубряк, Г.М.Рошко, І.І. Бокотей, І.І. Турянин, О.Р. Довгань, І.М. Ликович, В.Ю. Мандрик зуміли гідно підтримати починання своїх викладачів не тільки у власних наукових дослідженнях, але й у справі виховання наступних поколінь біологів. Це вони разом з С.С. Фодором, А.А. Гіріцом, В.І. Пономарчук, В.Ф. Палієм стояли біля витоків

наукових шкіл флористів, ентомологів і зоологів, що виникли в Ужгороді. Їх творчий науковий доробок складає понад тисячу публікацій, серед яких особливу значимість мають монографії, що підсумовують завершені фундаментальні дослідження рослинного і тваринного світу Українських Карпат: “Смена растительного покрова Закарпаття” П.Д. Ярошенка і В.О. Грабара, “Форпосты горных лесов” В.І. Комендара, “Флора Закарпаття” С.С. Фодора, “Звірі Закарпаття” І.І. Колюшева. Поряд з відзначеними напрямками наукових досліджень ужгородських біологів, які були визначені в якості пріоритетних і залишаються такими й понині, на ведучі позиції згодом вийшли цитоембріологічний (засновник – Х.Ю. Руденко), фізіології рослин (розвинув Г.В. Ткаченко, а становлення в напрямку фізіології виноградної лози продовжив В.В. Скрипник). Вимоги часу, що диктуються потребами підвищення врожайності сільськогосподарських культур, захисту рослин і охорони природи, висунули на біологічному факультеті в якості пріоритетних прикладні та спеціальні напрямки наукових досліджень, серед яких активна роль відводиться біотехнології (засновник В.І. Ніколайчук), фітоценології і охороні рослинного світу Українських Карпат (координатор – В.І. Комендар), охороні тваринного світу Українських Карпат (започаткований І.І. Колюшевим і розвинутий Ю.І. Крочком та А.А. Ковальчуком), захисту рослин (сформований К.К. Фасулаті, В.Ф. Палієм, А.А. Гіріцом), генетиці і селекції кормових трав (керівник В.І. Ніколайчук). Але сучасна глобальна екологічна криза і проблеми, породжені наслідками господарської діяльності людини в Східнокарпатському регіоні, викристалізували ще один, без сумніву, пріоритетний для всього біологічного факультету науковий напрям – екологічний. В змісті екологічних досліджень, які активно і ефективно розвиваються сучасним складом науково-педагогічного корпусу біофаку, фігурують аспекти всіх кафедр, які зусиллями керівництва факультету консолідуються для вирішення екологічних проблем краю, усунення негативних наслідків інтенсивної антропоїзації природних екосистем Закарпаття та збереження його біорізноманіття, недопущення регіональних екологічних лих в майбутньому і стійкого розвитку регіону. З цією метою викладачами факультету було розроблено і сформульовано концепцію екологічної освіти та виховання в загальноосвітній та вищій школах, прийнято участь у роботі наукової комісії по встановленню причин згубних паводків 1998 і 2001 років. Щоб привернути увагу світової наукової громадськості до екологічних проблем Східних Карпат, з ініціативи декана біологічного факультету професора В.І. Ніколайчука в травні 1997 року був проведений міжнародний регіональний семінар “Охорона довкілля: сучасні дослідження в екології і мікробіології”, а в жовтні 2001 року – міжнародна науково-практична школа для молодих вчених і спеціалістів “Природні екосистеми Карпат в умовах посиленого антропоїчного впливу”. Адміністрацією біологічного факультету активно впроваджується в життя програма підготовки студентів біологів-екологів та створення регіонального науково-дослідного інституту екологічних досліджень при факультеті. Приємно відмітити, що перший пункт цієї програми вже виконаний – на факультеті відкрита нова спеціалізація “Екологія” в рамках спеціальності “Біологія”.

Об’єктивна і реальна оцінка освітньої діяльності факультету, ефективності роботи професорсько-викладацького колективу чітко виражається одним основним показником – якістю підготовки студентів. Цей показник, як ніякий інший, є свідченням ступеню фахової і професійної якості викладачів-педагогів. Адже робота викладацького корпусу біологічного факультету віддзеркалюється в їх учнях – випускниках біологах. А випускниками ми дійсно можемо пишатися. Чого лише варті імена відомих далеко за межами України академіка НАНУ, доктора біологічних наук М.Ф. Шуби, члена-кореспондента НАНУ, доктора біологічних наук С.Г. Васера, директора НДІ Карантину рослин Російської Академії наук, доктора біологічних наук О.В. Сметника, провідного спеціаліста НДІ Еволюційної морфології і екології тварин Російської Академії наук, доктора біологічних наук В.В. Булези, завідувача відділу Інституту мікробіології і вірусології НАНУ, доктора біологічних наук, професора М.М. Менджула, завідувача відділу Центрального Республіканського ботанічного саду НАНУ, доктора біологічних наук, професора Й.Й. Сікури, головного наукового співробітника Інституту екології Карпат НАНУ, доктора біологічних наук, професора С.М. Стойка, завідувача кафедри зоології Київського педагогічного університету ім. М. Драгоманова, доктора біологічних наук, професора В.М. Бровдія, директора Карпатського біосферного заповідника, доктора біологічних наук Ф.Д. Гамора. Незаперечною вагою наукових здобутків прославили біологічний факультет Ужгородського університету і його випускники – доктори наук: В.І. Комендар, І.І. Бубряк, І.І. Турянин, В.Ю. Мандрик, М.Ю.

Клевець, М.Я. Співак, Ю.І. Крочко, В.І. Ніколайчук, А.А. Ковальчук, С.Ю. Попович, В.В. Ткач. Якість фахової підготовки наших біологів засвідчує і їх успішна робота в зарубіжних наукових установах: В.В. Ткач – професор біологічного факультету університету Північної Дакоти (м. Гранд Фокс, США), Т.Х. Олексик – науковий співробітник національного інституту раку (м. Фредерік, Меріленд США), В. Товт – науковий співробітник лімнологічного дослідного інституту Балатону Угорської академії наук (м. Тігань, Угорщина), Ж.Г. Меліка – науковий співробітник лабораторії систематики паразитоїдів (м. Козег, Угорщина), О.М. Григор'єв – науковий співробітник експериментального відділу Інституту медичної радіології Російської Академії медичних наук (м. Обнінск), В.І. Лой – науковий співробітник Інституту сільськогосподарської радіології Російської Академії наук (м. Обнінск), І.І. Бубряк – науковий співробітник лабораторії молекулярної біології при Оксфордському університеті (Великобританія), Н. Єгорова – науковий співробітник Інституту експериментальної ентомології і фітопатології Словацької Академії наук, В.М. Калінкін – директор Слав'янської дослідної станції Всеросійського НДІ захисту рослин.

Неабияким здобутком біологічного факультету є підготовка в його стінах науково-педагогічних кадрів найвищої кваліфікації – викладачів вузів. Як вже було відмічено, практично увесь нинішній професорсько-викладацький склад факультету – це його випускники. Унікальними в цьому відношенні є перший випуск біофаку (1951 р.), з якого сім біологів стали викладачами (проф. І.І. Бубряк, проф. І.І. Турянин, проф. Г.М. Рошко, доц. О.М. Лакиза, доц. І.М. Ликович, доц. О.Р. Довгань, доц. Й.М. Чернекі) і восьмий (1957 р.) – шестеро з якого поповнили педколектив рідного факультету (проф. Ю.І. Крочко, доц. В.О. Добей, доц. Й.М. Погоріляк, доц. П.І. Голінка, доц. М.М. Чубірко, ас. М.В. Дубанич). Ряд наших вихованців зумів себе реалізувати на викладацьких посадах медичного (доценти З.П. Лангазо, О.М. Бокотей, О.Ю. Райко, Х.І. Микита, Т.Ф. Росола, асистенти П.П. Митровка, А.І. Палко), економічного (професор Ю.В. Манівчук) і факультету фізичної культури та реабілітації (старший викладач А.А. Федорішко, викладач Л. Русенко).

З найкращого боку зарекомендували себе ужгородські біологи в якості викладачів різних вузів України, серед яких, за браком достовірних відомостей згадаємо лише колишнього декана біологічного факультету Київського національного університету, професора В.І. Чопика, колишнього декана біологічного факультету Чернівецького державного університету, доцента І.В. Вайнагія, колишнього завідувача кафедри ботаніки Київського національного аграрного університету, нині професора цієї кафедри І.М. Григору, нинішнього завідувача кафедри зоології Київського педагогічного університету ім. М. Драгоманова професора В.В. Бровдія, нинішнього проректора Уманського аграрного державного університету, завідувача кафедри технології зберігання і переробки продукції рослинництва, доцента Г.С. Гайдая, нинішнього завідувача кафедри біофізики Львівського національного університету ім. І. Франка професора М.М. Клевця, доцента кафедри біології Івано-Франківського медичного університету Н.І. Бойко, професора кафедри дендрології та лісової селекції Київського національного аграрного університету С.Ю. Поповича, доцента кафедри фітофармакології Київського національного аграрного університету В.І. Менджул, доцента кафедри зоології Тернопільського педагогічного університету В.С. Талпоша, колишнього доцента кафедри зоології Мордовського педагогічного інституту (м. Саранск, Росія) О.Є. Лугового.

Почесної місії повноважних представників вітчизняної вузівської освіти були удостоєні двоє викладачів-зоологів Ужгородського університету. В 1960-1961 роках доцент І.І. Колюшев був направлений у В'єтнам викладати на кафедру зоології Ханойського університету. А доцент О.В. Корчинський в 1967-1970 роках навчав гвінейських студентів на кафедрі біології Конакрійського політехнічного інституту.

За свою понад півстолітню історію біологічний факультет Ужгородського університету підготував понад чотири з половиною тисячі спеціалістів. І більшість з них знайшла своє покликання на ниві освіти. У всіх школах міст і сіл Закарпаття, яких є понад 700, “сіють розумне, добре, вічне” наші випускники, навчаючи діточок не тільки біології (часто за браком фахівців, читають різні дисципліни, працюють в початкових класах, на групі продовженого дня), але й науці життя – любові до природи, до рідного краю, до людей. Немає такої області в нашій Україні, де б не працювали шкільними вчителями біологи з дипломом Ужгородського університету. Особливо багато їх навчає в школах Львівської, Івано-Франківської та Волинської областей. Не обділені

нашими випускниками і освітні заклади ближнього зарубіжжя. Ба, навіть в одній з елітних московських шкіл з успіхом викладає біологію Т.Ю. Малешко-Ігнат'єва (випускниця кафедри зоології 1979 року). В гімназіях Угорщини також викладають біологію наші випускники, серед яких: В.Ю. Крочко, Ж.О. Степе-Ердев, Е. Балаж.

Але історію формування і становлення біологічного факультету неможливо показати без історій окремих кафедр – структурних і функціональних складових любого факультету. Це кафедри, формуючись, трансформуючись і еволюціонуючи, змінюючись якісно та кількісно, творять факультет, матеріально та інтелектуально живлять його і реально забезпечують навчальний процес. Трагування історії в ракурсі становлення сучасних кафедр дає нам можливість глибше оцінити складність пройденого шляху, побачити реальних людей, які його торували. Та й зрештою, об'єктивно оцінити наші нинішні здобутки і на їх платформі побачити перспективи дальшого розвитку.

КАФЕДРА БОТАНІКИ

Кафедра ботаніки першою офіційно була створена при біологічному факультеті Ужгородського університету 28 листопада 1945 року після приїзду в Ужгород на викладацьку роботу кандидата біологічних наук, доцента Х.Ю. Руденка. Цією датою його було призначено завідувачем кафедри і одночасно директором ботанічного саду, який він мав створити. До штату кафедри ботаніки була в цей період зарахована асистентом А.В. Чужданова, котра була запрошена в Ужгород у вересні 1945 року для роботи в приймальній комісії тільки-но створеного вузу. Вже 20 лютого 1946 року Хому Юхимовича призначають деканом біологічного факультету і у зв'язку з цим, звільняють його від обов'язків директора ботанічного саду. До приходу в Ужгород за його плечима вже був чималий життєвий досвід – аспірантура при Інституті ботаніки АН України, викладацька робота на кафедрі ботаніки київських ветеринарного і зоотехнічного інститутів, завідування на кафедрі ботаніки Глухівського сільськогосподарського інституту, посада заступника директора по науковій частині ботанічного саду Київського державного університету і фронтові дороги Другої світової. Чудовий ембріолог рослин, Х.Ю. Руденко спрямовував наукові дослідження кафедри і в руслі флористики та геоботаніки. Ботанічний сад, кафедральний гербарій, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу і сам навчальний процес – все його турбувало і все він старався вирішити якнайкраще.

На початку березня 1946 року викладацький корпус Ужгородського державного університету поповнився першим доктором наук. Ним став досвідчений ботанік-флорист, професор П.Д. Ярошенко. У зв'язку з цим, було прийнято рішення створити на біологічному факультеті ще одну кафедру ботанічного профілю – кафедру квіткових рослин і призначити її завідувачем доктора біологічних наук, професора П.Д. Ярошенка. Після кількох змін назв, у квітні цього ж року визначились із остаточними назвами і штатом співробітників. Станом на квітень 1946 року кафедра систематики квіткових рослин функціонувала у складі завідувача – професора П.Д. Ярошенка, асистента – А.В. Чужданової, старшого лаборанта – В.О. Грабаря, а на кафедрі систематики спорових рослин працював завідувачем доцент Х.Ю. Руденко. Але за кілька місяців назви обох ботанічних кафедр знову змінюються. Перша – стає кафедрою вищих рослин, а друга – кафедрою нижчих рослин. Обидва завідувачі-ботаніки крім аудиторних занять багато працювали зі студентським колективом, створювали методичну і матеріально-технічну базу факультету, допомагали становленню ботсаду, плідно провадили науково-дослідну роботу. Професор П.Д. Ярошенко написав і видав у 1947 році “Короткий визначник рослин Закарпаття”, а доцент Х.Ю. Руденко зумів технічно забезпечити і створити кафедральну цитоембріологічну лабораторію, започаткувавши на біофаці передовий на той час напрям досліджень на клітинному рівні.

В кінці 1946 року професор П.Д. Ярошенко звільняється з роботи і виїжджає з Ужгорода, а кафедри вищих і нижчих рослин об'єднуються в одну – кафедру вищих рослин, на чолі якої стає доцент Х.Ю. Руденко. З плином часу поступово оновлюється колектив кафедри. Приходять нові люди, розширюється штат викладачів, чіткіше окреслюються напрямки наукової діяльності. Асистент А.В. Чужданова переходить працювати в ботанічний сад, а у вересні 1947 року на викладацьку роботу приймають наукового співробітника ботсаду С.С. Фодора. В його особі кафедра вищих рослин отримала чудового флориста, якого так не вистачало з від'їздом професора П.Д. Ярошенка. Стоячи біля витоків рідної кафедри, він по праву може вважатися одним з фундаторів Ужгородської наукової школи флористів. Дендрологічні дослідження Степана Степановича реалізувались у 1956 році захистом кандидатської дисертації, а детальне вивчення флори Закарпаття дозволило йому успішно захистити і докторську дисертацію в 1973 році.

В січні 1948 року на кафедру приходять викладати фізіолог рослин, кандидат біологічних наук, доцент Н.В. Атуріна, а в 1949 на посаду старшого викладача зараховують агронома за фахом – А.Т. Арсірій. В цей період поряд з викладачами в розбудові кафедри приймали неабияку участь і лаборанти: О.П. Резніченко і А.Н. Змієнко. Кінець сорокових – початок п'ятдесятих років в історії кафедри був доволі складним періодом. Дефіцит висококваліфікованих фахівців-ботаніків, багато різнопланових навчальних дисциплін, кураторство над необлаштованим ботанічним садом – це перелік далеко не всіх проблем, які необхідно було терміново та якісно вирішувати завідувачу кафедри. В 1950 році Хома Юхимович Руденко ініціює зміну назви кафедри, яка стала називатись кафедрою морфології і систематики рослин. В цьому ж році асистентом кафедри зараховують дружину тільки-но призначеного ректора УжДУ Г.В. Ткаченка – М.І. Кожуру. В 1951 році доцент

Н.В. Атуріна переходить працювати за фахом на кафедру генетики і дарвінізму і аж до 1954 року викладацький колектив кафедри складався з чотирьох чоловік: завідувач кафедри, доцент Х.Ю. Руденко, старший викладач на 0,5 ставки А.Т. Арсірій, асистент С.С. Фодор і асистент на 0,5 ставки М.І. Кожура. Лише далекоглядна, розумна і ефективна на перспективу кадрова політика завідувача по підготовці кваліфікованих викладачів з числа власних випускників-ботаніків дала згодом чудові результати. Випускник аспірантури при Інституті ботаніки АН УРСР, флорист і фітоценолог В.І. Комендар, захистивши кандидатську дисертацію в 1954 році повертається на рідну кафедру і призначається старшим викладачем. Одночасно йому доручають і завідування аспірантурою університету (в такому випадку В.І. Комендара можна вважати організатором відділу аспірантури УжНУ). До викладання на погодинній основі залучається в цей період і випускник-ботанік першого набору УжДУ І.І. Бубряк, який працює директором університетського ботанічного саду. Завідувач кафедри активно стимулює якісний ріст педагогів-ботаніків і своїм прикладом – захистом в 1954 році докторської дисертації, запалює оточуючих до здобуття нових висот у науці. Ініціатива Хоми Юхимовича направляти в аспірантуру кращих випускників скоро принесла черговий позитивний результат. Після успішного завершення аспірантури в 1956 році асистентом кафедри морфології і систематики рослин призначається В.Ю. Мандрик – перша учениця і послідовниця цитоембріолога Х.Ю. Руденка, яка стала кандидатом біологічних наук. В 1957 році асистент М.І. Кожура звільняється з роботи і кафедра морфології та систематики рослин наступні десять років стабільним викладацьким складом успішно вирішує освітні і наукові завдання. Програма дій на розвиток двох наукових напрямків кафедри – флористики і цитоембріології рослин продовжується і після раптової смерті першого завідувача кафедри професора Х.Ю. Руденка у 1962 році. Біля керма кафедри стає кандидат біологічних наук, доцент В.І. Комендар, переконаний патріот-ботанік, активний охоронець природи, а ще чудовий педагог. Реалізуючи прагнення і намагання своїх неординарних в хорошому розумінні вчителів, Василь Іванович зумів створити свою наукову школу флористів, піднести ботанічні дослідження Українських Карпат до неабияких якісних висот. В 1970 році він захищає докторську дисертацію, стає професором і безупинно формує молодих науковців-ботаніків, готує кандидатів наук. Минає час... Кандидат сільськогосподарських наук І.І. Бубряк переходить викладати на кафедру фізіології рослин і дарвінізму, виходить на пенсію старший викладач А.Т. Арсірій. І до вже досвідчених педагогів-ботаніків – доцентів В.І. Комендара, С.С. Фодора, В.Ю. Мандрик, приєднується молоде викладацьке поповнення, що пройшло школу аспірантури. В другій половині шістдесятих років зараховуються на посади асистентів Й.М. Чернекі, М.М. Чубірко, М.В. Дубанич. А в 1968 році Василь Іванович Комендар зніціював зміну назви кафедри. Щоб форма відповідала змісту, кафедра морфології і систематики рослин стала називатись кафедрою ботаніки. Початок сімдесятих років ХХ століття – це період якісного і кількісного росту колективу кафедри ботаніки. Докторську дисертацію захищає С.С. Фодор, кандидатами біологічних наук стають Й.М. Чернекі і М.М. Чубірко, а до штату викладачів кафедри зараховують М.І. Бедея і О.С. Сидор. В такому складі педагогічний колектив кафедри успішно і стабільно працював до вісімдесятих років. Тривала кадрова стабільність протягом майже двох десятиліть виявила себе у вигляді чудової науково-педагогічної віддачі. Активно проводилися флористичні та цитоембріологічні дослідження, публікувалися статті, видавалися монографії і готувалися майбутні кадри для кафедри з числа кращих студентів-ботаніків.

Черговий етап зміни поколінь торкнувся кафедри у вісімдесятих роках. Припиняють роботу в УжДУ доцент Й.М. Чернекі і асистент М.В. Дубанич. Зате на кафедру повертається її колишній випускник і аспірант, кандидат біологічних наук зі стажем наукової і педагогічної роботи Ю.Ю. Петрус, а слідом за ним – кандидат сільськогосподарських наук В.А. Заяць, що працював до цього часу директором ботанічного саду УжДУ. В березні 1992 року Юрія Юрійовича обирають завідувачем кафедри і на цій посаді він успішно працює до цього часу. В дев'яностих роках у зв'язку з виходом на пенсію полишає викладацьку роботу більше ніж половина педагогічного колективу ботаніків. Серед них – один з метрів західноукраїнської флористики, який допомагав В.І. Комендару створювати Ужгородську наукову школу, доктор біологічних наук, професор С.С. Фодор, кандидати біологічних наук, доценти О.С. Сидор, М.М. Чубірко, М.І. Бедей. Переходить працювати на кафедру фізіології рослин і біотехнології доцент В.А. Заяць. А наготові вже молода зміна, ціла когорта кандидатів наук-ботаніків, вихованців професора В.І. Комендара. Поступово

вливаються до педагогічного колективу рідної кафедри Г.М. Мезев-Крічфалушій, В.І. Сабадош, О.Б. Колесник, Л.М. Фельбаба-Клушина, І.В. Бесеганич. Складний процес зміни поколінь пройшов безболісно і майже непомітно. Кафедра злагоджено і ефективно продовжує працювати в навчальному, методичному та науковому напрямках заслугою досвідченого, урівноваженого, життєвомудрого завідувача – Юрія Юрійовича Петруса. Сьогоднішній колектив кафедри ботаніки характеризується як сплав досвіду і молодості. Досвіду наукового і життєвого, в особі заслужених, але нев'янучих ветеранів кафедри, докторів наук, професорів В.І. Комендара і В.Ю. Мандрик, завідувача, кандидата біологічних наук, доцента Ю.Ю. Петруса. А молодості амбіційної, творчої і працьовитої, в особі кандидатів біологічних наук, доцентів В.І. Сабадоша, О.Б. Колесника, Л.М. Фельбаби-Клушиної, І.В. Бесеганич і кандидата біологічних наук, асистента А.В. Мигаля. Спільно з педагогічним колективом важливу роботу по технічному забезпеченню навчального процесу виконують і лаборанти кафедри: ветеран біологічного факультету Е.С. Товт, Є.З. Чабіна, В.І. Дашко і О.І. Балог. Професорсько-викладацький склад кафедри ботаніки активно і якісно приймає участь у виконанні навчального плану підготовки студентів не тільки біологічного факультету. Забезпечується читання нормативних дисциплін для біологів: „Загальна цитологія”, „Нижчі рослини”, „Анатомія рослин”, „Морфологія рослин”, „Вищі рослини”, „Заповідна справа”, „Мікологія”, „Радіобіологія”, „Математичні методи в біології”, „Моделювання і прогнозування стану довкілля”, „Метеорологія і кліматологія” та спецкурсів: „Географія рослин з основами біогеоценології”, „Геоботаніка”, „Ембріологія квіткових рослин”, „Систематика квіткових та місцева флора”, „Екологія рослин”, „Декоративне садівництво і квітництво” та ряд інших. Для студентів-екологів хімічного факультету читається курс "Заповідна справа", а на факультетах романо-германської філології, інженерно-технічному та історичному - "Основи загальної екології".

Традиційно високим рівнем відзначається і методична робота на кафедрі ботаніки, започаткована ще першим завідувачем Х.Ю. Руденком. Поряд з методичними розробками, підготованими до кожної з дисциплін, видані ґрунтовні і об'ємні навчально-методичні посібники: "Анатомія рослин", "Основи загальної цитології" - автор Ю.Ю. Петрус, "Основи цитоембріології квіткових рослин" - В.Ю. Мандрик, "Основи систематики рослин" - В.І. Сабадош, "Фітоценологія з основами синфітосозології" - Л.М. Фельбаба-Клушина, В.І. Комендар, "Методика біометричних розрахунків" - М.І. Бедей, О.Б. Колесник.

Вагомими є результати освітньої діяльності кафедри ботаніки за роки її існування. Майже півтори тисячі випускників-ботаніків покинули стіни біологічного факультету з дипломом про вищу освіту. 10 з них стали докторами наук і 24 - кандидатами біологічних наук.

Наукові здобутки кафедри ботаніки характеризуються широким спектром досліджуваних проблем і вагомим внеском у скарбницю української ботанічної науки. Основний напрямок - флористичний, сформувався ще в далеких сорокових організаторами кафедри Х.Ю. Руденком і П.Д. Ярошенком. Разом зі співробітниками ботанічного саду УжДУ В.О. Грабарем та О.П. Резніченком вони провели перші фундаментальні дослідження по вивченню рослинного світу Закарпаття і за їх результатами опублікували: П.Д. Ярошенко "Короткий визначник рослин Закарпаття", а згодом монографію П.Д. Ярошенко і В.О. Грабар "Смена растительного покрова Закарпаття". Новий якісний і масштабний зміст у флористичні дослідження краю внесли С.С. Фодор і В.І. Комендар. Поряд із загальною флористикою, вони розвинули дендрологічний аспект цього напрямку. Логічним вінцем їх багаторічних, плідних досліджень стали не тільки захищені кандидатські і докторські дисертації, але й цикл монографій, що відкрив нову сторінку у флористичному вивченні Українських Карпат. Перу Степана Степановича належать: "Рослинність Закарпатської області УРСР" - у співавторстві з науковцями Інституту ботаніки АН УРСР (1954), "Флора Закарпаття" (1974), "Екзоти Карпат" (1985). А Василь Іванович опублікував: "Форпости горных лесов" (1966), "Лікарські рослини Карпат" у співавторстві (1971), "Зелені перлини Карпат" у співавторстві (1978), "Биоэкология редких видов растений" у співавторстві (1990).

Неоціненним надбанням ужгородських флористів є і кафедральний науковий гербарій. Створювати його розпочали ще в далеких сорокових роках справжні ентузіасти і скрупульозні дослідники флори Закарпаття С.С. Фодор, Х.Ю. Руденко, В.О. Грабар, О.П. Резніченко, а згодом - В.І. Комендар. Неабияка заслуга у збагаченні гербарію належить і чудовому знавцю рослин нашого краю Є.С. Товту. Посильний внесок у формування цього цінного наукового зібрання

рослин Карпатського регіону доклали практично всі співробітники, що працювали на кафедрі ботаніки. Впродовж півстоліття незмінним науковим куратором гербарію був професор С.С. Фодор. Зараз науковим гербарієм, що нараховує 162 тисячі гербарних листів і якому присвоєно міжнародний код UU, завідує Р.Я. Кіш.

Інша грань наукових досліджень кафедри, що розвинулась на основі фундаментальних здобутків старшого покоління ужгородських ботаніків - це вивчення біологічної продуктивності лучних угруповань основних природних зон Закарпаття. За їх реалізацію з ентузіазмом взялося середнє покоління викладачів-науковців кафедри під керівництвом фундатора Ужгородської школи флористів - професора В.І. Комендара. На цій ниві активно працювали в сімдесятих роках всі співробітники, вивчаючи флористичний склад, біологічну і господарську продуктивність, особливості структури популяцій та біологію насінневої продуктивності природних лук Закарпаття. На основі здобутих результатів була проведена класифікація лук, опубліковано понад 40 змістовних наукових статей, і що важливо, сформувався два чудові фахівці-луківники - М.І. Бедей і М.В. Дубанич.

В останні десятиріччя наукові пріоритети кафедри ботаніки змістились в площину вивчення рідкісних та зникаючих видів рослин, розробки заходів охорони та відновлення їх ареалів. В основу досліджень покладено принцип комплексного підходу до вивчення видів рослин, як компонентів екосистем на популяційному рівні. Ціла плеяда молодих ужгородських ботаніків під керівництвом професора В.І. Комендара почала з вісімдесятих років реалізовувати цю цікаву і важливу наукову ідею. Керуючись принципом комплексного монографічного вивчення рослин раритетної флори Українських Карпат, аспіранти Василя Івановича: В.В. Крічфалушій, В.І. Сабадош, Г.М. Мезев-Крічфалушій, І.В. Бесеганич, Л.М. Фельбаба-Клушина, Г.Б. Будников, Я.П. Пекар, К.М. Кишко, А.В. Мигаль, А.Ф. Гамор, Є.Й. Андрик значно доповнили загальні відомості про рослинність регіону. Всі вони захистили кандидатські дисертації і зараз працюють або якийсь час працювали на рідному біологічному факультеті. Важливість наукової проблеми і серйозний творчий потенціал молодих науковців дозволив В.І. Комендару – переконаному і принциповому природоохоронцю, реалізувати ідею консолідації зусиль ужгородських ботаніків на вирішення важливої проблеми охорони і раціонального використання рослинного світу Карпатоукраїнського регіону. У 1993 році формально при біологічному факультеті, а реально при кафедрі ботаніки була створена Міжвідомча науково-дослідна лабораторія охорони природних екосистем під егідою Міносвіти і Держуправління екобезпеки в Закарпатській області Мінприроди України. Організатор і науковий керівник лабораторії, Василь Іванович зумів залучити до роботи в ній практично всіх своїх учнів і спрямувати їх науково-дослідну діяльність у двох важливих напрямках: „Комплексне дослідження рослинного світу Закарпаття” і „Екологічні основи оптимізації природно-заповідного фонду Закарпаття”. Матеріали досліджень колективу лабораторії лягли в основу не тільки кількох сотень наукових статей, але і п'яти монографій, серед яких: „Червоний список Закарпаття: види рослин та рослинні угруповання, що знаходяться під загрозою зникнення” (автори – В.В. Крічфалушій, Г.Б. Будников, А.В. Мигаль, 1999), „Високогірна рослинність” (автори – К.А. Малиновський, В.В. Крічфалушій, 2002), „Рослинні угруповання високогір'я Українських Карпат” (автори – К.А. Малиновський, В.В. Крічфалушій, 2002).

Ще один традиційний науковий напрям - цитоембріологічний, визначає обличчя кафедри ботаніки. Засновником його був перший завідувач і організатор кафедри, фахівець в галузі цитоембріології рослин, що пройшов хорошу академічну школу Інституту ботаніки АН УРСР - Х.Ю. Руденко. Працюючи від юнацьких літ аж до смерті над проблемою вивчення особливостей формування чоловічого гаметофіту покритонасінних рослин, Хома Юхимович запалив ідеєю цитоембріологічних досліджень не один десяток ужгородських студентів-ботаніків. Його науково-педагогічні намагання реалізувались в учнях-послідовниках, що обрали предметом досліджень цитоембріологію рослин. Кандидатами біологічних наук стали В.Ю. Мандрик, Й.М. Чернекі, Ю.В. Манівчук, М.М. Чубірко, Ю.Ю. Петрус і О.Б. Колесник, які продовжили і якісно поглибили дослідження, розпочаті Х.Ю. Руденком. Солідних наукових висот в цьому науковому напрямку досягла перша аспірантка Хоми Юхимовича - Віра Юріївна Мандрик. Почала вона з ембріологічних досліджень чайної рослини і захистила кандидатську дисертацію. Продовжила ембріологічними дослідженнями трав'янистих і дерев'янистих представників порядку розових, за

результатами яких захистила докторську дисертацію. А крім того, Віра Юріївна підготувала два розділи (один з них у співавторстві з Ю.Ю. Петрусом) для фундаментальної п'ятитомної монографії "Сравнительная эмбриология цветковых", виданої Ленінградським академічним видавництвом "Наука" в 1982-1986 роках і може похвалитися вже своїми учнями - кандидатами наук.

Взагалі, в цілій системі наукових досліджень кафедри ботаніки превалює і продовжує превалювати на перспективу двоєдине завдання: вивчення рослинного світу Українських Карпат та його охорона. В цьому руслі за неповні шість десятиліть вже зроблено чимало. Загальна кількість публікацій співробітників кафедри ботаніки вже давно перейшла за позначку 2000. З них 18 - це монографії і довідники, які є свідченням солідного внеску ужгородських ботаніків до загальних здобутків української ботанічної науки. В своїй науковій діяльності вони спираються не тільки на свій досвід, а й широко контактують з провідними вченими України та інших держав у цій галузі. Вже тривалий час кафедра підтримує тісні творчі зв'язки з Ботанічним інститутом ім. В.Л. Комарова Російської АН, Інститутом ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Національним ботанічним садом ім. М.М. Гришка НАНУ, Інститутом біології та ботаніки АН Киргизії, Головним ботанічним садом Російської АН, Полярно-альпійським ботанічним садом Кольського філіалу РАН, кафедрами ботаніки Київського, Московського, Башкирського та Львівського університетів.

Літопис кафедри в постатях

Руденко Хома Юхимович

Хома Юхимович Руденко народився 5 жовтня 1901 року в селі Будищі Ольшанського району Київської області. В рідному селі закінчив початкову та земську школу і в 1917 році переїхав до Києва працювати. Тут у 1918 році екстерно склав іспити за середню освіту і знов повернувся у Будищі, де був обраний головою комітету бідноти, а згодом - головою сільського комітету незаможних селян. В 1921 році Шевченківським окружним комітетом незаможних селян був відряджений навчатися до Київського університету, де і поступив на біологічний факультет. В 1925 році закінчив відділення ботаніки університету і був залишений при кафедрі морфології і систематики рослин для підготовки до наукової і викладацької діяльності. Тут він пройшов хорошу школу під керівництвом академіків А.В. Фоміна і Н.Г. Холодного. В 1927 році Х.Ю. Руденко поступив до аспірантури при відділі цитології і ембріології рослин Інституту ботаніки АН України, а по її закінченні в 1930 році був прийнятий на роботу асистентом кафедри ботаніки Київського зоотехнічного інституту. Через рік успішно захистив кандидатську дисертацію і був переведений на посаду доцента кафедри ботаніки. В 1935 році у зв'язку з переводом Київського зоотехнічного інституту в м. Дніпропетровськ, Хому Юхимовича призначили завідувачем кафедри ботаніки Глухівського сільськогосподарського інституту, де він пропрацював до 1938 року. З 1938 до 1941 року працював заступником директора по науковій роботі Ботанічного саду ім. академіка Фоміна Київського державного університету. В липні 1941 року його, як командира запасу Червоної Армії, призивають до війська. Полями боїв Другої світової війни Х.Ю. Руденко у складі частин Південного, Брянського, Сталінградського, Першого і Другого Білоруських фронтів пройшов до Німеччини. Нагороджений трьома бойовими нагородами - медалями "За участие в боях под Сталинградом", "За оборону Сталинграда", "За участие в Отечественной войне 1941-1945 гг."

Після демобілізації, в листопаді 1945 року за направленням Міністерства вищої освіти СРСР, Хома Юхимович Руденко призначається завідувачем кафедри вищих рослин тільки-но створеного Ужгородського університету. По приїзді в Ужгород, досвідчений науковець-педагог з несамовитою енергією взявся за створення кафедри. Матеріально-технічна база, кадрове і методичне забезпечення - вимагали негайного і ефективного вирішення. А з 20 лютого 1946 року додалися нові проблеми. Доцента Х.Ю. Руденка призначають деканом біологічного факультету УжДУ. Неабияких зусиль необхідно було прикласти для того, щоб факультет став на ноги, щоб сформувались базові кафедри, щоб забезпечити викладацькі посади виконавцями-фахівцями. Імпульсивний характер Хоми Юхимовича нерідко був йому ж на перешкоді, але реальне становлення біологічного факультету - це в значній мірі його заслуга. Біля руля факультету він був до 1 вересня 1952 року. А через два роки перерви, за розпорядженням Міністерства вищої освіти

СРСР, з 8 вересня 1954 року, як авторитетного і досвідченого керівника, Х.Ю. Руденка призначають деканом хіміко-біологічного факультету. До березня 1956 року він успішно керує фактично двома факультетами, в той же час залишаючись незмінним завідувачем кафедри морфології і систематики рослин. Будучи фахівцем в галузі цитоембріології рослин, Хома Юхимович не тільки стимулював флористичні та геоботанічні дослідження співробітниками кафедри, але і сам активно приймав участь у вивченні рослинного світу Українських Карпат. Поряд з цим, він крок за кроком уперто продовжує розпочаті ще до війни дослідження особливостей розвитку чоловічого гаметофіту покритонасінних рослин. І логічним завершенням багаторічної наукової роботи став захист докторської дисертації на тему "Розвиток чоловічого гаметофіту покритонасінних рослин" 5 листопада 1954 року в Московському державному університеті ім. Ломоносова. Доктор біологічних наук, професор Х.Ю. Руденко плідно працював на посаді завідувача кафедри морфології і систематики рослин аж до останніх днів свого життя. З червня 1962 року, після тривалої важкої хвороби, лиш перейшовши шістдесятилітній рубіж, Хома Юхимович помер.

Підсумовуючи ужгородський етап життя і діяльності неординарної особистості, першого завідувача кафедри ботаніки УжДУ, професора Х.Ю. Руденка, слід відзначити його великий і цінний спадок. Глибокий творчий і життєвий слід, залишений ним на біологічному факультеті, в душах студентів, аспірантів і колег. Його слід - це в першу чергу кафедра ботаніки з її науковими напрямками і традиціями. Це і ботанічний сад Ужгородського університету, організатором і незмінним науковим куратором якого був Хома Юхимович з дня його заснування аж до 1962 року. А найцінніший спадок - інтелектуальний, вкладений в учнів, виведених ним у кандидати наук: В.Ю. Мандрик, Й.М. Чернекі, М.М. Чубірко, Ю.Ю. Петруса, Ю.В. Манівчука. Плідну і самовіддану роботу професора Руденка відзначив і уряд Радянського Союзу, нагородивши його найвищою відзнакою - орденом Леніна.

Науковий доробок доктора біологічних наук, професора Х.Ю. Руденка складає понад 40 публікацій. Більшість з них присвячена проблемам формування і функціонування чоловічого гаметофіту, особливостям запилення і запліднення у покритонасінних рослин. Серед них: "Оплодотворение у некоторых сортов винограда, произрастающего в Закарпатской области" (1953); "Вегетативная клетка и ее значение в развитии мужского гаметофита" (1956); "Строение мужских гамет покрытосеменных" (1957); "Некоторые данные о процессе оплодотворения у высокогорных растений Карпат" (1957); "Значение мужского гаметофита для систематики покрытосеменных" (1959). Цікавим аспектом в творчій спадщині Хоми Юхимовича є і флористичні дослідження Українських Карпат: "Нариси рослинності полонин Закарпаття" (1947); "Гірська рослинність Свидовецьких полонин Закарпаття" (1949); "Матеріали до флори Закарпатської області" (у співавторстві з С.С. Фодором і О.П. Різниченко, 1954) та ряд інших публікацій.

Фодор Степан Степанович

Народився Степан Степанович Фодор 2 листопада 1907 року в селі Нижня Грабівниця на Свалявщині. В рідному селі закінчив початкову народну школу і у 1919 році поступив до Мукачівської реальної гімназії. Тут під впливом відомого ботаніка, дослідника флори Закарпаття професора Антона Маргітая, молодий гімназист визначився з майбутньою професією. Флористика стала його покликанням, любов'ю на все життя. По закінченню гімназії у 1928 році Степан Степанович поступає до Карлового університету в Празі на природничий факультет, де обирає спеціальність ботаніка і географія. Знамениті європейські світила в галузі ботаніки, професори К. Домін і М. Дейл підсилили його бажання вивчати цікавий і прекрасний світ рослин. В 1934 році після успішного захисту дипломної роботи на тему „Флора Паннонської низовини (Алфелда)”, молодий випускник Празького університету розпочинає свою педагогічну роботу в Ужгородській реальній гімназії, де викладає природознавство і географію. В 1942 році його призивають до угорського війська, а невдовзі він потрапляє у полон і повертається до Ужгорода аж по закінченні війни.

В Ужгородський державний університет С.С. Фодор був прийнятий на роботу 1 вересня 1946 року, коли йому запропонували посаду наукового співробітника ботанічного саду УжДУ. Вже через два місяці Степан Степанович стає старшим науковим співробітником, а з 1 серпня

1948 року – директором ботанічного саду. Численні експедиції по збору матеріалу для поповнення колекції рослин в ботанічному саду та для вивчення флори Закарпаття дали йому змогу виявити себе як хорошого науковця-ботаніка. Не забарилося запрошення на викладацьку роботу. Спочатку асистентом-погодинником на кафедрі вищих рослин у 1947 році, а через рік Степан Степанович полишає керівництво ботсадом і стає штатним викладачем кафедри. Дослідження рослин-екзотів Закарпаття лягло в основу кандидатської дисертації, яка була успішно захищена в 1956 році. В 1957, С.С. Фодор – старший викладач, а в 1961 – доцент кафедри морфології і систематики рослин. Поряд з педагогічною діяльністю активно виконується наукова робота. Але вже ширше і глибше, направлена на вивчення флори судинних рослин Закарпаття. Походження та етапи формування флори Закарпаття, вплив межуючих флор на її становлення, флористичне районування регіону і критичний аналіз флори судинних рослин, представлених 2613 видами – основа докторської дисертації Степана Степановича, що успішно була захищена ним у 1973 році в Московському державному університеті ім. М.В. Ломоносова. В 1974 році доктор біологічних наук С.С. Фодор отримує звання професора, але продовжує залишатись скромним, можна сказати, "непомітним" виконавцем важливої справи вихователя-учителя студентів, продовжує фанатично, але без зайвого галасу досліджувати флору Українських Карпат. І продовжує відкривати нове у науці, продовжує активно публікувати статті, навчальні посібники, монографії. Завжди коректний до колег і учнів, урівноважений і навіть дещо флегматичний, у колі українських ботаніків-флористів він був величиною номер один. А в аудиторії на лекціях і семінарах його відзначали високий фаховий рівень і педагогічна майстерність старого, класичного університетського зразка. У 1993 році Степан Степанович виходить на пенсію. Але бажання працювати і творчі сили не полишили професора. Ще кілька літ він на посаді старшого наукового співробітника науково-дослідного сектору Ужгородського університету віддає себе благородній справі свого життя – ботаніці, флорі Українських Карпат. Помер Степан Степанович Фодор 23 квітня 2000 року на дев'яносто третьому році життя в місті Ужгороді.

Наукова спадщина професора С.С. Фодора - це понад 100 наукових публікацій, видрукованих у вітчизняних та зарубіжних виданнях, присвячених дендрологічним і флористичним дослідженням в Українських Карпатах. Серед них виособлюються фундаментальні наукові праці - монографії: "Рослинність Закарпатської області УРСР" (1954), "Флора Закарпаття" (1974), "Екзоти Карпат" (1985), Ботанічні скарбниці Карпат" (1990), "Гербарії України" (1995).

Комендар Василь Іванович

Василь Іванович Комендар народився 2 березня 1926 року в селищі Буштино Тячівського району на Закарпатті. З 1931 до 1937 року навчався в Буштинській народній школі, а далі поїхав у Прагу, де поступив у реальну гімназію. Після початку Другої світової війни у 1939 році повернувся до Закарпаття і продовжив навчання спочатку в Хустській гімназії. Після реформування освітньої системи в Закарпатській області, навчання завершив у 1946 році в середній школі №2 міста Хуст. Одразу ж по отриманні атестата зрілості поступив на біологічний факультет Ужгородського державного університету в числі другого за ліком набору. В кінці червня 1951 року Василь Іванович, дипломант чудового педагога-науковця Хоми Юхимовича Руденка – випускник кафедри ботаніки УжДУ, а у жовтні цього ж року – він вже аспірант відділу геоботаніки Інституту ботаніки АН УРСР в Києві. По закінченні аспірантури у вересні 1954 року В.І. Комендар направляється на викладацьку роботу до alma mater, зараховується на посаду старшого викладача кафедри морфології і систематики рослин. Не забарилася і позитивна офіційна оцінка його науково-дослідної роботи. Після успішного захисту кандидатської дисертації на тему „Рослинність гірського хребта Чорногора у Східних Карпатах”, 7 грудня 1954 року Вчена рада Інституту ботаніки АН УРСР присвоїла Василю Івановичу вчений ступінь кандидата біологічних наук. В період з 1954 до 1955 року молодого, серйозного і дуже відповідального викладача призначають ще й виконувати обов'язки завідувача аспірантурою університету. А в грудні 1955 року кандидата біологічних наук В.І. Комендара обирають доцентом. Самовіддана робота на освітній ниві – аудиторні заняття, польові практики, курсовики, дипломанти, аспіранти, і невтомне систематичне вивчення рослинного світу Українських Карпат – експедиції, екскурсії... А ще його самоорганізованість і людяність визначили Василя Івановича в якості єдиного кандидата на посаду завідувача кафедри морфології і систематики рослин після смерті професора

Х.Ю.Руденка в 1962 році. Наполеглива освітня, методична, виховна і наукова робота стали життєвим кредо молодого завідувача кафедри. І не дарма В.І. Комендар займав цю керівну посаду цілих тридцять років. Вимогливість до себе в першу чергу і повага до колег, як стиль керівництва, підняли кафедру ботаніки на більші якісні висоти. А сам Василь Іванович за цей час завершує роботу над докторською дисертацією, яку успішно захищає в 1970 році. Стає професором. В 1978 році обирається деканом біологічного факультету і перебуває на цій посаді до 1982 року. Навесні 1992, він полишає завідування і продовжує працювати на посаді професора кафедри ботаніки.

Прийшовши на біологічний факультет Ужгородського університету у вересні 1946 року студентом, Василь Іванович Комендар за майже шість десятиліть зробив багато і добився чимало. Доктор біологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, професор Національного університету „Києво-Могилянська академія”. Але не титули і звання є його гордістю. Красять Василя Івановича його здобутки: створена ним Ужгородська наукова школа флористів і десятки учнів – науковців-ботаніків, організована ним Міжвідомча науково-дослідна лабораторія охорони природних екосистем. Та й не вирубані ще повністю ліси Закарпаття, збережене флористичне різноманіття краю несуть на собі причетність фаната-природоохоронця і патріота-природолюбця професора В.І. Комендара. Широка агітація ідеї охорони природи Карпат через пресу і телебачення, через створений ним телеклуб „Шовкова косиця”, в якому він був ведучим впродовж 20 років і безпосереднє спілкування з простими крисянами та обласними керівниками - стали його власною ідеологією. А талант літератора, оцінений навіть в столичних письменницьких колах, також служить добру службу справі збереження природи. Не дарма книжка ліричних нарисів Василя Івановича "Барвінок для майбутнього" про рідкісні та зникаючі види рослин Українських Карпат витримала два видання.

Як науковець-ботанік, професор В.І. Комендар стоїть в ряду провідних вчених України. Приділяючи основну увагу вивченню гірської рослинності Українських Карпат, він ґрунтовно опрацював проблеми динамічних тенденцій верхньої межі лісу та криволісся в Карпатах і гірських системах-аналогах. За результатами цих досліджень в 1966 році була опублікована монографія „Форпосты горных лесов”. А загалом, його перу належать понад 250 наукових публікацій, серед яких 5 монографій: „Лікарські рослини Карпат” (1971), „Медоноси Карпат” (у співавторстві з Ю.В. Манівчуком, 1975), „Зелені перлини Карпат” (1978), „Биоэкология редких видов растений (на примере эфемероидов Карпат)” (у співавторстві з В.В. Крічфалушієм, 1990).

КАФЕДРА БІОЛОГІЇ І ЗООЛОГІЇ

1 грудня 1945 року в Ужгородському університеті при біологічному факультеті створюється кафедра з трохи дивною з позиції сьогодення назвою – кафедра зоології і біології, або як її тоді називали „зообіологія”. Відкриття кафедри було зв’язане з приїздом в Ужгород на викладацьку роботу кандидата біологічних наук, доцента Івана Герасимовича Рогалья. Наказом ректора університету А.М. Курішка за номером 2, цією датою Івана Герасимовича було призначено завідувачем кафедри, яка фактично того дня і була створена формально. Зміст назви цілком відповідав завданням і умовам, в яких лиш формувались перші факультети і перший контингент студентів. За наявності на той час у складі біологічного факультету лише кафедри ботаніки, біозоологія повинна була забезпечити читання курсу зоології безхребетних і загальнобіологічних дисциплін для студентів тільки-но набраного першого кусу біологічного факультету. А крім того, для студентів-медиків необхідно було проводити заняття з дисципліни „Загальна біологія”.

В грудні, заднім числом - з 1 серпня 1945 року на посаду асистента кафедри біозоології призначають Галину Захарівну Варяницю. Заднім числом, бо Галина Захарівна, біолог з дипломом Харківського університету була направлена Наркоматом освіти УРСР приймати вступні іспити до тільки-но створюваного Ужгородського університету. На неї випало основне педагогічне навантаження, оскільки завідувач кафедри доцент І.Г. Рогаль постійно був зайнятий адміністративною роботою. Із грудня 1945 року - він декан біологічного і медичного факультетів, з лютого 1946 - проректор по навчальній роботі і декан медичного факультету, з березня 1946 до вересня 1948 - суміщає посади завідувача кафедри і проректора Ужгородського університету. Через чотири місяці після відкриття кафедри, до штату зараховують препаратора О.Ф. Дудаш, а вже із серпня 1946 року на її місці працює І.І. Капальчик. В кінці літа 1946, на посаду асистента зараховують В.І. Хоролець, яка у складі групи харків'ян-біологів була серед перших розбудовників Ужгородського університету. Варвара Іванівна викладала на кафедрі неповний рік, до 11 березня 1947 року, доки не була призначена керівником біологічної бази УЖДУ.

Приїзд в Ужгород кандидата біологічних наук, доцента С.Ф. Сегеди і формування з 15 вересня 1946 року кафедри зоології безхребетних на біологічному факультеті, призвели до зміни назви кафедри зообіології та її освітніх завдань. Кафедра, очолювана І.Г. Рогалем, отримує назву - кафедра біології і вже забезпечує читання лише загальнобіологічних дисциплін для студентів біологічного та медичного факультетів. Серед основних курсів: "Загальна біологія", "Генетика", "Гістологія", "Загальна біологія із зоологією, паразитологією і дарвінізмом". В 1947-1948 роках до викладацької роботи на погодинній основі залучалися доценти Н.М. Панафутіна і Н.М. Краснопольська. В 1947 році І.І. Капальчик звільняється з роботи, а натомість на кафедрі починають працювати старшим лаборантом І.Д. Сідоренко та лаборантом І.П. Кічкова. Станом на початок 1948 року, штатний розпис кафедри біології передбачав п'ять одиниць: завідувач, доцент І.Г. Рогаль, асистент Г.З. Варяниця, старший лаборант І.П. Кічкова, лаборант І.Е. Сідоренко і препаратор (вакантна ставка). Неповні три роки проіснувала кафедра біології, одна з перших на біологічному факультеті. Розпочинала вона своє існування з порожніх приміщень. А стала однією з кращих в університеті за рівнем матеріально-технічного забезпечення. Заслугою завідувача, кафедра була належно забезпечена оптичним обладнанням, унаочненням і приладами для спектрального аналізу. З вересня 1948 року кафедра біології була розформована, а її майно і фонд годин педагогічного навантаження було передано на кафедру зоології безхребетних.

Літопис кафедри в постатях

Рогаль Іван Герасимович

Іван Герасимович Рогаль народився 23 вересня 1907 року в селі Волховці Роменського району Сумської області. Після закінчення сільської семилітки, в 1922-1924 роках навчається у Роменській профтехшколі. З 1924 до 1928 року працював робітником на металургійних заводах, спочатку в Алчевську, а згодом в Каманському. В 1928 році зарахований заочником на економічне і педагогічне відділення Другого Московського державного університету, де навчався до 1929 року. В цьому ж році поступив на Педагогічні короткострокові курси при Дніпропетровському відділі народної освіти, а по їх закінченні був призначений викладачем історії Сурсько-Михайлівської школи (Дніпропетровська область). З 1930 до 1932 року І.Г. Рогаль - студент Московської сільськогосподарської академії ім. К.А. Тімірязєва. Після її закінчення одразу ж

поступає до аспірантури при науково-дослідному Інституті фізіології Наркомату освіти РРФСР. Тут виконує дослідження по вивченню впливу опромінення червоного та інфрачервоного спектру на окислювальні процеси в тканинах тварин. По закінченні аспірантури в 1935 році був направлений в Полтавський сільськогосподарський інститут завідувачем кафедри фізіології тварин. В кінці 1936 року переходить працювати у Всесоюзний інститут експериментальної медицини ім. О.М. Горького на посаду старшого наукового співробітника. До кінця 1941 року Іван Герасимович працює в інституті над проблемою вивчення механізму ультрафіолетового опромінення на організм тварини. Цими дослідженнями він завершив роботу над кандидатською дисертацією, захист якої відклався у зв'язку з війною. В ці ж роки І.Г. Рогаль був залучений до виконання науково-дослідних робіт по закритій військовій тематиці, що стосувались санітарно-хімічного захисту від зброї масового ураження. Із 1942 до 1943 року – працює заступником директора племрадгоспу „Константиново” в Підмосков'ї. В 1943-1944 роках він знову на науковій роботі – науковий керівник і заступник директора тваринницького розплідника „Хімки” Всесоюзного інституту патології і терапії інтоксикації Наркомату охорони здоров'я СРСР. В цей же період, 26 червня 1944 року, Іван Герасимович успішно захищає кандидатську дисертацію на засіданні Вченої ради Всесоюзного інституту експериментальної медицини ім. О.М. Горького. Кандидат біологічних наук І.Г. Рогаль навесні 1945 року обирається за конкурсом на посаду завідувача кафедри анатомії і фізіології тварин Херсонського сільськогосподарського інституту. Вже 25 листопада 1945 року наказом Народного комісаріату освіти УРСР переведений в Ужгородський університет на посаду завідувача кафедри зоології і біології.

З 1 грудня 1945 року кандидат біологічних наук, доцент І.Г. Рогаль приступив до роботи в Ужгороді. Цією ж датою він призначається деканом біологічного і медичного факультетів одночасно. А вже з 1 лютого 1946 року стає проректором Ужгородського університету по навчальній роботі. Одночасно звільняється від обов'язків декана біологічного факультету, а через місяць і від обов'язків декана медичного. Перебуваючи на посаді завідувача кафедри та першого проректора, з 1 квітня 1946 року Івану Герасимовичу доручають виконувати і обов'язки проректора по науковій роботі за сумісництвом. Три відповідальні адміністративні посади одночасно, лекційні заняття перед студентами біологічного і медичного факультетів, наукова робота по темі докторської дисертації. І в такому постійному вирі турбот, без перерви три роки. Але насправді воно було ще складніше. У тільки-но відкритому Ужгородському університеті Івану Герасимовичу прийшлося створювати кафедру, бо прийняв він лише порожнє приміщення. Через два роки на кафедрі біології була обладнана лабораторія спектрального аналізу, одна з кращих на той час не тільки в УЖДУ, а й в Україні. Перебуваючи на посаді проректора практично з перших днів існування університету, І.Г. Рогаль приймав безпосередню участь у його створенні. Частина його участі є у створенні ботанічного саду і зоологічного музею, експериментальних майстерень, науково-допоміжних служб і більше ніж 30 кафедр чотирьох факультетів. Особливі зусилля були докладені ним до створення „фундаментальної”, як тоді казали, університетської бібліотеки. Ним особисто було підбрано, замовлено і отримано понад 20 тисяч томів навчальної і наукової літератури для фондів бібліотеки. За два роки (1946-1947) ректорат зумів придбати і отримати обладнання та матеріалів для кафедр на суму понад 2 мільйони карбованців. На той час – це була масштабна розбудова. Прихильність долі для Івана Герасимовича змінилась в середині 1948 року. Тертя і непорозуміння в колективі закінчились тим, що доцент І.Г. Рогаль 1 вересня 1948 року звільнився з роботи. З сім'єю він виїхав до Москви і дальша його доля нам невідома.

За спогадами тогочасних студентів, доцент І.Г. Рогаль був високо ерудованою людиною, фахівцем своєї справи і чудовим лектором. Його науковий доробок до від'їзду з Ужгорода - 23 публікації з проблем фізіології тварин і людини. З них п'ять було підготовлено і видано за короткий ужгородський період. Крім цього, Іван Герасимович виявив ініціативу включити в план наукових досліджень кафедри зообіології вивчення небезпечного карантинного шкідника сільськогосподарських культур в Закарпатті – каліфорнійської щитівки. Отримані результати лягли в основу написаної ним і поданої в обласне видавництво популярної монографії „Розповсюдження каліфорнійської щитівки в Закарпатській області та методи боротьби з нею”.

КАФЕДРА ЕНТОМОЛОГІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Датою народження кафедри слід вважати 15 вересня 1946 року, коли з приходом на біологічний факультет ентомолога, фахівця в галузі захисту рослин, кандидата сільськогосподарських наук, доцента С.Ф. Сегеди була утворена кафедра зоології безхребетних. Він став першим завідувачем і викладачем кафедри в одній особі. В листопаді цього ж року на посаду лаборанта був прийнятий Я.М. Доля. Існуюча з грудня 1945 року до того часу кафедра зообіології була реорганізована в кафедру біології.

Як свідчать архівні матеріали, аж до кінця 1948 року штатний розпис кафедри передбачав лише одну викладацьку посаду – завідувача кафедри, доцента (С.Ф. Сегеда), одного старшого лаборанта (І.І. Заблоцький) і одного препаратора (Е.І. Тясько). У вересні 1948 року у зв'язку з розформуванням кафедри біології, на кафедру зоології безхребетних було передано її майно, а для забезпечення загальнобіологічних дисциплін у студентів-біологів та медиків, організовано лабораторію загальної біології. В 1949 році старший лаборант І.І. Заблоцький призначається на посаду старшого викладача, а старшого лаборанта кафедри зоології хребетних А.І. Ковригіна призначають асистентом кафедри зоології безхребетних.

В кінці 1949 року на кафедру зоології безхребетних з Мелітопольського педагогічного інституту переходить викладати досвідчений ентомолог, кандидат біологічних наук, доцент К.К. Фасулаті. Маючи майже двадцятилітній стаж педагогічної роботи у вузах України, а за плечима солідний науковий багаж, Кирило Ксенофонович значно підсилив потенціал молоді кафедри, активізував науково-дослідну роботу, підняв на вищий рівень методичне забезпечення навчального процесу. Але з іншого боку, він своєю імпульсивністю привніс деяку нервозність в колектив, що згодом проявилась у кадровій нестабільності.

В 1950 році доцент С.Ф. Сегеда звільняється з роботи і переїздить працювати до Кременчуцького педінституту, а завідувачем кафедри призначається К.К. Фасулаті. В цьому ж році викладацький колектив поповнюється ще одним досвідченим ентомологом-колеоптерологом – старшим викладачем Т.А. Тверітіною, а І.І. Заблоцький переходить на кафедру генетики і дарвінізму. Отже, з самого початку на кафедрі зоології безхребетних чітко формується ентомологічне спрямування як спеціалізації студентів-біологів, так і напрямку наукових досліджень. Перші випускники кафедри – Г.М. Рошко, І.М. Ликович, І.І. Бокотей під впливом своїх вчителів присвячують себе ентомологічній науці. Слідуючи прикладу і настановам С.Ф. Сегеди і К.К. Фасулаті, вони вливаються у викладацький колектив рідної кафедри (Г.М. Рошко в 1952, І.М. Ликович в 1954, І.І. Бокотей в 1956 р.). П'ятдесяті роки ХХ століття в житті кафедри зоології безхребетних характеризуються першими вагомими здобутками – першими випускниками, які стали викладачами, першими випускниками, які стали кандидатами наук і формуванням дійового, з високим інтелектуальним потенціалом колективу. Станом на травень 1956 року кафедра зоології безхребетних була найчисельнішою на біологічному факультеті. За штатним розписом на ній працювали: завідувач кафедри, доцент К.К. Фасулаті, старші викладачі Т.А. Тверітіна, Г.М. Рошко, асистенти І.М. Ликович, А.А. Гіріц, старший лаборант І.І. Бокотей, старший препаратор Е.Н. Гашак, препаратор В.Г. Софін.

Але в 1956 році, за бажання завідувача кафедри зоології хребетних доцента І.І. Колюшева деканом біологічного факультету, кафедру зоології безхребетних приєднали до кафедри зоології хребетних. Новостворена кафедра зоології під керівництвом І.І. Колюшева у такому вигляді проіснувала до 1966 року. Проте, освітньо-науковий напрям зоології безхребетних на біологічному факультеті не елімінувався, не втратив свого потенціалу і обличчя. Незважаючи на формальне об'єднання, упродовж всіх цих років на кафедрі зоології здійснювалась спеціалізація із зоології безхребетних у повному обсязі. І навіть в офіційних тогочасних документах об'єднана кафедра диференціювалася на відділ безхребетних і відділ хребетних. Лише у вересні 1966 року від кафедри зоології відділяється правонаступниця кафедри зоології безхребетних, в старій, звичній якості, але з новою, більш відповідною назвою – кафедра ентомології. Завідувачем її став доктор біологічних наук, професор В.Ф. Палій, який щойно переїхав до Ужгорода з міста Фрунзе, де завідував лабораторією ентомології Інституту біології Киргизької Академії наук. Зрілий, досвідчений науковець-ентомолог, за плечима якого була вже і вузівська викладацька робота, створив на новій кафедрі дійовий колектив, до складу якого перейшли з кафедри зоології професор К.К. Фасулаті, доценти Т.А. Тверітіна, Г.М. Рошко, І.І. Бокотей, асистент І.М. Ликович.

На той час, кафедра ентомології УжДУ була однією з чотирьох такого профілю серед класичних університетів Радянського Союзу (кафедри ентомології тоді функціонували в Московському, Ленінградському і Харківському державних університетах, а в перших двох вони успішно існують донині). Викладачі молодого структурного підрозділу біологічного факультету не були новачками у своїй справі. К.К. Фасулаті і Т.А. Тверітіна прийшли на біологічний факультет Ужгородського університету в другій половині сорокових років вже зрілими науковцями-педагогами щоб допомогти молодому вузу, а молоді кандидати біологічних наук Г.М. Рошко, І.І. Бокотей та І.М. Ликович вже мали за плечима десятирічний педагогічний стаж на кафедрі зоології безхребетних. Всі свої зусилля вони зосередили на створенні та укріпленні матеріально-технічної бази кафедри, на розробці нових дисциплін, на якісно високій підготовці студентів – майбутніх фахівців. Залучення студентів і випускників минулих років до активних наукових досліджень згодом дали чудові результати у вигляді півтора десятка захищених кандидатських дисертацій зі спеціальності “ентомологія”, у підготовці майбутньої зміни. Маючи чималий досвід роботи в науково-дослідних установах, професор В.Ф. Палій привніс у новий колектив елементи академізму і солідну наукову виваженість у твердженнях. Хороший знавець різних груп комах, він як ентомолог-прикладник, в більшій мірі орієнтував своїх учнів на вивчення комах – шкідників сільськогосподарських культур, вимагав від них наукової скрупульозності і деталізації у дослідженнях екологічних особливостей комах. Двоє “ужгородських учнів” професора В.Ф. Палія – А.А.Зубенко і В.В. Шутяк захистили під його керівництвом кандидатські дисертації. Він пропрацював завідувачем кафедри лише два роки – у зв’язку з погіршенням стану здоров’я був змушений виїхати в Росію.

В 1968 році кафедру ентомології знову очолив професор К.К. Фасулаті – “старожил” біофаку. Будучи фанатом ентомології, людиною з широким науковим кругозором, він умів захопити ідеєю дослідження комах будь-кого зі своїх співрозмовників. І не дивно, що багато студентів, наслідуючи приклад свого вчителя, обрали шлях в ентомологічну науку. Це Кирило Ксенофонович разом зі Степаном Федоровичем Сегедою, ще працюючи на кафедрі зоології безхребетних, зумів заінтувати студентів перших наборів біофаку Г.М. Рошка, І.І. Бокотей, І.М. Ликовича до серйозних досліджень світу комах. І через кілька років молоді кандидати наук поряд зі своїм вчителем вже самі вчили студентів, допомагали йому розширювати і зміцнювати когорту ужгородських ентомологів. Завдяки К.К. Фасулаті розпочалися планові і всебічні еколого-фауністичні дослідження комах Українських Карпат. Експедиції, збори комах, лабораторні дослідження і знову експедиції, до яких постійно залучались студенти, відкрили науці нові імена, дали неоцінено багатий науковий доробок у фауністику Карпат. Невтомний генератор ідей, організатор і координатор комплексного вивчення ентомофауни Східнокарпатського регіону, неординарна особистість – К.К. Фасулаті своєю натхненною творчою працею зумів залишити після себе неабиякий слід на біологічному факультеті, і що найважливіше – створити свою наукову школу, яка носить назву Ужгородської ентомологічної. Хоча поряд з ним в перші роки створення біологічного факультету в Ужгороді працювали вже зрілі науковці-ентомологи – доценти С.Ф. Сегеда і Т.А. Тверітіна, професор К.К. Фасулаті по праву і заслужено вважається фундатором Ужгородської наукової ентомологічної школи.

Природна ротація кадрів, стимульована в значній мірі важким характером К.К. Фасулаті (доцент Т.А. Тверітіна в 1967 році вийшла на пенсію, професор В.Ф. Палій в 1968 виїхав у Росію, а доценти Г.М. Рошко та І.М. Ликович перейшли в 1969 на кафедру зоології), призвела до появи нових облич на кафедрі ентомології. Молоді, здібні випускники-ентомологи – Й.М. Погоріляк, В.О. Добей, А.А. Зубенко, З.Л. Анікіна, М.Ф. Мателешко, які вже зробили свій перший крок у науку, в 1968-1969 роках були запрошені на викладацьку роботу. Значно оновлений колектив кафедри зумів гідно підтримати традиції своїх вчителів. Молода зміна підвищує свій фаховий рівень, захищаються кандидатські дисертації. Під керівництвом і з допомогою старших колег – К.К. Фасулаті та І.І. Бокотей, здобувається перший досвід в навчально-методичній роботі. І вже лекції, лабораторні заняття, курсові та дипломні роботи, польова практика – стають чимось звичним, буденним, необхідним.

Роки беруть своє. В 1975 році корифей університетської ентомології, який багато зробив для розвитку і становлення першого закарпатського вузу, біологічного факультету і кафедри ентомології зокрема, професор К.К. Фасулаті вийшов на заслужений відпочинок. Завідувачем обирається енергійний представник середнього покоління ужгородських ентомологів, кандидат

біологічних наук, доцент Й.М. Погоріляк. Перебуваючи на посаді керівника кафедри (1975-1979), Йосип Михайлович активізує методичну роботу, укріплює матеріально-технічну базу, поживає наукові ентомологічні дослідження. В цей період налагоджуються тісні творчі контакти з виробничими установами Закарпаття – лісокомбінатами, колгоспами і радгоспами для реалізації завдань по захисту сільськогосподарських та лісових культур від шкідників. Хороший колеоптеролог, знавець жуків-короїдів Українських Карпат, Й.М. Погоріляк активно пропагував значимість ентомології в обласних і районних владних структурах, серед населення області.

В грудні 1979 року завідувачем кафедри ентомології стає досвідчений педагог і науковець, кандидат біологічних наук, доцент І.І. Бокотей, який перебував на цій посаді протягом п'яти наступних років. Закінчивши Ужгородський університет в числі другого за ліком випуску біологічного факультету (1951 р.), він мав нагоду вчитися у чудових вчителів-ентомологів – С.Ф. Сегеди, К.К. Фасулаті і Т.А. Тверітіної, а згодом працювати пліч-о-пліч зі своїми вчителями. Іван Іванович ріс і мужнів разом з рідним факультетом, долав шаблі в науці, у викладацькій роботі і сформувався в душі “старої школи” – педантичним, скрупульозним, вираженим і вимогливим. Без зайвої метушні, без “показухи” і без крику він спокійно стояв біля руля кафедри, скеровуючи роботу колективу в русло стабільності та якості. І.І. Бокотей зумів залучити вузівську ентомологію до аграрного виробництва. Кафедра ентомології спільно із Закарпатською обласною станцією захисту рослин щорічно видавала “Прогноз поширення головних шкідників і хвороб сільськогосподарських культур в Закарпатській області” та “Рекомендації по захисту сільськогосподарських культур від шкідників і хвороб в Закарпатській області”, а спільно з об'єднанням “Закарпатліс” співробітники кафедри постійно залучались до лісопатологічних обстежень Закарпатського держлісфонду.

З 1985 до 1992 року кафедру ентомології очолював доктор сільськогосподарських наук, професор І.Я. Понін, який приїхав на постійне проживання в Закарпаття з Білорусії. Попереднім місцем роботи Івана Яковича був Білоруський НДІ Захисту рослин, де він працював заступником директора по науці. Іван Якович – чудовий фахівець із захисту рослин, вивчав картопляну нематоду та інші фітопатогенні організми культури картоплі. Дуже енергійний, різнобічно ерудований, без комплексів усталених університетських традицій, професор І.Я. Понін активно включився в навчальний, методичний і виховний процес на кафедрі, а згодом і на біологічному факультеті, ставши його деканом. В цей період на кафедрі формується новий напрям наукових досліджень – захист рослин від патогенних вірусів, грибів та гельмінтів. Разом зі своїми аспірантами та дипломантами Іван Якович серйозно досліджував фітогельмінтози і збудника раку картоплі в умовах Закарпаття, займався біологією, екологічними особливостями і регуляцією чисельності колорадського жука. Крім того, професор І.Я. Понін почав реалізовувати ідею підготовки на біологічному факультеті фахівців-екологів, ввівши нові дисципліни з названого профілю: “Промислова екологія”, “Популяційна екологія”, “Охоронні території”. В ці роки з кафедри пішли доценти Й.М. Погоріляк та А.А. Зубенко, а замість них були прийняті на роботу фахівець з фізіології виноградної лози, доцент В.О. Ходак, орнітолог-еколог, доцент А.А. Гвоздак і мікробіолог, асистент А.М. Садляк. Згодом, А.М. Садляк очолює Закарпатський територіальний відділ карантину рослин, а на посаду асистента в 1989 році обирається ентомолог В.Г. Рошко. В цей період поряд з тематикою ентомологічною, фітопатологічною і по захисту рослин, значна частина студентських курсових та дипломних робіт носила прикладний екологічний характер.

З 1992 року кафедру ентомології очолює кандидат біологічних наук, доцент В.Г. Рошко. Початок 90-их років охарактеризувався якісними змінами кадрового потенціалу і орієнтацією освітньо-наукової діяльності кафедри на класичну ентомологічну. На інші кафедри переходять працювати доценти В.О. Ходак і А.А. Гвоздак, на пенсію виходять доцент І.І. Бокотей та старший викладач М.Ф. Мателешко, а згодом, у 2000 році і професор І.Я. Понін. На їх місце приходять молоді ентомологи, кандидати біологічних наук, вихованці Ужгородського університету: Ж.Г. Меліка, В.Ю. Крочко (обоє із системи захисту рослин), О.Ю. Мателешко (по завершенню аспірантури при кафедрі ентомології), В.О. Чумак (із Карпатського біосферного заповідника). Із запалом і творчою наснагою омолоджений викладацький колектив кафедри зумів вийти на високу орбіту за всіма вузівськими показниками, продовжує та розвиває традиції своїх славних вчителів.

Була в історії кафедри і трохи незвична сторінка. У зв'язку з наказом Міністерства освіти України “Про реорганізацію малочисельних кафедр”, до кафедри ентомології в 1997 році була

приєднана кафедра плодоовочівництва і виноградарства. Новостворена кафедра ентомології і агрономії готувала спеціалістів за двома спеціальностями “Біологія” та “Плодоовочівництво і виноградарство” протягом п’яти років. В цей період, поряд з ентомологами (доценти В.Г. Рошко, В.О. Добей, В.Ю. Крочко, асистенти В.О. Чумак, О.Ю. Мателешко) тут працювали доценти П.І. Голінка, В.А. Заяць, Н.П. Куртин, В.О. Ходак, старший викладач Д.Ю. Сойма, асистент Г.М. Петак. В 2002 році цю найбільшу кафедру біологічного факультету було знову реорганізовано на дві – кафедру ентомології (завідувач доцент В.Г. Рошко) та кафедру плодоовочівництва і виноградарства.

Зараз на кафедрі ентомології УжНУ працюють доценти В.Г. Рошко (завідувач кафедри), В.О. Добей, В.О. Чумак, кандидати біологічних наук, асистенти О.Ю. Мателешко та І.В. Загороднюк, асистент В.В. Мірутенко, член-кореспондент НАНУ, доктор біологічних наук, професор В.Г. Долін (за сумісництвом) і лаборанти М.М. Матьковський, П.С. Ловас, В.І. Євдокимова, Б.Б. Вербицька. Доцент В.Ю. Крочко, який викладав на кафедрі протягом семи років, в кінці 2002 року виїхав на постійне місце проживання до Угорщини. Дружний, педколектив кафедри ентомології відзначається високою кваліфікацією викладачів, котрі володіють як теоретичними, так і практичними знаннями в галузі ентомології, загальної біології, загальної та прикладної екології. Вони забезпечують читання різнопланових нормативних курсів: “Медична біологія” і “Основи екології” (для студентів спеціальності “Лікувальна справа”), “Загальна біологія” і “Ландшафтна екологія” для студентів-хіміків спеціальності “Екологія”, “Ентомологія”, “Фітофармакологія” і “Біологічний метод захисту рослин” (для студентів спеціальності “Плодоовочівництво і виноградарство”), „Вступ до спеціальності”, “Охорона природи”, “Охорона лісових екосистем та їх раціональне використання” і “Теоретичні основи охорони і раціонального використання тваринного світу” (для студентів спеціальності “Біологія”) та спецкурсів: “Загальна ентомологія і фізіологія комах”, “Сільськогосподарська ентомологія”, “Лісова ентомологія”, “Медична і ветеринарна ентомологія”, “Екологія комах”, “Зоогеографія комах”, “Фітопатологія”, „Основи наукових досліджень в екології”, „Екологія тварин” та ряд інших.

До загальних здобутків кафедри, здобутків всіх тих, хто на ній працював, слід віднести великий і багатий освітньо-науковий спадок. Основне наше багатство – це наші випускники. Станом на 2003 рік, 1067 випускників-ентомологів Ужгородського університету отримали диплом про вищу освіту. Свідченням чіткої і ефективної науково-педагогічної роботи колективу кафедри є той факт, що за відносно короткий період своєї діяльності – близько півстоліття, тут сформувалась ентомологічна наукова школа. Понад 30 наших випускників-ентомологів стали кандидатами біологічних наук зі спеціальності “Ентомологія”, а В.М. Бровдій, А.І. Сметник та В.В. Булеза захистили докторські дисертації.

Серед пріоритетних напрямків наукових досліджень ентомологів Ужгородського університету були і залишаються еколого-фауністичні дослідження окремих таксономічних груп комах Українокарпатського регіону. Науковий доробок викладачів і співробітників кафедри в цьому напрямку, який належно оцінений провідними науковими зоологічними установами Києва, Москви, Санкт-Петербурга – це захищені дисертації і завершені дослідження видового складу, біології та екологічних особливостей членистоногих Українських Карпат:

- ряди Тарганові, Прямокрилі, Богомоліві, Шкірястокрилі вивчав І.М. Ликович;
- підряд Попелиці (ряд Рівнокрилі) – В.О. Чумак;
- ряд Напівтвердокрилі – Г.М. Рошко;
- родина Довгоносики (ряд Твердокрилі) – Т.А. Тверітіна;
- родина Листоїди (ряд Твердокрилі) – В.Ф. Палій, А.А. Зубенко;
- родина Короїди (ряд Твердокрилі) – Й.М. Погоріляк;
- родина Вусачі (ряд Твердокрилі) – К.К. Фасулаті;
- родина Кокцинеліди (ряд Твердокрилі) – В.Ю. Крочко;
- родина Пластинчатовусі жуки (ряд Твердокрилі) – В.Г. Рошко;
- родина Стафілініди (ряд Твердокрилі) – Ю.Ю. Богданов;
- родини Галіпліди, Плавунчики, Плавунці, Товстовуси, Вертячки, Водобродки, Водолюби (ряд Твердокрилі) – М.Ф. Мателешко, О.Ю. Мателешко;
- родина Листовійки (ряд Лускокрилі) – В.О. Добей;
- підряд Сімфіти (ряд Перетинчастокрилі) – І.І. Бокотей;

- родина Тахіни (ряд Двокрилі) - С.І. Фаринець;
- родина Сірфіди (ряд Двокрилі) – З.Л. Анікіна;
- комахи-ентомофаги (ряди Перетинчастокрилі, Двокрилі) ялинових короїдів Українських Карпат - А.А. Гіріц;
- комахи-ентомофаги (ряди Перетинчастокрилі, Двокрилі) листогризух шкідників саду – Ж.Г. Меліка ;
- ряд Павуки – М.В. Леготай.

В останні роки аспірантами кафедри розпочато інтенсивні дослідження жуків-малашок (В.В. Мірутенко), жуків-м'якотілок (Е.В. Турис), диких бджолиних (О.М. Бокотей), мурашок (М.М. Цюбик), колембол (С.І. Давидович, Ю.І. Цалан).

Іншим важливим напрямком наукових досліджень співробітників кафедри ентомології було і залишається вивчення комплексів комах – шкідників сільськогосподарських та лісових культур Закарпаття. В цьому плані не можна обійти увагою наукові внески К.К. Фасулаті (ентомокомплекси шкідників культурних злаків, городніх культур, плодкових садів, дубових лісів), С.Ф. Сегеди (ентомокомплекси шкідників польових, технічних і комірних шкідників), А.А. Гіріца (ентомокомплекс природних ворогів короїда друкаря), Т.А. Тверітіної (ентомокомплекс шкідників кормових трав), І.М. Ликовича, І.І. Бокотей, В.О. Добея (ентомокомплекс шкідників плодоягідних насаджень), Г.М. Рошка і В.Г. Рошка (ентомокомплекси шкідників виноградної лози, польових культур і лісових насаджень) і О.А. Сікури (карантинний шкідник – американський білий метелик).

Останнє десятиріччя викристалізувало ще один науковий пріоритет кафедри ентомології – дослідження в галузі прикладної екології. Зусиллями доцента В.Г. Рошка з аспірантами В.В. Роман та О.В. Грабовським проведено низку експериментів по вивченню впливу електромагнітного поля ліній електропередач високої напруги та автотранспортного забруднення на окремі компоненти антропозованих екосистем. За цією проблематикою опубліковано вже понад три десятки наукових статей, а Олександром Грабовським успішно захищена в 2002 році кандидатська дисертація „Міграція та акумуляція важких металів в агроценозах, прилеглих до автомагістралей в умовах Закарпаття (грунт-рослини-тварини)”. Широке дослідження в галузі охорони хребетних заповідних територій України та динаміки тваринних угруповань в розрізі популяційної екології проводить кандидат біологічних наук І.В. Загороднюк. Автор близько 250 наукових публікацій, серед яких 4 монографії, Ігор Володимирович має двадцятирічний стаж роботи у відділі популяційної екології Інституту зоології НАНУ, є віце-президентом Українського теріологічного товариства і членом ряду наукових та науково-консультативних рад національних та міжнародних інституцій.

Загальний науковий доробок співробітників кафедри за короткий період її існування – понад 1200 публікацій у вітчизняних і зарубіжних виданнях та 18 монографій, серед яких: “Вредители и болезни сахарной свеклы”, “Фауна вредных земляных блошек СССР” (В.Ф. Палій), ”Шкідники садів Закарпаття”, “Стовбурні шкідники лісу” (К.К. Фасулаті), “Короїди та біологічні основи боротьби з ними” (Й.М. Погоріляк), “Нематода растений”, “Защита картофеля от вредителей и болезней” (І.Я. Понін), „Почвенные членистоногие Украинских Карпат” (В.Г. Рошко), „Природно-заповідний фонд Закарпатської області” (В.О. Чумак), „Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника” (І.В. Загороднюк, В.О. Чумак), „Энтомофаги вредителей яблони юго-запада СССР”, "Parasitic Wasps: Evolution, Systematics, Biodiversity and Biological Control" (Ж.Г. Меліка), "Теріофауна Карпатського біосферного заповідника", "Каталог типовых экземпляров зоологического музея ННПМ НАН Украины", "Кажани України та суміжних країн: керівництво для польових досліджень" (І.В. Загороднюк) та ін. Науково-методичні видання К.К. Фасулаті “Полевое изучение наземных беспозвоночных” і В.Ф. Палія “Методика изучения фауны и фенологии насекомых” вже понад чотири десятиліття користуються попитом у студентів-біологів та науковців на теренах колишнього Радянського Союзу; по навчальних посібниках “Ерозія і дефляція ґрунтів та заходи боротьби з ними”, “Механічний обробіток ґрунту в землеробстві” і “Раціональні сівозміни в сучасному землеробстві” колективу авторів, серед яких - доцент В.Г. Рошко, навчаються студенти аграрних вузів України.

Своєрідним визнанням заслуг наших науковців у розвитку вітчизняної ентомологічної науки стало проведення в 1964 році міжвузівської наукової конференції "Екологія комах та інших безхребетних Карпат" і в 1980 - II з'їзду Українського ентомологічного товариства на базі кафедри

ентомології УжДУ. А з 2001 року кафедрою започаткована щорічна регіональна наукова ентомологічна конференція “Ужгородські ентомологічні читання”, яка високо оцінена провідними вченими-ентомологами України. Тісні творчі контакти кафедра підтримує не тільки з вітчизняними науковими центрами зоологічного профілю (Інститут зоології ім. І. Шмальгаузена НАНУ, Інститут захисту рослин УААН, Київський національний університет, Львівський природознавчий музей західного наукового центру НАНУ, Інститут екології Карпат (м. Львів), Львівський державний лісотехнічний університет, Карпатський біосферний заповідник, Карпатський національний парк та ін.), але і з зарубіжними науковими установами: Зоологічним інститутом Російської АН (м. Санкт-Петербург), Інститутом еволюційної морфології і екології тварин РАН (м. Москва), Інститутом карантину рослин РАН (м. Москва), кафедрою ентомології Московського державного університету, Федеральним інститутом лісів, снігів і ландшафтів (м. Бірменсдорф, Швейцарія), Інститутом експериментальної ентомології і фітопатології Словацької академії наук (м. Іванка-на-Дунаї, Словаччина), Угорським ентомологічним товариством (м. Будапешт, Угорщина). Щороку наші співробітники і аспіранти виступають з доповідями на державних та міжнародних наукових форумах різного рангу, публікують матеріали власних досліджень у фахових виданнях.

Науковий профіль кафедри визначає одна комплексна тема “Вивчення взаємодії членистоногих та інших організмів з рослинами, тваринами та умовами навколишнього середовища” і Українсько-Швейцарський науковий проект “Порівняння структури та динаміки відновлення букових пралісів в Карпатах та лісів близьких до природного господарювання у Швейцарії”, у виконанні яких приймають участь науковці-ентомологи.

Літопис кафедри в постатях

Сегеда Степан Федорович

Степан Федорович народився 15 серпня 1893 року в місті Білополлі Сумської області. В 1930 році по закінченню Харківського сільськогосподарського інституту був зарахований на посаду асистента кафедри зоології і ентомології цього ж навчального закладу. Паралельно навчався тут в заочній аспірантурі. З 1933 року зарахований доцентом кафедри зоології і ентомології Харківського сільськогосподарського інституту і працював на цій посаді до 1941 року. В червні 1940 року С.Ф. Сегеда успішно захистив кандидатську дисертацію на тему “Злакова попелиця і заходи боротьби з нею” з присвоєнням вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук. В період з 1942 до початку 1946 року працював агрономом в Сумській області.

За направленням Управління по справах Вищої школи при Раді Міністрів УРСР кандидат сільськогосподарських наук, доцент С.Ф. Сегеда приїздить до Ужгорода і з 15 вересня 1946 року призначається завідувачем тільки-но створеної кафедри зоології безхребетних. Кваліфікований, досвідчений викладач, Степан Федорович зумів організувати кафедру, забезпечив створення матеріально-технічної і методичної бази і першим на біологічному факультеті розпочав впроваджувати ентомологічні дослідження. За відгуками колег і студентів доцент С.Ф. Сегеда був висококваліфікованим фахівцем, чудовим лектором і користувався заслуженою повагою серед студентів та викладачів. Скромність, коректність, душевна доброта відзначали його як в побуті, так і на роботі. Будучи постійним консультантом обласного Земельного управління, він активно допомагав розбудовувати сільськогосподарське виробництво Закарпаття.

Після звільнення з УжДУ в серпні 1950 року С.Ф. Сегеда був прийнятий на посаду доцента Кременецького педагогічного інституту. В 1951 році він повертається на Закарпаття і працює старшим науковим співробітником Закарпатської обласної сільськогосподарської дослідної станції (с. Велика Бакта). Після виходу в 1957 році на пенсію, Степан Федорович ще два навчальні роки (1957/1958 і 1958/1959) працював доцентом-погодинником на кафедрі зоології Ужгородського університету. На превеликий жаль, подальша доля нашого першого завідувача і організатора кафедри – невідома.

Наукова діяльність С.Ф. Сегеди була пов'язана з вивченням комах – шкідників польових сільськогосподарських культур. Фахівець в галузі сільськогосподарської ентомології, він вивчав видовий склад, біологію та господарське значення шкідників культурних злаків, зернобобових і технічних культур, посівів цукрового буряка та комірних шкідників. Обов'язковим аспектом досліджень Степана Федоровича завжди була розробка заходів по регулюванню чисельності та

шкідливої діяльності членистоногих, трофічно зв'язаних з культурними рослинами. Науковий доробок С.Ф. Сегеди – близько 20 публікацій, серед яких: “Озимая совка, как вредитель технических культур”. – Укрґосиздат, 1935; “Гороховая зерновка и меры борьбы с ней”. – Сельхозиздат, 1935; “Амбарные вредители и меры борьбы с ними”. – Укрґосиздат, 1936; “Луговой мотылёк и меры борьбы с ним”. – Сельхозиздат, 1936; “Вредители сахарной свёклы, встречающиеся в Сумской области”. – Укрґосиздат, 1938 та інші.

Палій Валентин Федосійович

Народився Валентин Федосійович 26 серпня 1912 року в м. Пенза. Навчався на біологічному факультеті Ленінградського державного університету, який закінчив у 1940 році. З перших днів другої світової війни і до останніх – на фронті, учасник бойових дій, нагороджений орденами і медалями.

Працюючи в повоєнні роки в системі захисту рослин Нечорнозем'я Росії, займався шкідниками та хворобами цукрового буряка, заочно закінчив аспірантуру при Ленінградському сільськогосподарському інституті і в 1948 році захистив кандидатську дисертацію з присвоєнням вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук. В 1955 році успішно захистив докторську дисертацію і отримав вчений ступінь доктора біологічних наук.

До приїзду в Ужгород працював за фахом спочатку завідувачем лабораторії ентомології Рамонської опорно-селекційної станції Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрового буряка (м. Рамонь Воронежської області), згодом завідував кафедрою зоології безхребетних Львівського державного університету, а потім переїхав у м. Фрунзе, де став завідувачем лабораторії ентомології Інституту біології Киргизької Академії наук.

З вересня 1966 року професор В.Ф. Палій став першим завідувачем новоствореної кафедри ентомології Ужгородського державного університету. Протягом двох років роботи на біологічному факультеті УЖДУ він проявив себе як здібний організатор, хороший педагог і досвідчений науковець. Був науковим керівником двох ужгородських ентомологів – А.А. Зубенко і В.В. Шутяка, які успішно захистили кандидатські дисертації. В 1968 році повернувся до м. Рамонь ВНДІ захисту рослин, де пропрацював до виходу на пенсію в 1972 р. Помер в 1976 році в м. Калуга.

Наукові дослідження Валентина Федосійовича торкалися вивчення комах – шкідників польових сільськогосподарських культур, в першу чергу цукрового буряка. Згодом коло наукових інтересів розширилося – до проблем дослідження фауни земляних блішок Радянського Союзу. В.Ф. Палієм було опубліковано понад 120 наукових робіт, серед яких три монографії: “Вредители и болезни сахарной свеклы“ (у співавторстві), “Методика изучения фауны и фенологии насекомых”, “Фауна вредных земляных блошек СССР”.

Фасулаті Кирило Ксенофонович

Народився Кирило Ксенофонович 31 березня 1902 року в с. Анадолі Волноваського району Донецької області. В 1926 році закінчив Дніпропетровський інститут народної освіти. Навчався в аспірантурі при біологічному факультеті Харківського державного університету, де і захистив кандидатську дисертацію.

До переїзду на Закарпаття, протягом 1931 – 1949 років працював у Нікопольському, Житомирському, Криворізькому і Мелітопольському педагогічних інститутах. З кінця 1949 року був прийнятий на роботу в Ужгородський державний університет, де згодом очолив кафедру зоології безхребетних. Після об'єднання в 1957 році кафедр зоології безхребетних і зоології хребетних, працює тут доцентом, а через кілька років – професором. В 1966 році переходить на посаду професора новоствореної кафедри ентомології, а з 1968 і до 1975 року – працює на посаді завідувача цієї кафедри. В 1975 році К.К. Фасулаті вийшов на пенсію. Помер 30.04.1978 року і похований в м. Ужгороді.

Кирило Ксенофонович є фундатором Ужгородської наукової школи ентомологів, яку й донині визнають не тільки в Україні, але і за її межами. Він зумів запалити ідеєю вивчення комах Українських Карпат багатьох студентів і молодих співробітників біологічного факультету Ужгородського державного університету, організувати фауністичні та екологічні дослідження ентомофауни Закарпаття і всього Українокарпатського регіону, зумів спрямувати молодих

науковців на вивчення прикладних ентомологічних проблем, зокрема – комплексів комах – шкідників сільськогосподарських і лісових культур. До заслуг Кирила Ксенофонтівича слід віднести і створення Закарпатського відділення Українського ентомологічного товариства, яке було і залишається одним з найчисельніших в Україні. Широке коло наукових інтересів К.К. Фасулаті охоплювало вивчення видового складу багатьох таксономічних груп комах не тільки Закарпаття, але й України в цілому, ентомокомплексів різноманітних культурних рослин, різних аспектів екології комах. Він був активним поборником впровадження біологічного методу захисту рослин і створення на Закарпатті господарства по вирощуванню та переробці коконів шовковичного і дубового шовкопрядів. Результатом плідної наукової роботи Кирила Ксенофонтівича стали біля 100 публікацій, серед яких монографія “Полевое изучение наземных беспозвоночных” (1961), яка була перевидана у 1971 році московським видавництвом “Высшая школа” і атлас-визначник “Стовбурні шкідники лісу”, написаний у співавторстві і виданий у Києві в 1970 році. В доробку метра ужгородської ентомології особливе місце посідають обширні, ґрунтовні статті по окремих таксонах і комплексах комах. Не цурався професор і навчально-методичної роботи – з-під його пера вийшли крім ряду методичних розробок і три чудові навчальні посібники у формі конспектів лекцій: “Строение, функции тела и индивидуальное развитие насекомых”, “Систематика и распространение насекомых” та “Экология и хозяйственное значение насекомых”.

Погоріляк Йосип Михайлович

Йосип Михайлович Погоріляк народився 28 листопада 1933 року в селі Широке Виноградівського району Закарпатської області. В 1948 році закінчив Широцьку семирічну, а в 1951 – Виноградівську середню школу. Один рік працював у Олешківській середній школі. З 1952 року навчався на біологічному факультеті Ужгородського державного університету. Після отримання диплома про вищу освіту, з 1957 до 1960 року працював звільненим секретарем комсомольської організації вузу. В 1960-1963 роках навчався в аспірантурі (науковий керівник – професор К.К. Фасулаті). По закінченню аспірантури був направлений старшим викладачем і деканом Виноградівського загальнонаукового факультету. В 1967 році став викладати на кафедрі ентомології.

Кандидатську дисертацію успішно захистив в 1968 році при кафедрі ентомології Московського державного університету. В кінці цього ж року був обраний на посаду доцента кафедри ентомології, а з 1975 до 1979 – завідувач кафедри. Після звільнення в 1982 році з УжДУ, до виходу на пенсію працював завідувачем агрохімлабораторії колгоспу ім. Горького Ужгородського району. Помер 1 листопада 1998 року в м. Ужгород.

Наукова діяльність Йосипа Михайловича була пов'язана з вивченням фауни, екологічних особливостей та господарського значення жуків короїдів Українських Карпат. Ним для досліджуваного району приведено 92 види твердокрилих з родини Ipsidae. За результатами тривалих ентомологічних досліджень Й.М. Погоріляк опублікував 40 наукових праць, серед яких одна монографія “Короїди та біологічні основи боротьби з ними” (1973), котра була перевидана в 1994 році.

Бокотей Іван Іванович

Народився Іван Іванович Бокотей 17 лютого 1928 року в селі Дротинці Виноградівського району Закарпатської області. Після закінчення в 1946 році Хустської гімназії поступив на біологічний факультет новоствореного Ужгородського державного університету і в числі другого випуску завершив навчання в 1951 році. Трудову діяльність розпочав вчителем біології в Середнянській середній школі Ужгородського району. З 1952 року переходить на роботу в Ужгородський університет, де спочатку працює науковим співробітником зоологічного музею, далі, з 1954 року старшим лаборантом кафедри зоології безхребетних, а з 1956 – на викладацьких посадах. Кандидатську дисертацію І.І. Бокотей захистив в 1963 році і невдовзі був обраний на посаду доцента. В 1966 році він переходить викладати на новостворену кафедру ентомології, а в грудні 1979 року обирається завідувачем кафедри. На цій посаді доцент І.І. Бокотей перебував до 1985 року. На пенсії з червня 1996 року. Зараз проживає в Угорщині.

Іван Іванович – один з найкращих фахівців і знавців перетинчастокрилих комах в Україні. Наукова діяльність його охоплювала вивчення видового складу, біології, екологічних особливостей та господарського значення пильщиків і рогахвостів Українських Карпат. Ним виявлено 323 види комах-сімфіт, з яких 107 приводяться вперше для фауни Закарпаття, 5 – для фауни СРСР і 2 описані як нові для науки. Науковий доробок І.І. Бокотея включає 41 публікацію в різних вітчизняних та зарубіжних виданнях. Крім того, у вісімдесятих-дев'яностих роках минулого століття Іван Іванович був співавтором щорічних видань прогнозів поширення головних шкідників і рекомендацій по захисту сільськогосподарських культур від шкідників та хвороб у Закарпатській області.

Понін Іван Якович

Народився Іван Якович 10 лютого 1935 року в селі Хвастовичі Хвастовського району Калужської області. В 1959 році закінчив агрохімічний факультет Ленінградського сільськогосподарського факультету. Свою трудову діяльність розпочав у 1959 році завідувачем Держсортодільниці міністерства сільського господарства Казахської РСР в селі Толбухінський Кокчетавської області. З 1962 до 1963 року – головний агроном Подивозького радгоспу на Брянщині. В 1963 році приїздить до Білорусії, де працює до 1971 спочатку молодшим науковим співробітником, а згодом директором Мінської дослідної станції по колорадському жуку, нематодам і раку картоплі Всесоюзного НДІ Захисту рослин. По закінченню аспірантури при Ленінградському НДІ Рослинництва, в 1968 році І.Я. Понін захистив кандидатську дисертацію, а в 1980 – докторську дисертацію з присвоєнням вчених ступенів кандидата і доктора сільськогосподарських наук. З 1971 до 1980 року – заступник директора по науці і завідувач лабораторії Білоруського НДІ Захисту рослин.

В 1981 році Іван Якович переїхав на Закарпаття, де почав працювати старшим науковим співробітником Закарпатського опорного пункту Всесоюзного НДІ Карантину і захисту рослин. У 1984 році прийнятий на посаду професора кафедри ентомології Ужгородського держуніверситету, а з 1985 до 1992 року обраний завідувачем кафедри ентомології. Протягом 1986-1989 років – декан біологічного факультету УжДУ. На посаді професора кафедри ентомології працював до лютого 2000 року, після чого вийшов на пенсію. Зараз проживає в місті Мукачево.

Наукова робота Івана Яковича була пов'язана з фітопатогенними організмами культури картоплі. Основні об'єкти досліджень – це картопляна нематода і рак картоплі, які ним всебічно і глибоко вивчалися протягом багатьох років в умовах Нечорнозем'я Росії, Білоруського Полісся та Західної України. За результатами досліджень професор І.Я. Понін опублікував 114 наукових праць, в тому числі дві монографії у співавторстві: “Немато́ды растений” (Воронеж, 1972) та “Защита картофеля от вредителей и болезней” (Минск, 1980). За період роботи в Ужгородському університеті ним було видано 4 методичні розробки з основ наукових досліджень, ґрунтознавства, прикладної екології і рослинництва для студентів біологів.

КАФЕДРА ЗООЛОГІЇ

Кафедра була створена у червні 1947 року, коли за направленням Міністерства освіти СРСР в Ужгородський університет приїхав на роботу з далекого сибірського Томська кандидат біологічних наук, доцент І.І. Колюшев. Поряд із вже існуючою на біологічному факультеті кафедрою зоології безхребетних виникла необхідність відкриття ще однієї кафедри зоологічного профілю, яка б забезпечувала читання курсу зоології хребетних та інших дисциплін цього спрямування. Передбачалося і провадження спеціалізації із зоології хребетних для студентів-біологів.

Новостворену кафедру доручили очолити і організувати вже досвідченому на той час теріологу, доценту І.І. Колюшеву. Маючи за плечима чималий досвід викладацької, наукової і адміністративної роботи, а ще – невичерпний молодечий ентузіазм, Ілля Іванович із запалом поринув у складні та необлаштовані будні створення кафедри. Він встигав проводити заняття, готувати унаочнення, розробляти навчально-методичну документацію і в позаурочний час працювати зі студентами, захоплювати і посвячувати їх у таємниці життя тварин. До кінця 1947 року завідувач, доцент І.І. Колюшев був і єдиним викладачем на кафедрі. Поряд з ним в цей початковий період організації кафедри зоології хребетних тут працювали старший лаборант А.І. Ковригін, старший препаратор М.В. Меховський і препаратор В.В. Канина. І лише в 1948 році педагогічний колектив збільшується до двох викладачів, коли асистентом кафедри зараховують дружину Іллі Івановича – випускницю, а згодом і викладача Томського університету, фахівця-іхтіолога К.К. Власову. Ще через рік на кафедру зоології хребетних направляють асистентом В.О. Ліндберг, яка викладала тут лише 11 місяців до переходу на роботу в інший вуз. З 1950 до середини 1951 року спробували “викладацького хліба” на кафедрі асистенти М.І. Янушевич, Н.П. Невесела і кандидат біологічних наук, доцент Благодарова. Але з різних причин їх педагогічний стаж в колективі зоологів-хребетників не перевищив кількох місяців.

І лише орієнтація І.І. Колюшева в кадровій політиці на своїх ужгородських вихованців дала змогу стабілізувати педагогічний колектив, закласти фундамент функціональної і міцної випускаючої кафедри. У вересні 1951 року асистентом зараховують зоолога із першого випуску біологічного факультету УжДУ І.І. Турянина. Викладацький склад кафедри зоології хребетних аж до 1956 року залишається незмінним: завідувач, доцент І.І. Колюшев, старший викладач К.К. Власова, асистент І.І. Турянин. В цей період на кафедрі ще більше активізується наукова робота, до якої постійно залучаються співробітники біозоомузею та студенти. Влаштовуються експедиції у найвіддаленіші куточки Закарпаття для вивчення фауни хребетних тварин, досліджуються проблеми прикладної зоології, зокрема – рибництво, тваринництво, ветеринарна паразитологія. Цілеспрямовано готується молоде поповнення із студентів-зоологів, які по закінченню навчання направляються на роботу науковими співробітниками в біозоомузей та лаборантами на свою кафедру.

У вересні 1956 року І.І. Колюшев стає деканом біологічного факультету і приєднує кафедру зоології безхребетних до кафедри зоології хребетних. Новостворена кафедра зоології під його керівництвом стає найчисельнішою на факультеті і забезпечує освітню діяльність за двома спеціалізаціями: „Зоологія хребетних” та „Зоологія безхребетних”. Крім зоологів-хребетників - доцентів І.І. Колюшева, К.К. Власової і асистента І.І. Турянина, в педагогічному колективі цього періоду працюють зоологи-безхребетники – доценти К.К. Фасулаті, А.А. Гіріц, старші викладачі А.Т. Тверітіна, Г.М. Рошко, асистент І.М. Ликович. Для зміцнення кадрового потенціалу кафедри І.І. Колюшев приймає в 1958 році на посаду професора доктора біологічних наук Т.В. Виноградову, але вже через рік вона звільняється у зв'язку з виходом на пенсію. Професор Т.В. Виноградова виявилась останнім викладачем кафедри зоології, яка запрошувалась на педагогічну роботу зі сторони. І далі в повній мірі реалізується ідея завідувача на комплектацію викладацького складу кафедри виключно за рахунок власних випускників. На початку шістдесятих років до штату кафедри зараховуються випускники-зоологи УжДУ І.І. Бокотей, О.Р. Довгань, Ю.І. Крочко.

Шістдесяті роки в історії визначили і якісну зміну в освітньому спрямуванні навчального процесу. Після від'єднання в 1966 році зоологів-безхребетників у кафедру ентомології, загальні дисципліни „Зоологія безхребетних тварин” і „Екологія”, що читалися ними, були залишені при кафедрі зоології – правонаступниці кафедри зоології хребетних. Таким чином, поле освітньо-наукової діяльності кафедри зоології значно розширилось, що дало змогу розширити та збільшити

кадровий потенціал. Тому, в кінці шістдесятих поряд із зоологами-хребетниками тут формується чисельна група викладачів, фахівців у галузі зоології безхребетних. На кафедрі зоології починають працювати ентомологи, кандидати біологічних наук: А.А. Гіріц, Г.М. Рошко, І.М. Ликович, В.І. Пономарчук. Ядро зоологів-хребетників в цей період склали кандидати наук, доценти: І.І. Колюшев, К.К. Власова, І.І. Турянин, старший викладач О.Р. Довгань та асистент Ю.І. Крочко.

В 1967 році передчасно помирає організатор, натхненник і незмінний завідувач кафедри, реальний фундатор Ужгородської зоологічної школи професор І.І. Колюшев. Йому на зміну біля руля кафедри зоології стає вже апробований на адміністративній роботі кандидат біологічних наук, доцент А.А. Гіріц. Після захисту кандидатської дисертації Ю.І. Крочка переводять на посаду доцента, К.К. Власова та В.І. Пономарчук звільняються з роботи, помирає О.Р. Довгань і на початку сімдесятих років до педагогічного колективу кафедри приходять молоде поповнення. Перспективні випускники біологічного факультету УжДУ І.Г. Добош, О.В. Корчинський, М.І. Щербань із завзяттям і творчим запалом взяли за складну і відповідальну викладацьку роботу. Набираючись досвіду біля старших колег, зростаючи у науковому плані, вони невдовзі захистили кандидатські дисертації і стали доцентами.

В 1973 році А.А. Гіріц вирішує завершити докторську дисертацію і на його місце завідувачем кафедри обирають кандидата біологічних наук, доцента І.М. Ликовича. Іван Михайлович пропрацював на цій посаді до 1978 року. За цей період А.А. Гіріц успішно захищає в 1974 році докторську дисертацію, але вже через рік передчасно йде з життя. На викладацьку роботу приймають учня Андрія Андрійовича, молодого діптеролога С.І. Фаринця.

З 1978 року кафедру зоології очолює доктор біологічних наук, професор І.І. Турянин, перший учень І.І. Колюшева, який зумів захистити докторську дисертацію. У 1984 році йому на зміну завідування приймає кандидат біологічних наук, доцент І.Г. Добош, який перебував на цій посаді до 1989 року. Друга половина сімдесятих років, до кінця вісімдесятих минулого століття в історії кафедри зоології характеризувалась відносною стабільністю і гармонійністю розвитку обох освітньо-наукових напрямків – зоології безхребетних і зоології хребетних. Колектив кафедри покинув у зв'язку з виходом на пенсію доцент М.І. Щербань, а на його місце зараховують до штату орнітолога, кандидата біологічних наук, вихованця кафедри А.А. Гвоздака, який пройшов хорошу наукову школу в Інституті зоології АН УРСР. З 1989 до 1995 року завідував кафедрою кандидат біологічних наук, доцент О.В. Корчинський – послідовник і учень І.І. Колюшева та І.І. Турянина, фахівець теріолог. Прихильник виваженої політики керівництва, він підтримує динамічну рівновагу обох зоологічних напрямків на кафедрі. По завершенні трудової діяльності старожила-зоолога І.М. Ликовича, до викладання на кафедрі запрошується співробітник зоомузею УжДУ, акаролог за фахом Т.Т. Дудинський. На початку 1995 року кафедру доручено очолювати вихованцю І.І. Колюшева, доктору біологічних наук, професору Ю.І. Крочку. Гідний послідовник Колюшевських традицій університетського класицизму, Юлій Іванович в такому дусі керував кафедрою до закінчення терміну перебування на посаді завідувача у 2000 році. Природний процес кадрових змін приводить до появи нових облич. Кафедру полишають І.Г. Добош, І.І. Турянин, А.А. Гвоздак, а на зміну їм приходять зоологи, молодші за віком, з меншим життєвим і науковим досвідом. Але вони сповнені бажання працювати на рідній кафедрі не гірш за своїх вчителів. На межі тисячоліть кафедра зоології поповнюється колишніми своїми випускниками: кандидатом біологічних наук, доцентом Н.В. Куруц (Староста), молодим орнітологом асистентом Л.А. Потішом і доктором біологічних наук зі стажем наукової роботи в академічних інститутах Києва А.А. Ковальчуком. В 2002 році до педагогічного колективу приймають нещодавнього випускника кафедри, фахівця в галузі захисту рослин – кандидата біологічних наук В.В. Симочка. А на початку 2003 року найдосвідченіший на цей час зоолог, доктор біологічних наук, професор Ю.І. Крочко, що майже все своє активне життя віддав служінню рідному факультету і кафедрі зоології, вийшов на пенсію.

Нинішній склад кафедри зоології Ужгородського національного університету має потужний науковий потенціал, можливість якісно готувати молоду інтелектуальну силу для освітніх, виробничих і наукових установ України. Очолює кафедру кандидат біологічних наук, доцент С.І. Фаринець – зоолог-ентомолог не тільки за фахом, але й за покликанням. Поряд з ним на педагогічній ниві трудяться: вже старожил кафедри зоолог-теріолог, кандидат біологічних наук, доцент О.В. Корчинський; досвідчений акаролог, кандидат біологічних наук, доцент Т.Т.

Дудинський; фахівець по комахоїдних ссавцях, кандидат біологічних наук, доцент Н.В. Куруц; молодий, але вже досвідчений орнітолог, кандидат біологічних наук, доцент Л.А. Потіш; відомий у широких наукових колах зоолог-гідробіолог, доктор біологічних наук А.А. Ковальчук і фахівець в галузі захисту рослин, кандидат біологічних наук, асистент В.В. Симочко. Технічну допомогу в проведенні навчального процесу здійснюють лаборанти кафедри: Е.І. Дудко, О.І. Гулей, А.В. Пуграшик, Л.В. Крулько. Викладачі зоологи забезпечують читання нормативних дисциплін для студентів-біологів: „Зоологія безхребетних тварин”, „Зоологія хребетних тварин”, „Біологія індивідуального розвитку тварин”, „Гістологія тварин”, „Загальна екологія” та спеціальних дисциплін для студентів, що спеціалізуються при кафедрі: "Паразитологія", "Зоогеографія", "Біологічні основи мисливського господарства", "Порівняльна анатомія тварин", "Теріологія і орнітологія", "Вибрані розділи із зоології", "Гідробіологія з основами іхтіології".

Серед чисельних навчально-методичних публікацій кафедри виділяються два об'ємні видання останніх років: "Методика викладання біології і хімії. Педагогічна практика" під грифом Міністерства освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (Н.В. Куруц у співавторстві) і "Заповідна справа" (автор А.А. Ковальчук).

За 56 років існування кафедри було підготовлено і випущено станом на 2003 рік 1037 кваліфікованих спеціалістів-зоологів, серед яких один академік НАН України М.Ф. Шуба, п'ять докторів наук (І.І. Турянин, Ю.І. Крочко, М.Ю. Клевець, А.А. Ковальчук, В.В. Ткач) і понад двадцять кандидатів біологічних наук.

Загальні наукові здобутки кафедри зоології значні і масштабні за своєю широтою. На чільному місці й понині залишаються дослідження фауни хребетних тварин Українських Карпат. Вивченню видового складу риб Закарпаття, їх біології та можливості господарського використання присвячений цілий цикл робіт К.К. Власової, О.Р. Довганя та І.А. Данко. Загалом понад 50 публікацій, серед яких особливе місце займають наукові рекомендації по розвитку рибного господарства в Закарпатті. Активну участь в розв'язанні цієї проблематики прийняв і метр закарпатської зоології І.І. Колюшев, який узагальнив наукові здобутки своїх колег у навчальному посібнику „Визначник риб Закарпатської області”. Не обійдені були увагою І.І. Колюшева і амфібії. Хоча спеціальних досліджень земноводних тварин на той час ужгородські зоологи не проводили, Ілля Іванович на основі власних даних підготував і видав навчальний посібник „Визначник амфібій і рептилій Закарпатської області”. В подальшому цю цікаву групу разом з плазунами успішно вивчав М.І. Щербань. Крім серії наукових статей, присвячених амфібіям і рептиліям Українських Карпат, Михайло Іванович є співавтором двох солідних академічних монографій: „Прыткая ящерица”, виданої московським видавництвом „Наука” в 1976 році та „Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат”, опублікованої київським видавництвом „Наукова думка” в 1980 році. Не залишилася поза увагою університетських зоологів і орнітофауна Закарпаття. Пріоритет перших дослідників птахів на кафедрі по праву належить І.І. Колюшеву та І.І. Турянину, публікації яких послужили поштовхом і початком для майбутніх орнітологів. Чудовим свідченням серйозних досліджень різних аспектів фауністики, біологічних та екологічних особливостей окремих груп пернатих, є захищені кандидатські дисертації І.І. Талпоша, А.А. Гвоздака, Л.А. Потіша. Найбільш притяжливою для вивчення групою хребетних виявилися ссавці. Серед зоологів-хребетників Ужгородського університету – більшість теріологів. Заслугою цього, без перебільшення, є активна наукова і педагогічна діяльність першого завідувача кафедри зоології хребетних, фундатора теріологічних досліджень в Закарпатті І.І. Колюшева. Це він зумів прищепити своїм учням не тільки любов до тварин, але і жаду до їх вивчення. Закономірним результатом стали наукові здобутки вихованців і послідовників Іллі Івановича. І.І. Турянин – перший його ужгородський учень, який у 1959 році захистив кандидатську дисертацію „Гризуни Закарпатської області СРСР”, а в 1972 – докторську дисертацію „Звірі Радянських Карпат”. Перу І.І. Турянина, поряд з шістьма десятками наукових статей, належить і монографія „Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат”, опублікована ужгородським видавництвом „Карпати” у 1975 році. Ще один учень Іллі Івановича – Ю.І. Крочко досяг значних наукових висот, захистивши і кандидатську (1970 р.), і докторську (1992 р.) дисертації. Визнаний в широких наукових колах фахівець по рукокрилих, він є автором понад 50 публікацій, присвячених фауні, біології, екологічним особливостям та проблемам охорони кажанів Українських Карпат. Значний доробок при вивченні фауни та еколого-

фізіологічних особливостей гризунів Закарпаття вніс до загальної наукової скарбниці кафедри кандидат біологічних наук, доцент О. В. Корчинський – перший захищений учень І.І. Турянина. Зараз він продовжує опрацьовувати матеріал по цій найбільшій групі ссавців для оформлення докторської дисертації. Ще один учень професора І.І. Турянина – Н.В. Куруц успішно реалізувала свої наукові амбіції в процесі вивчення комахоїдних ссавців Закарпаття. Її дослідження видового складу, біології та екологічних особливостей цієї цікавої групи тварин в умовах Українських Карпат завершилися успішним захистом кандидатської дисертації.

Другим важливим напрямком наукових досліджень кафедри є ентомологічний. Він сформувався на кафедрі зоології після об'єднання кафедр зоології хребетних і зоології безхребетних наприкінці п'ятдесятих років. За рахунок зоологів-безхребетників, що зробили свій вибір на користь кафедри зоології: А.А. Гіріца, Г.М. Рошка, І.М. Ликовича, тут закладаються нові наукові традиції, розширюється сфера досліджень на комах Українських Карпат. Під впливом їх наукових здобутків, навіть випускники кафедри ентомології приходять працювати на кафедру зоології. На фоні вагомих результатів по вивченню комах – паразитів і хижаків короїдів (А.А. Гіріц), фауни напівтвердокрилих комах Українокарпатського регіону (Г.М. Рошко) і ортоптероїдних комах Закарпаття (І.М. Ликович), значних наукових висот на ниві ентомології досягли їх послідовники. Кандидат біологічних наук, доцент І.Г. Добош, що захистив дисертацію по фауні прямокрилих комах правобережного степу України, започаткував на кафедрі акарологічні дослідження (фауна та біологія чотириногих галових кліщів Закарпаття). Акарологом за сферою наукових інтересів є і доцент Т.Т. Дудинський. Його доробок – майже три десятки публікацій, присвячених дослідженню кліщів, що мешкають в гніздах медоносної бджоли і успішно захищена кандидатська дисертація на цю тему. С.І. Фаринець – автор понад півсотні наукових статей і співавтор монографії „Ентомофаги вредителей яблони юго-запада СССР” (Київ: Наукова думка, 1992), вивчає надзвичайно складну і обширну групу двокрилих комах-тахін. Майже тридцятирічні дослідження фауни, біології та екологічних особливостей тахін Українських Карпат дозволили йому узагальнити великий пласт відомостей про тахін і підготувати докторську дисертацію. Ентомологічний напрямок досліджень кафедри розвивається і кандидатом біологічних наук, асистентом В.В. Симочком, який працює в галузі прикладної ентомології, вивчаючи комах – шкідників сільськогосподарських культур.

Відносно новий напрямок наукових досліджень кафедри зоології – гідробіологічний, дістав свій розвиток з приходом на викладацьку роботу доктора біологічних наук А.А. Ковальчука. Автор близько півтори сотні публікацій у вітчизняних та зарубіжних виданнях, серед яких чотири монографії і кілька навчальних посібників, Андрій Анатолійович разом з аспірантами кафедри веде інтенсивне вивчення планктонних і бентосних безхребетних тварин водойм Закарпаття. Коло його наукових інтересів не обмежується лише фауністикою. Пріоритетною проблемою виступає антропоічний фактор впливу на живі істоти та середовище їх існування. З другої половини сорокових, до початку сімдесятих років кафедра вже культивувала гідробіологічний напрямок наукових досліджень. Крім вивчення іхтіофауни у природних і штучних водоймах Закарпаття, досліджувались умови існування риб та їх трофіка (К.К. Власова, О.Р. Довгань). Окремим аспектом в цій комплексній тематиці було вивчення зоопланктону різних типів водойм (І.І. Білак).

Літопис кафедри в постатях

Колюшев Ілля Іванович

Ілля Іванович Колюшев народився у 1904 році в селі Купишиха Калінінської області (Росія). З 1923 року – студент Першого Московського медичного інституту, а з переведенням вузу в сибірське місто Томськ, навчається на новому місці. Молодий студент-медик, відчуваючи потяг до вивчення зоології, душевну любов до тварин, переходить з медичного на біологічний факультет Томського державного університету. З 1931 до 1933 року навчається в аспірантурі при кафедрі зоології Томського університету, а по її закінченні, розподіляється на цю ж кафедру викладачем. Після захисту кандидатської дисертації І.І. Колюшева призначають на посаду доцента і в такій якості він працює на кафедрі зоології до 1941 року. З 1941 до 1947 року – він секретар парткомісії Першого Томського артилерійського училища і Академії зв'язку ім. Будьонного.

В 1947 році за направленням Міністерства вищої освіти СРСР кандидат біологічних наук, доцент І.І. Колюшев приїздить в Ужгородський державний університет для організації на

біологічному факультеті кафедри зоології хребетних. Енергійний природодослідник, справжній науковець, а ще й педагог за покликанням, Ілля Іванович розгортає наукові дослідження фауни хребетних тварин Карпат, залучає до їх вивчення студентів, виховує і формує своїх учнів в найкращих традиціях академічної зоологічної школи. За досвід, за організаційні здібності Іллю Івановича призначають в 1948 році на посаду проректора УжДУ з навчальної роботи. На цій відповідальній посаді він перебував до 1951 року, а з 1956 до 1959 – успішно очолював біологічний факультет. Ну а від самого приїзду в Ужгород і аж до смерті, до 1967 року І.І. Колюшев завідував кафедрою. Цікавою сторінкою в біографії одного з фундаторів зоологічної науки в Закарпатті є період з 1960 до 1961 року, коли Іллю Івановича направили викладати у В'єтнам на кафедру зоології Ханойського університету. За плідну та якісну роботу по розвитку вузівської освіти і науки його було нагороджено орденом Праці II-го ступеню і грамотою уряду В'єтнаму.

Чудовий теріолог, один із перших визначних дослідників звірів Українських Карпат, І.І. Колюшев є автором 34 наукових праць в галузі зоології хребетних. В його публікаціях глибоко і широко висвітлюються питання аналізу видового складу, екологічних особливостей і господарського значення хребетних тварин Українокарпатського регіону. Серед них: „Краткий очерк фауны грызунов Закарпатской области” (1953), „Промысловые звери Закарпатья” (1955), „Материалы по амфибиям Закарпатья” (1956), „О вертикальном распространении млекопитающих Закарпатья” (1957), „Материалы по летучим мышам Закарпатья” (1958), „Фауна позвоночных животных Украинских Карпат” (1959), „Хребетні тварини українських Карпат та їх господарське значення” (1964). Велику вагу мають і науково-методичні публікації Іллі Івановича: „Короткий визначник риб” (1949) та „Визначник амфібій і рептилій Закарпатської області” (1952).

Власова Катерина Кузьмівна

Народилася Катерина Кузьмівна Власова 8 серпня 1908 року в місті Томськ (Росія). По закінченню в 1934 році біологічного факультету Томського державного університету протягом року працює за направленням науковим співробітником зоологічного музею при університеті. З 1935 до 1944 року – асистент кафедри зоології хребетних Томського університету. В період з 1945 до 1947 року працює на протичумній станції, а далі знову повертається до педагогічної роботи в стінах рідного університету.

В 1948 році викладач-зоолог з десятилітнім стажем К.К. Власова приїздить до Ужгорода і призначається на посаду асистента тільки-но створеної кафедри зоології хребетних УжДУ. Пліч-о-пліч зі своїм чоловіком – І.І. Колюшевим, Катерина Кузьмівна присвятила своє життя становленню кафедри зоології хребетних (згодом кафедри зоології) молодого закарпатського вузу. В 1956 році старший викладач К.К. Власова захистила кандидатську дисертацію на тему „Екологічні умови розведення риб у ставках Закарпаття” і ставши кандидатом біологічних наук, була переведена на посаду доцента кафедри. Поряд педагогічною, методичною і науковою роботою Катерина Кузьмівна за сумісництвом активно і плідно допомагала становленню біозоологічного музею при біологічному факультеті. В 1964 році доцент К.К. Власова вийшла на пенсію. Померла в 2000 році в місті Ужгород.

Чудовий іхтіолог Катерина Кузьмівна Власова присвятила свою наукову роботу вивченню видового складу, біології та екологічних особливостей риб в природних і штучних водоймах Закарпаття. Окремий напрям її досліджень – це прикладна іхтіологія, в площині якої були розроблені та апробовані методи штучного розведення риб в умовах Закарпатської області. Наукова спадщина К.К. Власової складає 22 публікації, серед яких на особливу увагу заслуговують роботи фауністичного плану: „Материалы по фауне водоёмов Закарпатья” (1956), „Добавочные виды рыб в колхозных прудах Закарпатья” (1957), „О формировании ихтиофауны Терезьянского водохранилища” (1958), „Лососевые рыбы водоёмов Закарпатья” (1959) та інші.

Гіріц Андрій Андрійович

Народився Андрій Андрійович Гіріц в 1911 році в місті Сігет (нині Румунія). Після гімназії навчався в Празькому університеті на факультеті природознавства і фізкультури. В 1934 році після отримання диплому престижного європейського вузу, починає викладати в Ужгородській, а

згодом в Хустській гімназії. Після приєднання Закарпаття до Радянської України А.А. Гіріц працював вчителем, а потім директором Тячівської середньої школи № 1.

Активно поєднуючи педагогічну роботу з дослідницькою, він виявився хорошим науковцем і у 1956 році був прийнятий асистентом на кафедру зоології безхребетних Ужгородського державного університету. Після об'єднання кафедр зоології безхребетних і зоології хребетних в одну, Андрій Андрійович залишився працювати на кафедрі зоології аж до останніх своїх днів. Після захисту кандидатської дисертації його обирають на посаду доцента і як досвідченого та вмілого організатора в 1959 році призначають деканом біологічного факультету. На цій керівній посаді доцент А.А. Гіріц перебував до 1961 року, а 1968 до 1973 року очолював кафедру зоології. Високоосвічений, об'єктивний і завжди коректний Андрій Андрійович з найкращого боку зумів себе проявити не тільки на педагогічній та адміністративній роботі, але й у науці. В 1974 році він успішно захистив докторську дисертацію. А вже через рік раптово помер.

А.А. Гіріц – чудовий ентомолог, фахівець в галузі лісової ентомології, автор понад 40 наукових публікацій. Його наукові дослідження охоплювали вивчення біології та екологічних особливостей жуків короїдів і фауни та особливостей розвитку ентомофагів короїдів. Головне наукове завдання Андрій Андрійович успішно вирішив не тільки захистивши кандидатську й докторську дисертації, але й написавши і видавши монографію „Основи біологічної боротьби з короїдом друкарем”, яка вийшла з друку в 1975 році у видавництві „Вища школа”.

Рошко Гаврило Михайлович

Народився Гаврило Михайлович Рошко 14 березня 1925 року в селі Бенедиківці (нині Ракошино Мукачівського району Закарпатської області). По закінченні початкової школи в рідному селі він навчався протягом 1937-1944 років у Мукачівській гімназії. Після приєднання краю до Радянської України працював у радянських установах, а з відкриттям в Ужгороді державного університету, в 1946 році став студентом першого курсу першого набору біологічного факультету. В 1951 році після закінчення навчання його залишають працювати науковим співробітником біозоологічного музею УжДУ, а в 1952 році переводять на посаду асистента кафедри зоології безхребетних. Сумлінне ставлення до своїх обов'язків, серйозна науково-дослідна і педагогічна робота дали змогу стати Г.М. Рошку чудовим фахівцем-біологом, який пройшов шлях на рідному факультеті від студента до декана.

У 1959 році Гаврило Михайлович захищає в Зоологічному інституті АН СРСР (м. Ленінград) кандидатську дисертацію „Настоящие полужесткокрылые Закарпатья”, виконану під керівництвом відомого радянського ентомолога О.М. Кириченка і в 1960 році обирається на посаду доцента кафедри зоології. З реформуванням кафедри зоології безхребетних у кафедру ентомології, він викладає на ній в період з 1966 до 1969 року і далі переходить на посаду доцента кафедри зоології. В 1971 році обирається на посаду професора кафедри зоології, а з 1974 року стає деканом біологічного факультету Ужгородського державного університету. Чудовий науковець і педагог за покликанням, Г.М. Рошко вкладав душу і життєву енергію у навчання і виховання студентів-біологів. Його випускники відчували на собі і пам'ятають чуйність та людяність, батьківське тепло педагога-наставника, його постійну коректність і витримку, взаємоповагу. А в той же час і високу вимогливість як до себе, в першу чергу, так і до інших. Він був зразком класичного університетського професора і в поведінці, і в професійному відношенні до роботи. Гаврило Михайлович допоміг багатьом своїм учням, серед яких доктори наук В. М. Бровдій і В.В. Булеза, кандидати наук І.Г. Добош і В.О. Добей, відкрити цікавий світ комах і увійти у ентомологічну науку. Грунтовні наукові дослідження Гаврила Михайловича по вивченню геміптерофауни західноукраїнського регіону завершилися написанням і поданням до захисту докторської дисертації, яку він через передчасну смерть вже не встиг захистити. Професор Г.М. Рошко помер 18 травня 1979 року.

Гаврило Михайлович Рошко був ентомологом-фауністом, хорошим знавцем різних груп комах. Основне поле його наукової діяльності – дослідження видового складу, екологічних особливостей та господарського значення напівтвердокрилих комах. У складі ентомофауни західноукраїнського регіону ним було виявлено 657 видів клопів, вивчено їх поширення у вертикально-рослинних поясах і ландшафтах та шляхи формування геміптерофауни Східних

Карпат. За результатами наукових досліджень опубліковано понад 40 праць у вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Довгань Олег Романович

Народився Олег Романович Довгань в 1923 році в селі Гордіївна Вінницької області. Після закінчення середньої школи, в 1940 році поступає на природничо-географічний факультет Уманського вчительського інституту. Але в 1941 році був змушений перервати навчання у зв'язку з призовом до Радянської армії і відправкою на фронт. Учасник бойових дій другої світової війни аж до її закінчення. Після демобілізації продовжує перерване навчання у вчительському інституті, а з 1946 до 1951 року вчиться на біологічному факультеті тільки-но відкритого Ужгородського державного університету. Після закінчення молодого спеціаліста направляють працювати старшим науковим співробітником в біозоомузей УжДУ. Через неповний рік його призначають старшим лаборантом кафедри зоології хребетних. Під керівництвом завідувача кафедри, доцента І.І. Колюшева Олег Романович починає серйозно займатися науковою роботою, вибравши іхтіологію. В 1957 році О.Р. Довгань призначається на посаду асистента кафедри зоології, а після захисту кандидатської дисертації, в 1966 – стає доцентом. В своїй роботі Олег Романович керувався принципом – трудитись треба багато і якісно. Не тільки якісне викладання, але й плідна методична робота, інтенсивні наукові дослідження, активна участь у громадському житті факультету – ці якості визначали його, як хорошого університетського викладача. Помер Олег Романович передчасно, в розквіті творчих сил у 1972 році.

Зоолог-іхтіолог О.Р. Довгань присвятив свою наукову діяльність вивченню фауни, екологічних особливостей та систематики риб Закарпаття. Творчий доробок кандидата біологічних наук, доцента О.Р. Довганя складає 22 публікації, серед яких важливе місце посідає і навчально-методична література.

Добош Іван Георгійович

Народився Іван Георгійович Добош в 1938 році в селі Дубино Мукачівського району Закарпатської області. Після закінчення середньої школи в 1955 році розпочав свою трудову діяльність шкільним піонервожатим в семирічній школі села Квасово Берегівського району, а з серпня 1956 року працює піонервожатим середньої школи села Свобода цього ж району Закарпатської області. В жовтні 1956 року поступив на навчання в Золочівське ремісниче училище Львівської області, звідки у 1957 році був призваний на дійсну військову службу до Радянської армії. З 1960 до 1965 року – студент біологічного факультету Ужгородського державного університету. Після закінчення навчання молодий випускник працює за направленням вчителем біології і хімії в середній школі села Сквидовичі Рокитнівського району Рівненської області. В 1966 році поступає до аспірантури при відділі ентомології Інституту зоології АН УРСР. Після захисту кандидатської дисертації, присвяченої вивченню прямокрилих комах Лівобережжя України, Іван Георгійович з 1970 року починає працювати асистентом, а згодом – старшим викладачем і доцентом кафедри зоології УжДУ. У вересні 1984 року обирається завідувачем кафедри і очолює її до 1990 року. Скромний, відданий роботі, з високим почуттям відповідальності, І.Г. Добош не тільки якісно виконував свої функціональні обов'язки, але й приймав активну участь в громадському житті біологічного факультету. Він встигав виконувати чимале педнавантаження, працювати зі студентами в позаурочний час, виконувати обов'язки заступника декана на громадських засадах і ефективно проводити наукові дослідження. Після важкої хвороби, передчасно 12 травня 1995 року доцент І.Г. Добош пішов з життя.

Наукову діяльність кандидата біологічних наук, доцента І.Г. Добоша можна диференціювати на два періоди. Перший (кінець шістдесятих-початок сімдесятих років 20 століття) – присвячений дослідженню фауни, екологічних особливостей і господарського значення прямокрилих комах в умовах Лівобережної України. Другий (сімдесяти-дев'яності роки) – присвячений вивченню чотириногих галових кліщів Українських Карпат. В публікаціях останніх років, крім відомостей про видовий склад, чисельність та трофічні зв'язки, інтерпретуються засади фізіолого-біохімічних основ взаємодії галових кліщів і рослин-господарів. Творчий доробок Івана Георгійовича крім близько 20 наукових публікацій включає і ряд методичних навчальних посібників для студентів-біологів.

Ликович Іван Михайлович

Іван Михайлович Ликович народився 25 вересня 1924 року в селищі Свалява в Закарпатті. В 1928 році сім'я Ликовичів переїхала на проживання в село Бовтрадь Берегівського району, де Іван Михайлович закінчив п'ять класів народної школи. В 1936 році поступив до Берегівської реальної гімназії, а після двох років навчання в Берегові, продовжив освіту в гімназіях Сваляви та Мукачева. Трудовий стаж розпочав у червні 1944 року, працюючи робітником на Ужгородському аеродромі, а згодом – секретарем сільради в селі Батьово на Берегівщині.

У вересні 1945 року за оголошенням першого набору до Ужгородського університету, поступив на біологічний факультет, який закінчив в січні 1951 року і отримав диплом біолога-зоолога. На роботу був направлений вчителем біології в Мукачівську середню школу №2, де відпрацював півтора роки. В липні 1952 року Івана Михайловича перевели до Ужгорода, де він спочатку був зарахований методистом обласної станції юних натуралістів, а з вересня 1952 - до січня 1954 року працював інспектором шкіл Закарпатського обласного відділу народної освіти. Наказом ректора УжДУ від 20.01.1954 року І.М. Ликович був призначений старшим лаборантом кафедри зоології безхребетних і майже чотири десятиліття – 39 років віддав роботі на рідному факультеті. Вже в листопаді 1954 року його переводять на викладацьку роботу – зараховують асистентом кафедри зоології безхребетних. До 1958 року Іван Михайлович працює штатним викладачем, а згодом – асистентом погодинником, поєднуючи викладання у вузі з вчительською роботою в Ужгородській школі-інтернаті №1. В 1961 році обирається за конкурсом на посаду асистента кафедри зоології, а в 1965 – старшим викладачем цієї ж кафедри. Поряд з педагогічною роботою І.М. Ликович активно проводить наукові дослідження – вивчає фауну та екологічні особливості ортоптероїдних комах Закарпаття і в липні 1965 року успішно захищає кандидатську дисертацію на засіданні Вченої ради Ленінградського сільськогосподарського інституту. Науковим керівником дисертаційної роботи Івана Михайловича був визначний радянський ентомолог – Г.Я. Бей-Бієнко. У зв'язку з реорганізацією кафедри зоології і утворенням кафедри ентомології, кандидат біологічних наук І.М. Ликович обирається в 1966 році на посаду доцента кафедри ентомології. Через три роки його призначають виконуючим обов'язки завідувача кафедри зоології у зв'язку з шестимісячною творчою відпусткою А.А. Гіріца і вже на цій кафедрі Іван Михайлович продовжує свою трудову діяльність аж до виходу на заслужений відпочинок. В червні 1973 року доцента І.М. Ликовича обирають завідувачем кафедри зоології терміном на п'ять років. А вже в лютому 1982 - його обирають деканом біологічного факультету. На цій відповідальній керівній посаді Іван Михайлович перебував до березня 1986 року, а далі – до липня 1991 року працював доцентом кафедри зоології. З виходом на пенсію, І.М. Ликович ще два роки на чверть ставки викладав на кафедрі зоології. Помер 18 квітня 2003 року в Ужгороді.

Науковий доробок кандидата біологічних наук, доцента І.М. Ликовича – понад 20 публікацій в різних вітчизняних та зарубіжних виданнях. Вони висвітлюють питання видового складу, поширення, екологічних особливостей та господарського значення комах з рядів прямокрилих, тарганових, богомолівих і шкірястокрилих в умовах Закарпаття. У складі ентомофауни досліджуваного району Іваном Михайловичем виявлено 77 видів ортоптероїдних комах.

Крочко Юлій Іванович

Юлій Іванович Крочко народився 9 серпня 1934 року в місті Ужгород. Середню освіту розпочав здобувати в угорській, продовжив у російській, а завершив в українській школі. По закінченню Ужгородської середньої школи №1, в 1952 році поступив на перший курс біологічного факультету УжДУ. Через п'ять років отримує диплом біолога-зоолога і за пропозицією тодішнього завідувача кафедри зоології І.І. Колюшева, розпочинає свою трудову діяльність на посаді старшого лаборанта на рідній кафедрі. Вже через рік, його як кваліфікованого і відповідального співробітника, залучають до викладання на погодинній основі. Маючи п'ятирічний лаборантський стаж і трирічну практику проведення лабораторних занять, в грудні 1962 року Ю.І. Крочко зараховують на посаду асистента кафедри зоології. Робота під керівництвом чудового педагога і науковця І.І. Колюшева, його поради та настанови, визначили генеральний напрям діяльності Юлія Івановича на майбутнє. Запропонований наставником об'єкт наукових досліджень –

рукокрилі тварини, стали предметом вивчення на все життя. В 1966 році Ю.І. Крочко вступає до заочної аспірантури при Інституті зоології ім. І.І. Шмальгаузена АН УРСР в Києві. Поєднуючи нелегку викладацьку роботу з серйозними науковими дослідженнями, він упевнено долав перешкоди, піднімався на нові службові висоти і зростав як науковець. В 1968 році обирається на посаду старшого викладача кафедри зоології. В березні 1970 року успішно захищає кандидатську дисертацію „Морфофизиологические и экологические особенности популяций длиннокрыла обыкновенного и большой ночницы в Закарпатской области”. А у вересні 1970 - його, як кандидата біологічних наук, обирають доцентом. У грудні 1989 року Юлія Івановича призначають заступником декана біологічного факультету на громадських засадах. 14 грудня 1992 року – захист докторської дисертації „Рукокрылые Украинских Карпат” а у квітні 1993 – обрання на посаду професора кафедри зоології. В січні 1995 року доктор біологічних наук, професор Ю.І. Крочко обирається завідувачем кафедри і на цій посаді перебуває до березня 2000 року. Далі, працює професором на своїй рідній кафедрі аж до виходу на пенсію. За скупим переліком, приведених нами років і посад – насичене подіями і твердою працею життя. Нелегкий хліб вузівського викладача, бо вимагає повної віддачі себе навчальній, методичній, виховній і науковій роботі. Юлій Іванович зумів гідно все це виконувати. Завжди витриманий і тактовний по відношенню до колег та студентів, він керувався життєвим принципом – „всяка робота повинна здійснюватись професійно”. До його активу слід віднести і учнів, серед яких є і кандидати наук. Півстоліття на біологічному факультеті Ужгородського університету – це шлях, пройдений Юлієм Івановичем від студента до професора. 31 січня 2003 року він звільняється з роботи у зв’язку з виходом на пенсію і виїжджає в Угорщину на постійне проживання.

Наукова діяльність теріолога, доктора біологічних наук, професора Ю.І. Крочка пов’язана з вивченням систематики, морфологічних, біологічних та екологічних особливостей рукокрилих Українських Карпат. Свідченням серйозних успіхів дослідницької роботи Юлія Івановича є успішно захищені кандидатська і докторська дисертації, обрання його членом робочої комісії по складанню Червоної книги України, членом спеціалізованої ради по захисту дисертацій зі спеціальності „Зоологія” при Інституті зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАНУ, членом бюро Закарпатської обласної організації охорони природи. Творчий доробок Ю.І. Крочка – понад 100 наукових і методичних публікацій, серед яких наукові статті і книжки, присвячені проблемам вивчення не тільки кажанів, але й природоохоронного та екологічного напрямку: „Фауна печер та підземель Закарпатської області”, „Особенности географического распространения рукокрылых Украины”, „Вертикальное распространение рукокрылых Украинских Карпат”, „Численность некоторых видов рукокрылых Закарпатской области”, „Рукокрылые дубрав Закарпатской равнины и их роль в регуляции численности насекомых-вредителей” та багато інших.

КАФЕДРА ГЕНЕТИКИ, ФІЗІОЛОГІЇ РОСЛИН І МІКРОБІОЛОГІЇ

Історичний шлях формування і становлення кафедри був непростий, але зате багатий на події, багатий на цікавих людей, які тут працювали.

Перша спроба створити кафедру була здійснена на біологічному факультеті в травні 1948 року, коли до нашого вузу для читання курсу “Фізіологія рослин” була запрошена кандидат біологічних наук, доцент Н.В. Атуріна. Але по приїзді в Ужгородський державний університет Наталія Володимирівна спочатку була зарахована до штату кафедри вищих рослин. Для технічного забезпечення навчального процесу з цієї дисципліни ректорат УжДУ виділив ставку лаборанта, на якій почала працювати Н.Д. Селецька (після одруження Тверкіна). В кінці травня 1948 року таки була створена кафедра фізіології рослин, на якій за штатним розписом рахувалися: один викладач-доцент (Н.В. Атуріна) і один лаборант (Н.Д. Селецька). Але вже 16 вересня цього ж року кафедра фізіології рослин за наказом ректора УжДУ була ліквідована. Замість неї був створений кабінет фізіології рослин при кафедрі вищих рослин.

В серпні 1949 року за наказом Міністерства вищої освіти СРСР, ректором Ужгородського державного університету призначається кандидат біологічних наук, доцент Г.В. Ткаченко – фахівець в галузі фізіології рослин, який працював до того часу директором Мелітопольського педагогічного інституту. Але на хвилі тогочасних наукових пріоритетів у державі і вказівки з Москви, 1 листопада 1949 року Г.В. Ткаченко організовує на біологічному факультеті кафедру генетики і дарвінізму, яку ж сам і очолює.

Організація кафедри розпочалася з підбору кадрів. На початку 1950 року Григорій Володимирович запрошує на посаду старшого викладача І.І. Заблоцького з кафедри зоології безхребетних, який вже на той час мав у своєму активі курси з дарвінізму і генетики, прослухані при Московському державному університеті. В кінці цього ж року на половину доцентської ставки зараховується Н.В. Атуріна, яка продовжує викладати і на кафедрі вищих рослин. На посаду лаборантів були прийняті К.О. Курносова та Н.Д. Селецька. Активно розбудовується і матеріально-технічна база новоствореної кафедри, з’являються нові прилади та обладнання, закладається дослідна ділянка в ботанічному саду. Колектив кафедри набирається досвіду у новому для себе освітньо-науковому спрямуванні, зростає не тільки якісно, але й кількісно. З 1951 року на біологічному факультеті при кафедрі генетики і дарвінізму відкривається нова спеціалізація – “Фізіологія рослин”. В цьому ж році з кафедри зоології хребетних на посаду асистента запрошується Н.П. Невесела, Н.В. Атуріна переводиться на повну ставку доцента, старшим лаборантом зараховують А.В. Чужданову. В такому складі кафедра генетики і дарвінізму успішно функціонує до середини 1953 року, коли назва її змінюється на „Дарвінізму і генетики”. Асистента Н.П. Невеселу звільняють з роботи, а на цю посаду у вересні зараховують вихованку Ужгородського університету першого випуску – О.М. Лакизу, яка до цього часу працювала за направленням в ботанічному саду науковим співробітником. Станом на листопад 1954 року за штатним розписом на кафедрі дарвінізму і генетики працювали чотири викладачі (завідувач кафедри, доцент Г.В. Ткаченко, доцент Н.В. Атуріна, старший викладач І.І. Заблоцький, асистент О.М. Лакиза), старший лаборант А.В. Чужданова, лаборант Н.Д. Тверкіна і старший препаратер В.В. Канюка. Улітку 1955 року І.І. Заблоцький звільнився з викладацької роботи у зв’язку із обранням його головою колгоспу в селі Руські Комарівці і педагогічний колектив у складі трьох викладачів успішно вирішував складні навчальні, методичні та наукові завдання ще протягом кількох наступних років. У вересні 1956 року кафедру перейменовують, щоб привести назву у відповідність напрямку освітньої діяльності за спеціалізацією – кафедра фізіології рослин і дарвінізму. Перша половина п’ятдесятих років – це період складних творчих пошуків колективу кафедри, період вибору чіткого напрямку і місця кафедри в системі освітньо-наукової діяльності біологічного факультету. Орієнтація на фізіологію рослин, як показав час, виявилась далекоглядною, перспективною і оптимальною в площині наукової та освітньої значимості. Дуже вдало був вибраний і головний об’єкт фізіологічних досліджень – культура винограду, яка домінує у сільськогосподарському виробництві Закарпаття. А тому, наукова цінність цього спрямування логічно підсилюється прикладним значенням науково-дослідних робіт, що виконуються співробітниками та студентами кафедри. Після перейменування кафедри перед завідувачем, доцентом Г.В. Ткаченком постала серйозна проблема кадрового і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу. В кінці 1956 року для читання курсу „Фізіологія рослин”

запрошується досвідчений фахівець в цій галузі біологічної науки – професор Ю.В. Медведєв. Асистенту кафедри О.М. Лакизі затверджується тема кандидатської дисертації, присвячена вивченню впливу позакореневого живлення винограду розчинами солей бору, кобальту і цинку. Григорій Володимирович Ткаченко, будучи справжнім науковцем, відмовляється від посади ректора УжДУ та завідувача кафедри і йде в грудні 1956 року у дворічну докторантуру. Ці два складні для кафедри фізіології рослин і дарвінізму роки не змінили площину наукової спрямованості нечисельного колективу, який залишився без завідувача – керівника і організатора. Спочатку, терміном на три місяці виконуючим обов'язки завідувача кафедри призначається доцент Н.В. Атуріна, а з січня 1957 року за сумісництвом фізіологами керує завідувач кафедри морфології і систематики рослин професор Х.Ю. Руденко. Улітку 1958 року професор Ю.В. Медведєв звільняється з роботи в УжДУ у зв'язку з переходом на викладацьку роботу до іншого вузу. Це викликало критичний кадровий дефіцит на кафедрі фізіології рослин і дарвінізму. Г.В. Ткаченко, який щойно повернувся з творчої відпустки, попервах залучає до викладацької роботи на погодинній основі лаборантів кафедри – Н.Д. Тверкіну і А.В. Чужданову, а з вересня 1959 року запрошує на кафедру молодого кандидата сільськогосподарських наук, директора ботанічного саду УжНУ І.І. Бубряка. Хронічні труднощі кадрового характеру змусили завідувача кафедри відмовитись від практики запрошення педагогів зі сторони. Орієнтир був взятий на підготовку викладачів-науковців високої кваліфікації з числа своїх, кафедральних випускників (згодом викладачами стали аспіранти кафедри П.І. Голінка і П.П. Білик).

В 1960 році Г.В. Ткаченко успішно реалізує свій науковий потенціал – захищає докторську дисертацію. Після присвоєння йому вченого ступеня доктора біологічних наук, в 1961 році Григорія Володимировича запрошують викладати в Одеський державний університет. І у вересні цього ж року кафедра фізіології і дарвінізму залишається без свого організатора і керманіча. У зв'язку з цим, для завідування кафедрою запрошується кандидат сільськогосподарських наук, доцент В.В. Скрипник. Агроном-виноградар за фахом, В'ячеслав Васильович не тільки вдало вписався в новий колектив, але й значно підсилив його науковий потенціал. Будучи здібним організатором, він спрямовує свої зусилля в першу чергу на зміцнення матеріально-технічної бази кафедри. Ним була організована лабораторія хроматографії та спектрографії, закладено фундаментальний польовий дослід по вивченню особливостей сортової фізіології винограду на базі виноградних плантацій радгосп-заводу „Великолазівський”. Серйозна увага приділяється В.В. Скрипником і підготовці кадрів через аспірантуру. Але і сам він не починає на лаврах перших успіхів на освітній ниві в Ужгородському університеті. Його активна науково-дослідна діяльність по вивченню особливостей вирощування виноградної лози в умовах Закарпаття реалізувалась у 1968 році успішним захистом докторської дисертації. В 1971 році професор В.В. Скрипник звільняється з роботи в Ужгородському університеті. Десятирічний етап його керівництва кафедрою фізіології рослин і дарвінізму відзначився становленням пріоритетного напрямку наукових досліджень в руслі вивчення фізіології культури винограду, кадровою стабільністю, підготовкою трьох кандидатів наук через аспірантуру з числа випускників кафедри (П.П. Білик, В.О. Ходак, Л.М. Брич).

З 1971 року завідувачем кафедри призначається кандидат сільськогосподарських наук, доцент І.І. Бубряк, який закінчив кафедру ботаніки в числі першого випуску Ужгородського державного університету. Маючи чималий педагогічний стаж, досвід керівництва ботанічним садом УжДУ і будучи вже на той час деканом біологічного факультету, Іван Ілліч виявився чудовим завідувачем-організатором. Об'єктивним показником якості його роботи і методів керівництва є аж шістнадцятирічне завідування кафедрою фізіології рослин і дарвінізму. Виважений у вчинках, принциповий до себе і до підлеглих, І.І. Бубряк не тільки чітко продовжував лінію фундаторів кафедри – професорів Г.В. Ткаченка і В.В. Скрипника, але й зміцнював її, піднімав на більші висоти. Розбудова йде у всіх напрямках. Починає функціонувати лабораторія фотометрії, оновлюється кафедральне обладнання і, що найважливіше – реалізовується розумна кадрова програма. Іван Ілліч відмовляється від практики запрошення на кафедру викладачів зі сторони, а орієнтується на підготовку кращих випускників-фізіологів до педагогічної роботи. За період його керівництва викладацький колектив кафедри поповнюється власними вихованцями, кандидатами біологічних наук. Це – П.І. Голінка, П.П. Білик, В.Й. Белчгазі, В.І. Ніколайчук, які прийняли естафетну паличку від досвідчених фізіологів рослин –

Н.В. Атуріної, А.В. Чужданової, Н.Д. Тверкіної, що завершили викладацьку роботу у зв'язку з виходом на пенсію. Не лише кількісно, але і якісно зростає колектив кафедри. І прикладом для всіх став сам завідувач. В 1970 році І.І. Бубряк успішно захищає докторську дисертацію з присвоєнням йому вченого ступеня доктора біологічних наук. Період, коли біля керма кафедри стояв Іван Ілліч (1971-1987 рр.) – це чергова і яскрава віха в історичному процесі становлення не тільки кафедри фізіології рослин і дарвінізму, але й в розвитку фізіологічної науки нашого краю. Науково-педагогічний персонал кафедри активно і ефективно розробляє проблеми дослідження фізіолого-біохімічних механізмів характеру взаємовпливу підщепи і прищепи винограду, режиму кореневого та позакореневого живлення виноградного куща, метаболізму азоту і сірки виноградної лози, особливості фотосинтезу виноградного куща. Роботи вихованців кафедри в галузі фізіології рослин знані для фахівців далеко за межами нашої держави, а окремі випускники-фізіологи Ужгородського університету стали визнаними науковими повпредами молодого закарпатського вузу в багатьох країнах близького та далекого зарубіжжя.

1986 рік привніс нове до стабільного та функціонально ефективного життя кафедри фізіології рослин і дарвінізму. Рішенням ректорату УжДУ кафедру мікробіології, яка з 1969 року існувала у складі біологічного факультету, було приєднано до кафедри фізіології рослин. Два напрямки наукових досліджень – фізіологічний і мікробіологічний, дві навчальні спеціалізації – фізіологічна і мікробіологічна, розширення штату викладачів і лаборантів за рахунок мікробіологів, викликали необхідність коригування всіх аспектів діяльності трансформованої кафедри. Адже мікробіологи мали власну базу, вже усталені традиції, повноцінну кафедру з науковими та навчально-методичними здобутками. *(Коротка історична довідка. Кафедра мікробіології була створена в 1948 році при медичному факультеті як кафедра мікробіології і гістології. Організатором і першим її завідувачем стала запрошена із Москви відомий вчений-мікробіолог, доктор медичних наук, професор А.М. Уліско. З самого початку в своїй роботі вона взяла чіткий курс на розвиток матеріально-технічної бази кафедри і підготовку викладацьких кадрів з числа випускників медичного факультету УжДУ. Завдячуючи її намаганням, згодом викладачами-мікробіологами стають О.П. Кушнірова, В.М. Плахотнюк, А.І. Туряниця, М.М. Ладані, В.М. Красницька. Запрошуються на кафедру і вже сформовані фахівці в галузі медичної мікробіології – В.С. Петрус та А.В. Смеренська. 21 рік проіснувала кафедра у складі медичного факультету, а в 1969, за бажанням завідувачем доцента В.С. Петруса, була переведена на біологічний факультет. Тут вона отримала нове життя. Розширюються напрямки наукових досліджень, починають вивчатися нові об'єкти – зоопатогенні і сапрофітні мікроорганізми. Активно готується молода зміна і з'являються нові викладачі-мікробіологи – І.М. Міговк, В.І. Петросова, Л.М. Брич. В калейдоскопі подій за 38 років загального існування кафедри промайнуло багато облич та імен, часто неординарних, що залишили помітний слід у великій історії Ужгородського університету. Серед них виділяються постаті завідувачів кафедри мікробіології: А.М. Уліско, В.С. Петруса, А.В. Смеренської, М.М. Ладанія, А.І. Туряниці, які в різний період скеровували роботу колективу в руслі розвитку традицій класичної кафедри класичного університету. Кафедра мікробіології заслужено може пишатися і своїми кращими випускниками, що сягнули неабияких висот у вітчизняній мікробіологічній науці. Це не лише колишні та нинішні викладачі нашого вузу, але й завідувач відділу вірусів водних рослин Інституту мікробіології і вірусології НАН України, доктор біологічних наук, професор М.М. Менджул і провідний спеціаліст-вірусолог цього ж інституту, доктор біологічних наук, професор М.Я. Співак).* До честі тодішнього завідувача кафедри фізіології рослин і дарвінізму професора І.І. Бубряка і його наступника на цій посаді – професора В.І. Ніколайчука, мікробіологічний освітній і науковий напрям на кафедрі не тільки зберігся, але й отримав дальший якісний розвиток.

Друга половина вісімдесятих років ХХ століття ознаменувалась новим етапом, новим поворотом подій в історії кафедри. Це був початок періоду зміни поколінь в колективі (на пенсію виходять А.В. Смеренська, А.В. Чужданова, Н.Д. Тверкіна, О.М. Лакиза) і зміни стратегії в освітньо-науковій діяльності кафедри фізіології рослин і дарвінізму. На викладацьку посаду обирається колишній випускник кафедри, молодий кандидат біологічних наук, фахівець в галузі генетики В.І. Ніколайчук. Він створює при кафедрі лабораторію біотехнології і починає розвивати цей важливий прикладний напрям біологічних досліджень. Інтенсивно вивчаються методи мікроклонального розмноження рідкісних лікарських та господарсько цінних рослин. Цей напрям,

в поєднанні з дослідженнями в галузі сільськогосподарської мікробіології, спонукали конкретизувати назву кафедри відповідно до змісту досліджуваних проблем. З 1986 року вона стала називатись кафедрою фізіології рослин і біотехнології. Доцента В.І. Ніколайчука в 1988 році обирають завідувачем кафедри, а вибулих на заслужений відпочинок викладачів, поступово замінюють їх учні: В.Й. Белчгазі, В.І. Петросова, П.В. Вайда, Б.Б. Надь. Вони сміливо увійшли не тільки в науку, але й вдало, під керівництвом досвідчених педагогів професора І.І. Бубряка, доцентів П.І. Голінки, П.П. Білика, А.І. Туряниці, влилися у викладацький колектив кафедри.

Неабиякі організаторські здібності, творчий ентузіазм молодого завідувача реалізуються ним у різних сферах діяльності не тільки кафедри, але і біологічного факультету. Значно розширюється і зміцнюється матеріально-технічна база кафедри. З'являються сучасні прилади, обладнання та комп'ютери для ефективного забезпечення і науково-дослідного, і навчального процесів. Закладається фундамент нового наукового напрямку кафедри – генетики та селекції рослин. Особлива увага приділяється удосконаленню методичного аспекту освітньої діяльності, видаються методичні посібники і підручники, а студенти залучаються до виконання завдань з наукової тематики кафедри. У 1989 році Віталія Івановича обирають деканом біологічного факультету. Але, незважаючи на постійну адміністративну завантаженість, він активно працює над виконанням докторської дисертації, яку успішно захищає в 1998 році.

Плин років вніс свої корективи і до кадрової політики кафедри. На місце старожилів – І.І. Бубряка, П.І. Голінки, А.І. Туряниці приходять молоді викладачі (Б.Б. Надь, Н.В. Бойко, Г.М. Коваль, Т.І. Кордон, К.М. Кишко). Значно омолоджений колектив кафедри фізіології рослин і біотехнології починає працювати в площині нових, генетичних пріоритетів. В навчальний план вводиться спеціалізація „Генетика”. А в 1999 році затверджується нова назва кафедри – кафедра генетики і фізіології рослин.

Зараз педагогічний колектив найбільшої кафедри факультету нараховує 15 викладачів, серед яких: завідувач, доктор біологічних наук, професор В.І. Ніколайчук, доктор біологічних наук, академік НАНУ В.В. Моргун (професор кафедри за сумісництвом), сім кандидатів біологічних наук, доцентів (П.П. Білик, В.Й. Белчгазі, Б.Б. Надь, В.І. Петросова, Н.В. Бойко, Г.М. Коваль, К.М. Кишко), два кандидати біологічних наук, асистенти (Б.М. Шарга, А.В. Колесник), два старші викладачі (П.В. Вайда, О.В. Попович), і три асистенти без вченого ступеня (Т.І. Кордон, Д.В. Решетар). Активно допомагають забезпечувати технічну сторону навчального процесу лаборанти кафедри: В.І. Габор, Т.Ю. Лучинець, В.С. Глагола, Н.Ю. Бабинець, В.В. Серегола, Л.І. Кухта, О.В. Лушнікова, і Є.Л. Товт. Сплав досвіду і молодості, високий науковий потенціал характеризують кафедру, яка забезпечує підготовку студентів-біологів за трьома спеціалізаціями: „Генетика”, „Фізіологія рослин” та „Мікробіологія”. Викладачі читають різнопланові нормативні біологічні дисципліни: фізіологію рослин, мікробіологію, генетику, теорію еволюції, імунологію, молекулярну біологію, ґрунтознавство, безпеку життєдіяльності не тільки на своєму факультеті, але й для студентів медичного, хімічного, юридичного та історичного факультетів. Активно реалізується на кафедрі програма науково-дослідної роботи студентів, яка проводиться на базі двох держбюджетних наукових тем. Об'єктами досліджень при виконанні курсових та дипломних робіт є високобілкові кормові рослини (лядвенець рогатий), лікарські рослини (арніка гірська, тирлич жовтий), нові сорти винограду, злакові культури (озима пшениця, кукурудза), представники мікрофлори тіла людини, мікроорганізми-біодеструктори та ін.

Навчально-методична робота кафедри попри усталених традицій, набула нового якісного змісту в останнє десятиріччя і вийшла на перші позиції в університеті. Старанням завідувача, професора В.І. Ніколайчука весь педагогічний колектив активно включився у написання і видання методичних і навчальних посібників. Показовим у цьому плані є результат роботи педагогічного колективу кафедри за останні десять років - 20 навчально-методичних посібників, 8 з яких мають гриф "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для вищих навчальних закладів" і один підручник з міністерським грифом "Генетична інженерія" (автори: В.І. Ніколайчук, І.Ю. Горбатенко).

Вагомий доробок кафедри і на освітній ниві. За 54 роки підготовлено і випущено 1089 дипломованих спеціалістів, з яких троє стали докторами наук і понад двадцять захистили кандидатські дисертації.

Наукова діяльність кафедри генетики і фізіології рослин – це комплекс напрямків, які формувались в процесі становлення сучасної кафедри. Історично первинний напрям, який культивується донині – фізіологічний. Розуміючи пріоритети та перспективи сільськогосподарського виробництва в Закарпатті, перший завідувач кафедри, доцент Г.В. Ткаченко зумів спрямувати наукові дослідження викладачів на вивчення особливостей фізіологічних процесів виноградної лози і плодкових культур. Сам, працюючи над проблемою вивчення біології цвітіння винограду, Григорій Володимирович запропонував молодим співробітникам досліджувати фізіологічні аспекти живлення мікро- і макроелементами та їх метаболізм у виноградної лози. Першими реалізаторами цих наукових ідей стали О.М. Лакиза і П.І. Голінка. З приходом на кафедру доцента В.В. Скрипника, вивчення фізіології винограду піднялось на новий якісний рівень. До наукових досліджень долучаються аспіранти кафедри: П.П. Білик, В.О. Ходак, Л.М. Брич, а згодом і В.Й. Белчгазі. Успішні захисти шести кандидатських дисертацій, двох докторських (Г.В. Ткаченко, В.В. Скрипник) і понад три сотні публікацій солідно репрезентують ужгородських фізіологів рослин. До цієї групи фахівців слід додати ще двох фізіологів рослин, що працювали з іншими об'єктами досліджень. Професор І.І. Бубряк вивчав фізіологічні особливості субтропічних культур у зв'язку з їх акліматизацією в умовах Закарпаття (понад 70 публікацій, з яких 1 монографія), а П.В. Вайда працює над проблемою фізіології сухостійкості і зимостійкості пшениці.

Свіжий струмінь новизни внесений в наукову діяльність кафедри у вісімдесятих роках нинішнім завідувачем В.І. Ніколайчуком. Фахівець в галузі генетики і біотехнології, Віталій Іванович започаткував новий науковий напрямок генетичних досліджень бобових кормових трав у зв'язку з селекцією високопродуктивних сортів. Загальний творчий доробок групи молодих вчених і аспірантів на чолі з В.І. Ніколайчуком дуже вагомий: понад 100 публікацій, 2 монографії, 2 нові виведені сорти лядвенцю рогатого і рекомендації по практичному використанню лядвенцю в кормовиробництві та регулюванні ґрунтоерозійних процесів. Віталій Іванович ініціював і розвиток біотехнологічного напрямку, який успішно реалізується на кафедрі силами доцентів Б.Б. Надя, К.М. Кишко, кандидата біологічних наук, асистента Б.М. Шарги та співробітниками лабораторії мікроклонального розмноження рослин (І.Ю. Фекета, Ю.І. Данко, І.І. Чонка, О.Б. Попович, О.В. Мучичка). В основі наукових розробок цієї наукової групи - використання методу культури тканин *in vitro* для прискореного процесу розмноження цінних генетичних ліній і селекційних форм.

У 1986 році до кафедри фізіології рослин і дарвінізму була приєднана кафедра мікробіології. З цього часу наукові дослідження об'єднаного колективу збагачуються новим напрямком - мікробіологічним. Започатковані фундаторами кафедри мікробіології А.М. Уліско і А.В. Смеренською вивчення патогенних для людини бактерій, знайшли своє продовження і розвиток в дослідженнях В.С. Петруса, О.П. Кушнірової, А.І. Турянці, В.М. Плахотнюк, В.М. Красницької, В.І. Петросової. По проблематиці медичної мікробіології було опубліковано ужгородськими дослідниками близько трьох сотень наукових робіт і захищено вісім кандидатських дисертацій. В останні десятиріччя акценти мікробіологічних досліджень на кафедрі змістилися. Молодше покоління мікробіологів - Н.В. Бойко, Г.М. Коваль, Т.І. Кордон та група аспірантів розпочали розробку нових комплексних екологічно безпечних систем для очистки стічних вод на базі використання сапрофітних бактерій.

Загальний науковий доробок співробітників кафедри за 54 пройдені роки - це понад 800 наукових публікацій, серед яких 6 монографій, десятків патентів на винаходи і два нові виведені сорти кормових трав. Сучасна наукова діяльність визначає на перспективу три генеральні лінії:

- науково-практичні основи та оптимізація загальної схеми селекції високопродуктивних гетерозисних гібридів лядвенця і виробництва насіння новостворених сортів;
- вивчення фізіолого-біохімічних механізмів екологічної адаптації деяких культурних і дикорослих рослин Закарпаття;
- розробка нових комплексних екологічно безпечних систем для очистки стічних вод від хімічних та бактеріологічних забруднень.

Літопис кафедри в постатях
Ткаченко Григорій Володимирович

Григорій Володимирович Ткаченко народився в 1903 році в селі Синявка Чернігівської області. Після закінчення сільськогосподарського інституту розпочав трудову діяльність агрономом. Бажання і хист до наукової роботи визначили його шлях через аспірантуру до вузівського викладання. В довоєнний період Григорій Володимирович працював доцентом і завідувачем кафедри ботаніки Криворізького педагогічного інституту. Як дисциплінованого виконавця і здібного організатора, його призначають спочатку заступником директора, а згодом – директором цього ж інституту. В 1941 році Г.В. Ткаченка мобілізували на фронт. До 1945 року він приймав участь у бойових діях другої світової війни. Після демобілізації його призначають заступником директора Львівського педінституту, а згодом – директором педагогічного інституту в місті Мелітополь.

В серпні 1949 року за наказом Міністерства вищої освіти СРСР кандидата біологічних наук, доцента Г.В. Ткаченка було призначено на посаду ректора Ужгородського державного університету. Одночасно йому було доручено організувати на біологічному факультеті кафедру генетики і дарвінізму. Григорій Володимирович до 1956 року очолював УжДУ. У зв'язку з вступом до докторантури, він звільняється з посад ректора та завідувача кафедри. Через два роки Г.В. Ткаченко повертається на біологічний факультет і продовжує керувати ним же створеною кафедрою, яка на той час вже стала називатись кафедра фізіології рослин і дарвінізму. В 1960 році доцент Г.В. Ткаченко успішно захищає докторську дисертацію на тему „Біологія цвітіння винограду”, а через рік звільняється з роботи в Ужгородському державному університеті у зв'язку з переходом на викладацьку посаду в Одеський університет. В Одесі доктор біологічних наук, професор Г.В. Ткаченко пропрацював аж до смерті, коли 24 вересня 1979 року раптово обірвалося його життя.

Коло наукових інтересів Григорія Володимировича охоплювало вивчення проблем розвитку чоловічого гаметофіту та особливостей запилення, запліднення і формування плодів у культури винограду. Багатий науковий доробок добре знаного в Радянському Союзі фізіолога рослин, професора Г.В. Ткаченка складає близько сотні публікацій.

Скрипник В'ячеслав Васильович

В'ячеслав Васильович Скрипник закінчив Одеський сільськогосподарський інститут. Свою трудову діяльність розпочав у 1946 році агрономом в одному з радгоспів Одещини. Згодом пробує себе на освітній ниві – викладачем в технікумі виноградарства. Це і визначило його майбутню науково-професійну орієнтацію. В.В. Скрипник вступає до аспірантури при Одеському сільськогосподарському інституті, яку закінчив достроково захистом кандидатської дисертації на тему „Основні прийоми агротехніки гібридних сортів винограду”. Молодий кандидат сільськогосподарських наук В'ячеслав Васильович у 1961 році приїздить до Закарпаття і призначається на вакантну посаду завідувача кафедри фізіології рослин і дарвінізму Ужгородського державного університету. Тут він набирається педагогічного досвіду і отримує звання доцента. Викладацьку роботу доцент В.В. Скрипник активно поєднує з науковою, досліджуючи виноградну культуру у новому для української сільськогосподарської науки регіоні – Закарпатті. В 1968 році його наполеглива праця завершується успішним захистом докторської дисертації на тему „Фізіологія, екологія і особливості вирощування винограду в Закарпатті”. Зусиллями В'ячеслава Васильовича значно активізувалася науково-дослідна робота на кафедрі. Витримувалась чітка орієнтація на вивчення фізіологічних особливостей культури виноградної лози. Безперечно, десятирічний ужгородський етап можна занести до активу не тільки професора В.В. Скрипника, але й до загального активу біологічного факультету Ужгородського університету. Троє його аспірантів - П.П. Білик, В.О. Ходак і Л.М. Брич захистили кандидатські дисертації і успішно продовжують трудитись на рідному факультеті, не полишаючи фізіологічних досліджень винограду. В 1971 році завідувач кафедри фізіології рослин і дарвінізму професор В.В. Скрипник звільняється з роботи і переїздить працювати в Уманський сільськогосподарський інститут.

Атуріна Наталія Володимирівна

Наталія Володимирівна Атуріна народилась 19 березня 1901 року в місті Київ. В 1918 році закінчила приватну жіночу гімназію і була прийнята за конкурсом на фізико-математичний факультет Київських Вищих жіночих курсів, але не змогла завершити навчання через закриття

цього навчального закладу у 1921 році. В 1923 році закінчила музичний технікум при Київській консерваторії. В 1925 році закінчила художньо-промисловий технікум в м. Ленінграді, отримавши кваліфікацію художника-графіка. В період з 1925 до 1943 року працювала художником наукового рисунку і мікрографіки, а вільно володіючи всіма європейськими мовами - перекладачем іноземних мов в бюро по обслуговуванню міжнародних конгресів та з'їздів у Ленінграді. В 1934 році поступила на геоботанічне відділення біологічного факультету Ленінградського університету, навчаючись на екстернаті. В порядку винятку за клопотанням Вченої ради біологічного факультету ЛДУ і рішення ВАК СРСР від 9 лютого 1940 року, Наталія Володимирівна була допущена до захисту кандидатської дисертації без завершеної вищої освіти. 20 квітня цього ж року вона успішно захистила кандидатську дисертацію на тему „Дослідження мікроскопічної будови резонансної деревини ялини у зв'язку з її технічними властивостями”. Після присвоєння вченого ступеня кандидата біологічних наук, Н.В. Атуріна до 1943 року працювала науковим співробітником відділу рослинної сировини, а згодом відділу палеоботаніки Ботанічного інституту Академії Наук СРСР (м. Ленінград). Втративши в блокадному Ленінграді всіх рідних, Наталія Володимирівна виїхала в Алтайський край, де з 1943 року працювала вчителем фізики в ремесельному училищі, вихователем в дитячому будинку, агролісомеліоратором лісосмуг, викладачем латинської мови, анатомії і фізіології тварин зооветеринарного технікуму (м. Павловськ Алтайського краю). З 1946 року працює на посаді доцента, а згодом – завідувача кафедри природознавства Барнаульського педагогічного інституту. В 1947 році була направлена в докторантуру при Інституті фізіології рослин АН СРСР.

В січні 1948 року Міністерством вищої освіти СРСР Наталія Володимирівна була направлена на роботу до Ужгородського державного університету доцентом кафедри вищих рослин. З лютого цього ж року вона приступила до читання курсу „Фізіологія рослин” для студентів-біологів, а з вересня почала викладати дисципліну „Генетика”. Перша спроба, хоча і невдала, по організації у травні 1948 року кафедри фізіології рослин при біологічному факультеті належить якраз Н.В. Атуріній. Лише в 1950 році її зараховують до штату кафедри генетики і дарвінізму на посаду доцента. На цій кафедрі, яка згодом була перейменована на кафедру фізіології рослин і дарвінізму, Наталія Володимирівна пропрацювала аж до виходу на пенсію у вересні 1959 року.

Медведєв Юрій Васильович

Юрій Васильович Медведєв навчався в Харківському сільськогосподарському інституті і по його закінченню з 1923 року працював в Інституті біохімії і фізіології рослин Російської Академії Наук. Після захисту кандидатської дисертації з 1932 року читав доцентський курс на біологічному факультеті Ленінградського державного університету. З 1936 року Юрій Васильович призначається директором Всесоюзного інституту експериментальної медицини, де і захистив докторську дисертацію – „Кінетика теорії біохімічних процесів”. В 1937 році переходить на викладацьку роботу в Харківський державний університет професором кафедри фізіології рослин. З 1941 року працює професором кафедри біохімії зерна Одеського мукомольного інституту, а в 1944 – призначається професором кафедри біохімії Одеського держуніверситету і одночасно директором університетського ботанічного саду. В 1951 році професор Ю.В. Медведєв переходить на роботу в Український інститут виноградарства, а в 1956 році переїздить в Закарпаття і влаштовується завідувачем лабораторії агрохімії і ґрунтознавства Закарпатської сільськогосподарської дослідної станції в селі Велика Бакта на Берегівщині.

На кафедрі фізіології рослин і дарвінізму професор Ю.В. Медведєв пропрацював два роки, з 1956 до 1958, спочатку як професор сумісник, а з 1957 був призначений професором на повну ставку. В серпні 1958 року Юрій Васильович звільнився з роботи в УЖДУ у зв'язку з обранням за конкурсом в інший вуз.

Бубряк Іван Ілліч

Народився Іван Ілліч Бубряк 20 березня 1921 року в селі Росвигово на Мукачівщині. Після навчання в початковій школі вступив до Мукачівської гімназії, яку закінчив у 1940 році. Трудову діяльність розпочав службовцем-практикантом нотаріального уряду в рідному селі. У вересні 1942 року вступає на дворічні нотаріальні курси в місті Кошіце, після закінчення яких працює помічником нотаріуса в нотаріальному уряді села Кальник. Любов до природи, жадоба до знань

привели молодого Івана Бубряка у 1945 році на біологічний факультет щойно створеного Ужгородського університету. Після успішного закінчення біофаку в числі першого випуску молодого Закарпатського вузу, в лютому 1951 року біолога-ботаніка І.І. Бубряка направляють на роботу старшим науковим співробітником ботанічного саду УжДУ. Активно включившись в розбудову ботанічного саду, Іван Ілліч невдовзі вступає до заочної аспірантури при Всесоюзному науково-дослідному інституті чаю і субтропічних культур. Він стає одним із організаторів створення опорного пункту цього інституту на Красній горі поблизу міста Мукачеве. Закладена тут чайна плантація стала базою його майбутніх наукових досліджень. В 1952 році І.І. Бубряка призначають директором ботанічного саду, а з 1953 до 1959 року – він ще й викладач-погодинник на кафедрі морфології і систематики рослин. По завершенню кандидатської дисертації на тему „Вплив густоти стояння чайних рослин на їх зимостійкість”, Іван Ілліч в 1958 році успішно її захищає. Молодого кандидата сільськогосподарських наук, який протягом семи років керував університетським ботанічним садом, в 1959 році запрошують на посаду викладача кафедри фізіології рослин і дарвінізму. Вже у 1961 році доцента І.І. Бубряка, що виявив здібності хорошого адміністратора і організатора, обирають деканом біологічного факультету. Цю керівну посаду він обіймав протягом тринадцяти років. Поєднуючи педагогічну та адміністративну роботу з науковою, Іван Ілліч у 1970 році захищає докторську дисертацію на тему „Еколого-фізіологічні дослідження субтропічних і південних деревних рослин у зв'язку з проблемою акліматизації в Закарпатті”. З 1971 до 1986 року професор І.І. Бубряк завідує кафедрою фізіології рослин і дарвінізму, а далі, до 1997 працює на посаді професора кафедри. Помер Іван Ілліч Бубряк після важкої хвороби 6 грудня 1997 року.

Загальний науковий доробок професора І.І. Бубряка складає понад 70 публікацій, серед яких одна монографія „Південні культури в Карпатах”, видрукована ужгородським видавництвом „Карпати” в 1968 році. Коло наукових інтересів Івана Ілліча охоплювало не лише дослідження проблем акліматизації субтропічних культур в умовах Закарпаття, але й вивчення особливостей фізіології виноградної лози та плодкових дерев. Серед його багатой творчої спадщини виділяються і публікації навчально-методичного змісту – методичні посібники з фізіології рослин.

Смеренська Анастасія Василівна

Народилась Анастасія Василівна Смеренська 20 вересня 1920 року в станиці Старо-Ізобільна Ставропольського краю (Росія). В 1938 році закінчила школу-десятирічку в станиці Ново-Олександрівській і одразу ж поступила до Краснодарського медичного інституту. По закінченню навчання у 1942 році отримала диплом лікаря і була направлена на роботу завідувачем лікарською дільницею села Гандзи Богдановського району Грузинської РСР. В травні 1943 року Анастасію Василівну мобілізували до Радянської Армії, призначивши начальником санітарної служби окремого батальйона. В складі цієї військової частини вона приймала участь у боях з німецькими військами на території Румунії, Угорщини та Чехословаччини. Нагороджена орденом „Красной звезды” і медаллю „За победу над Германией в Великой Отечественной войне”. Демобілізована в травні 1946 року у званні капітана медичної служби. В 1948 році приїхала в місто Харків і почала працювати старшим лаборантом кафедри епідеміології Інституту удосконалення лікарів. В жовтні 1949 року поступила до аспірантури при кафедрі епідеміології Харківського медичного інституту і по її закінченні в 1953 році успішно захистила кандидатську дисертацію. З цього часу кандидат медичних наук А.В. Смеренська розпочинає викладацьку роботу в Харківському медичному інституті на посаді асистента кафедри епідеміології.

У зв'язку з переводом чоловіка на роботу в м. Ужгород, Анастасія Василівна подає документи на конкурс на заміщення вакантної посади асистента кафедри мікробіології і гістології Ужгородського державного університету. Успішно пройшовши конкурс, з 1 вересня 1960 року кандидат медичних наук А.В. Смеренська зарахована на посаду асистента, а з 1 вересня 1962 – обрана на посаду доцента кафедри мікробіології і гістології при медичному факультеті УжДУ. Надзвичайно енергійна, ерудована і дуже людяна, Анастасія Василівна повністю віддавала себе роботі зі студентами. Це вона в 1966 році, ще працюючи на медичному факультеті, активно взялась за організацію спеціалізації „Мікробіологія” для студентів-біологів, і таки добилась реалізації своєї ідеї. А в 1971 році, коли кафедра мікробіології вже була у складі біологічного факультету і постало питання про призначення нового завідувача у зв'язку з переходом

колишнього – доцента В.С. Петруса на роботу до Львова, Анастасію Василівну призначають на цю відповідальну посаду. В 1987 році вона вирішила відмовитись від керівництва кафедрою мікробіології і перейшла на посаду доцента. А.В. Смеренська викладала на кафедрі до червня 1985 року, а далі за власним бажанням звільнилася з роботи у зв'язку з виходом на пенсію. Зараз проживає в місті Ужгороді.

Наукова робота А.В. Смеренської охоплювала доволі широке поле в галузі медичної мікробіології. З часу публікації своєї першої наукової статті у 1955 році до середини шістдесятих років. Дослідження Анастасії Василівни стосувались розробки та апробації нових методів лікування дифтерії. По темі дисертаційної роботи, назва якої формулювалась як: „Ефективність різних методів ревакцинації проти дифтерії”, нею опубліковано 17 наукових робіт. Ужгородський період наукової діяльності – це широке дослідження стафілококових інфекцій, вивчення їх етіології та імунології. Загальний науковий доробок А.В. Смеренської – 65 публікацій в різних вітчизняних та зарубіжних виданнях, в тому числі і академічних. Крім того, Анастасія Василівна є автором чотирьох затверджених раціоналізаторських пропозицій по способах отримання антигенів з грибів і бактерій та методики виявлення окремих антигенів.

Лакиза Олена Микитівна

Олена Микитівна Лакиза (до заміжжя О.М. Куц) народилась 1 липня 1925 року в селі Машково Тростянецького району Сумської області. В 1933 році розпочала навчання в Ульянівській початковій школі, але у зв'язку з частими переїздами батьків, вчилася в Лохвицькій і Гадяцькій середніх школах Полтавської області. Восьмий клас закінчила в середній школі міста Станіслав (нині Івано-Франківськ) у 1941 році. Друга світова війна змусила сім'ю Куц в червні евакуюватися спочатку до Гадяча, а через два місяці в Росію - в село Бутурлиновку Воронежської області. В роки війни Олена Микитівна працювала спочатку в колгоспі, а з вересня 1942 року була мобілізована на роботу на військовий завод в місті Лисьва Молотовської (нині Пермської) області – станочницею-автоматницею. За самовіддану трирічну роботу на оборонному заводі в тилу, нагороджена медаллю „За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945гг.” Влітку 1944 року повернулася спочатку в Гадяч, а згодом до батьків у Станіслав, де поступила на підготовчі курси Станіславського учительського інституту. У зв'язку з переводом батька на роботу в місто Ужгород, Олена Микитівна в 1945 році приїздить на Закарпаття і поступає на перший курс біологічного факультету тільки-но створеного Ужгородського університету. 1 лютого 1951 року отримує диплом за спеціальністю „Біолог-ботанік” в числі першого випуску УжДУ. За розподілом О.М. Лакиза направляється працювати в ботанічний сад Ужгородського університету на посаду молодшого наукового співробітника. З грудня 1952 року переведена на посаду старшого наукового співробітника. У вересні 1953 року Олену Микитівну запрошують на викладацьку роботу і призначають асистентом кафедри генетики і дарвінізму Ужгородського державного університету, в 1961 – переведена на посаду старшого викладача, а з вересня 1964 – доцент цієї ж кафедри, яка стала називатись кафедрою фізіології рослин і дарвінізму.

Активна науково-дослідна робота під керівництвом Г.В. Ткаченка по вивченню позакореневого живлення мікроелементами виноградної лози в умовах Закарпаття реалізувалась в успішний захист кандидатської дисертації. Вища атестаційна комісія СРСР на основі рішення Ради Одеського державного університету ім. І.І. Мечнікова від 27.04.1965 року присвоїла Олені Микитівні Лакизі вчений ступінь кандидата біологічних наук.

Доцент О.М. Лакиза була одним з ведучих викладачів кафедри, забезпечувала читання загального курсу „Вступ до біології” та спеціальних курсів: „Мінеральне живлення рослин”, „Фотосинтез”, „Великий спецпрактикум з фізіології рослин”. Нею підготовлена та видана об'ємна методична розробка „Лабораторні роботи з великого практикуму по фізіології рослин”. Віддавши 35 літ роботи в Ужгородському університеті, у вересні 1986 року Олена Микитівна вийшла на пенсію. Зараз проживає у своїй доньки в Києві.

Науковий доробок Олени Микитівни – 18 публікацій, присвячених впливу мікроелементів на метаболізм виноградної рослини. Серед них: „Влияние микроэлементов на фертильность пыльцы винограда”, „Внекорневая подкормка винограда микроэлементами и фотосинтез”, „Влияние внекорневых подкормок микроэлементами на пигментный комплекс винограда”, „Влияние внекорневой подкормки микроэлементами на величину ассимилирующей поверхности

листьев”, „Влияние микроэлементов на динамику углеводов в листьях винограда в условиях Закарпатской области”, „Влияние молибдена на интенсивность фотосинтеза растений винограда”.

КАФЕДРА ПЛОДООВОЧІВНИЦТВА І ВІНОГРАДАРСТВА

Наймолодша кафедра біологічного факультету, яка була офіційно створена в 1996 році з огляду необхідності підготовки агрономів-рослинників для потреб сільськогосподарського виробництва Закарпаття. Відкриття нової кафедри прикладного аграрного профілю диктувалось, в першу чергу, відсутністю в нашому краї сільськогосподарського вищого навчального закладу (найближчий вуз такого напрямку знаходиться у Львові, та ще й він є єдиним на всю Західну Україну), а в другу - специфікою фізико-географічних умов і специфічними традиціями в галузі рослинництва в Закарпатті. Далекоглядна, на перспективу політика керівництва факультету, ентузіазм і енергія В.І. Ніколайчука, дозволили успішно реалізувати відкриття нової спеціальності поряд з класичною "Біологією" - "Плодоовочівництво і виноградарство".

На перших порах, з вересня 1993 року, підготовка студентів за спеціальністю "Плодоовочівництво і виноградарство" здійснювалась при кафедрі фізіології рослин і біотехнології, а з 1996 року вже була створена окрема кафедра аграрного профілю на біологічному факультеті - кафедра плодоовочівництва і виноградарства. До штату новоствореної кафедри увійшли викладачі біологічного факультету з досвідом виробничої, наукової і педагогічної роботи в галузі виноградарства, плідівництва і рослинництва: кандидат сільськогосподарських наук, доцент В.А. Заяць, кандидати біологічних наук, доценти П.І. Голінка, В.О. Ходак і Н.П. Куртин. Це вони були реальними фундаторами кафедри, які ще з 1993 року розробляли навчальну і технічну документацію, формували матеріально-технічну базу і заклали фундамент освітньої діяльності нової навчальної структури біологічного факультету. Першим завідувачем був призначений доцент Павло Іванович Голінка - фахівець в галузі фізіології винограду, один з провідних фізіологів рослин західноукраїнського регіону. Поряд з ним активно розвивали новий освітній напрям садовод-селекціонер Василь Андрійович Заяць з багатим досвідом педагогічної роботи в сільській школі та університеті, виноградар-виробничник Валерій Олексійович Ходак, що багато років пропрацював агрономом в радгосп-заводі "Ужгородський" і Надія Петрівна Куртин - ботанік за фахом, з досвідом наукової роботи по вивченню кормових трав. Складний процес організації кафедри плодоовочівництва і виноградарства вимагав надзвичайних зусиль - починаючи від підготовки навчальних аудиторій, придбання навчально-виробничого обладнання та реманенту, закладки дослідних ділянок і закінчуючи переорієнтацією на нові науково-дослідні пріоритети викладачів та формування нових освітніх схем і традицій в навчальному процесі. З перших днів кафедру територіально розмістили в тісному приміщенні адміністративного корпусу ботанічного саду університету. Тут-таки обладнали навчальні аудиторії, а полігоном для практичних занять студентів-агрономів стали оранжерея, теплиці і відкритий ґрунт ботсаду. Згодом, на основі укладених угод, практичні заняття та різні види практик стали проводитись на базі сільськогосподарських угідь радгосп-заводів "Ужгородський", "Великолазівський" і колгоспу ім. Горького (с. Сторожниця).

В 1997 році у зв'язку з розпорядженням Міністерства освіти і науки України про реорганізацію малочисельних кафедр, кафедру плодоовочівництва і виноградарства було приєднано до кафедри ентомології. Трансформована комплексна кафедра стала називатись кафедрою ентомології і агрономії, а завідувачем її став доцент В.Г. Рошко. В цей період освітня, методична і наукова діяльність спеціальності "Плодоовочівництва і виноградарства" продовжує розвиватися, зміцнюється кадровий потенціал і матеріально-технічна база. На викладацьку посаду обирається за конкурсом кандидат біологічних наук Г.М. Петак, залучаються до педагогічної роботи за сумісництвом директор ботанічного саду УжНУ Д.Ю. Сойма, доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри землеробства Білоцерківського аграрного університету І.Д. Примак, кандидат економічних наук, начальник Закарпатського обласного управління водного господарства і меліорації О.М. Іваницький. Активну методичну допомогу кафедрі надавали: завідувач кафедри землеробства Київського національного аграрного університету, доктор сільськогосподарських наук, професор В.П. Гудзь та професор цієї ж кафедри, доктор сільськогосподарських наук Е.Р. Ермантраут. В ботанічному саду закладаються навчально-колекційні ділянки з рослинництва, овочівництва і виноградарства, активно використовуються в навчальному процесі теплиці і парники. У 2000 році колектив кафедри разом з адміністрацією університету добилися створення дослідного навчального господарства

спеціальності на базі радгосп-заводу "Ужгородський". Щоденна рутинна робота колективу кафедри поступово примножує здобутки, дає позитивні результати у всіх видах вузівської діяльності. Облаштовані спеціалізовані навчальні аудиторії з механізації сільського господарства, виноградарства, овочівництва. Розроблені і видані методичні посібники з основних навчальних дисциплін, поповнено методично-демонстраційне забезпечення навчального процесу. В 2002 році рішенням Вченої ради Ужгородського університету кафедру ентомології і агрономії трансформували на дві окремі - кафедру плодоовочівництва і виноградарства та кафедру ентомології. В цьому ж році доцент В.А. Заяць успішно захистив докторську дисертацію, став доктором сільськогосподарських наук і був призначений на посаду завідувача кафедри плодоовочівництва і виноградарства. Адміністрацією університету були виділені нові приміщення для персоналу кафедри і аудиторії для студентів на вулиці Гойди, 8.

Визначальним, вагомим здобутком молодого викладацького колективу плодоовочівників-виноградарів став перший випуск спеціалістів-агрономів - вихованців Ужгородського національного університету. З 20 студентів, які були зараховані в 1993 році на перший курс, у червні 1998 - 12 отримали диплом про вищу освіту. А всього за короткий період існування кафедри плодоовочівництва і виноградарства та одноіменної спеціальності при біологічному факультеті УжНУ, станом на 2003 рік було здійснено шість випусків. Із 92 випускників плодоовочівників-виноградарів, 12 продовжують навчання в аспірантурі при ведучих науководослідних аграрних установах України. Чергове якісне зростання кафедри датується 2003 роком, коли рішенням Міністерства освіти і науки України було відкрито магістратуру зі спеціальності "Плодоовочівництво і виноградарство".

Зараз колектив кафедри нараховує 8 чоловік: завідувач, доктор сільськогосподарських наук, професор В.А. Заяць, кандидат біологічних наук, доцент П.І. Голінка, кандидат біологічних наук, доцент Н.П. Куртин, кандидат біологічних наук, доцент В.О. Ходак, кандидат біологічних наук, старший викладач Г.М. Петак, старший викладач Д.Ю. Сойма, кандидат сільськогосподарських наук, асистент Матвієць О.Г., завідувач лабораторії С.С. Зозуля і старший лаборант О.І. Волошин. Викладачами кафедри забезпечується читання всіх дисциплін фахового спрямування: ботаніка, землеробство, рослинництво, виноградарство, плідництво, овочівництво, ґрунтознавство, механізація сільського господарства, агрохімія, агроекологія, фітопатологія, фітофармакологія, помологія, ампелографія, селекція плодових і овочевих культур. Різні види практик проводяться на базі радгосп-заводів "Ужгородський", "Великолазівський" і ботанічного саду УжНУ. Крім того, кафедра має укладену угоду з плодівним інститутом м. Ледніце на Мораві (Чехія) на проходження практики студентів. Педагогічний колектив має вже чималі здобутки і в навчально-методичній роботі. Підготовлено та опубліковано 8 навчальних посібників:

- "Історія виникнення і розвитку теорії еволюції" (П.І. Голінка, 1994);
- "Виноградарство" (В.О. Ходак, 1998);
- "Практикум з фітопатології" в трьох частинах (Н.П. Куртин, Г.М. Петак, 1998);
- "Практикум з технології зберігання і переробки плодів і овочів" (Г.М. Петак, 1998);
- "Математичні методи в агрономічних наукових дослідженнях" (Е.Р. Ермантраут, Г.М. Петак, Н.П. Куртин, 2001);
- "Основи наукових досліджень у агрономії" (Н.П. Куртин, Г.М. Петак, 2001);
- "Ампелографія" В.О. Ходак, 2003);
- "Лекції з виноградарства" (П.І. Голінка, 2003) і цілий ряд методичних розробок до лабораторних робіт з "Механізації та автоматизації сільського господарства" (Д.Ю. Сойма), "Ампелографії" (В.О. Ходак), "Плідництва" (В.А. Заяць), "Розмноження насінних рослин" (В.А. Заяць) "Декоративного садівництва і квітництва" (В.А. Заяць) та ряд інших.

Всі співробітники кафедри приймають активну участь у виконанні двох наукових тем: кафедральної - "Шляхи і способи підвищення продуктивності плодових і виноградних насаджень у Закарпатті" (наук. керівник - к.б.н., доц. Голінка П.І.) і держбюджетної (ДБ - 340) - "Інтродукція, селекція, сортовивчення і впровадження нектарина у виробництво" (науковий керівник - проф., д.с-г.н. В.А. Заяць). Понад шість десятків наукових публікацій по цих тематиках - вагомий внесок всіх членів колективу плодоовочівників-виноградарів в розробку пріоритетних регіональних наукових досліджень. Серед них слід виділити і об'ємні наукові видання монографічного

характеру: "Персик в Карпатах" (В.А. Заяць, 1992), "Садово-городні ділянки" (В.А. Заяць у співавторстві, 1993), "Структура фотосинтетичного апарату винограду" (П.І. Голінка, 2001).

В розрізі наукової тематики кафедри студенти виконують курсові і дипломні роботи. А для активізації наукових досліджень при кафедрі працює студентський науковий гурток "Плодоовочівник - виноградар", незмінним куратором якого є доценти Н.П. Куртин. Кращі студенти-гуртківці щороку мають змогу публікувати результати своїх експериментів у факультетському збірнику студентських наукових праць, а по закінченні навчання в університеті можуть підвищувати свою кваліфікацію в аспірантурі. Не забарилися і перші вагомі успіхи вихованців кафедри - А.Ф. Гамор успішно захистив кандидатську дисертацію і вже прилучився до науково-педагогічного колективу рідного факультету.

На порозі дальших звершень, кафедра живе постійними турботами по удосконаленню навчального процесу, поглибленню методичної роботи і розширенню матеріальної бази, поживавленню наукових досліджень.

ЗООЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ

В грудні 1945 року з метою вдосконалення і розширення навчальної та науково-дослідної бази біологічного факультету був створений зоологічний музей, який із самого початку свого існування і до 1964 року офіційно називався біозоологічний музей. Ініціював його відкриття перший декан факультету і водночас завідувач кафедри біозоології Іван Герасимович Рогаль. Очолити новостворений музей доручили Катерині Григорівні Нестеренко – біологу за фахом, випускниці Харківського університету. Формування експозиції почалося з передачі експонатів біологічних кабінетів Ужгородської, Мукачівської та Берегівської гімназій в розпорядження музею Ужгородського університету. До провідних вузів і наукових зоологічних установ країни були розіслані листи з проханням допомогти у поповненні музею матеріалами. Поряд з цією першочерговою проблемою, гостро постала інша, не менш важлива - формування високопрофесійного колективу біозоомузею, який мав на той час статус наукового підрозділу університету. Першим після директора з 1 січня 1946 року був зарахований до штату Й.Й. Бокшай – майбутній заслужений художник України. Перебуваючи на посаді наукового співробітника біозоомузею, Йосип Йосипович виконував роботи по художньому оформленню експозиції, а по їх завершенню, 1 травня 1946 року звільнився. В числі перших співробітників музею, які були зараховані до штату в 1946 році, необхідно згадати препаратора М. Попович, старшого наукового співробітника О.О. Грабаря, лаборанта С.П. Долгоша. Забігаючи наперед, слід відмітити надзвичайну плінність кадрів в перші роки існування і становлення біозоомузею. Серед прізвищ перших співробітників, поряд з Йосипом Йосиповичем Бокшаєм, виділяється, без перебільшення, видатний ужгородський натураліст, орнітолог-любитель і високопрофесійний таксидерміст в одній особі – Олександр Олександрович Грабар. Випускник Будапештського університету, згодом – професор Ужгородської гімназії, він був надзвичайно обдарованою і освіченою людиною, науковцем-природознавцем від природи. Ним на початку ХХ століття була зібрана і виготовлена унікальна колекція чучел денних хижих птахів і сов з території Закарпаття і Східної Словаччини, що нараховувала понад 200 екземплярів. Керівництво, на жаль, не зуміло оцінити унікальні здібності Олександра Олександровича і через два з половиною місяці після зарахування, його було звільнено з роботи. Тим не менше, вже після смерті О.О. Грабаря, сім'я передала надзвичайно цінну колекцію чучел птахів біозоомузею Ужгородського державного університету в дар. Зараз ця колекція займає чільне місце в експозиції музею і за оцінками фахівців є однією з кращих у Європі.

Після звільнення К.Г. Нестеренко, в червні 1947 року директором біозоомузею стає Марія Яківна Кучеренко – ентузіаст своєї справи із значним життєвим досвідом за плечима. Приходять нові люди: препаратор Г.М. Хіжняков, науковий співробітник І.Д. Сідоренко, молодший науковий співробітник В.М. Заблоцький, старший науковий співробітник В.І. Пономарчук. Активізується робота, поповнюється експозиція і фонди музею. Незаперечна роль у якісному і кількісному рості цієї навчально-наукової структури біологічного факультету належить Іллі Івановичу Колюшеву, який в цей період очолив новостворену кафедру зоології хребетних, приїхавши в Ужгород з Томського університету за направленням МВО СРСР. Зоолог-теріолог високого класу, він став не лише ідейним натхненником всіх починань у музеї, але й активним їх реалізатором. Кінець сорокових років – це період проб і помилок, коли через штати біозоомузею пройшло доволі багато людей, іноді не готових до такої роботи, іноді випадкових. Але в цілому, колектив ставав на ноги, формувалася, зростав кількісно і якісно. Пробують себе в якості музейних співробітників препаратори А.Ю. Герзанич, Ю.І. Клепач, науковий співробітник І.П. Курах, старший науковий співробітник К.В. Бернякович. Всі вони зробили свій посильний внесок у становлення музею.

Вже з 1951 року в біозоомузей приходять працювати за направленням перші випускники біологічного факультету, фаховий рівень яких відповідає вимогам, що ставляться до роботи такого характеру. Науковими співробітниками стають О.Р. Довгань і Г.М. Рошко. В 1952 році – І.І. Бокотей, в 1954 – А.А. Зубенко, в 1959 – Й.М. Погоріляк, в 1960 – І.І. Білак. Хоч вони не затримались надовго в музеї, але слід за собою полишили. Визрівши тут як науковці, апробувавши себе, вони були запрошені викладачами на кафедру зоології безхребетних і кафедру зоології

хребетних. І в подальшому зоологічний музей служив чудовим і ефективним полігоном для майбутніх викладачів обох кафедр зоологічного профілю на біологічному факультеті. Школу роботи в зоомузеї пройшли: М.Ф. Мателешко, Т.Т. Дудинський, О.Ю. Мателешко, В.Ю. Крочко, Ж.Г. Меліка, Л.А. Потіш, В.В. Мірутенко. Через трудовий стаж зоологічного музею Ужгородського університету пройшли і широко відомі в науково-освітніх колах за межами України: доктор біологічних наук, професор М.Ю. Клевець, кандидати біологічних наук, доценти О.Є. Луговой, В.С. Талпош, В.І. Пономарчук.

А загалом, зоомузей пам'ятає багато облич – своїх співробітників, що працювали тут, хто кілька місяців, як випробувальний термін, а хто десятиліттями. Варто згадати перших таксидермістів, що працювали в музеї на зорі його становлення. На роботу препараторами запрошувались місцеві, закарпатські мисливці А.Ю. Герзанич, Ю.І. Клепач, І.І. Кушнір. Науковими співробітниками до пори, поки із зоомузею в кінці шістдесятих не зняли статус наукового підрозділу в різний період працювали: К.В. Бернякович, В.І. Заблоцький, Е.О. Куранова, А.Н. Іванова, М.І. Похил'як, Г.Я. Содолєвська, І.І. Білак, М.Ф. Буланій. Становлення зоологічного музею Ужгородського університету, його якісний ріст, безперечно визначались і особистим внеском тих, хто стояв біля керма музею – директорами. За понад півстолітню історію директорували: К.Г. Нестеренко, М.Я. Кучеренко, В.П. Маслова, М.П. Макара, Ю.Ю. Попович, М.Й. Келентей, В.С. Талпош, О.Є. Луговой, Л.Й. Киричук, Ю.І. Мателешко, І.І. Козуб, О.М. Бокотей, А.А. Крон. Але окремо слід згадати зоологів за покликанням, тих співробітників, що віддали рідному музею не одне десятиліття самовідданої праці, для яких музей став любов'ю на все життя. Тепло рук В.І. Пономарчук, М.Й. Келентей, І.І. Кушніра, І.С. Оленя, О.З. Александрової, Л.Й. Киричука, Ю.І. Мателешка і зараз відчувається на експонатах, виставлених в залах зоологічного музею УжНУ. Понад 40 років життя віддав рідному музею Юрій Іванович Мателешко. Чудовий таксидерміст-професіонал, що вчився цій справі у кращих фахівців Радянського Союзу в зоологічному музеї Московського державного університету, він виготовив близько 500 виставкових і понад 1000 фондкових експонатів. Юрій Іванович володів секретами роботи з крупними тваринами, за що його навіть було запрошено Міністерством культури СРСР на зйомки італійсько-радянського кінофільму „Битва під Ватерлоо” для виготовлення 10 чучел коней.

Глибокий слід полишений і подружжям викладачів-зоологів біологічного факультету Ужгородського університету – Іллею Івановичем Колюшевим і Катериною Кузьмівною Власовою. Ілля Іванович був беззмінним куратором зоомузею з часу приїзду в Ужгород, аж до самої смерті в 1967 році. А Катерина Кузьмівна відзначалась тим, що постійно турбувалась проблемами музею та його колективу, допомагала їм словом і ділом. Після виходу на пенсію другого за ліком директора біозоомузею М.Я. Кучеренко, на доцента К.К. Власову ректором університету було покладено керівництво музеєм на період, допоки не підбереться відповідна кандидатура.

Зоологічний музей Ужгородського університету, створений у 1945 році практично на голому місці, за відносно короткий період став серйозним і солідним науково-освітнім осередком. Зусиллями кількох поколінь ентузіастів, згаданих нами вище, він виріс у визнаний не тільки в Україні але і за її межами навчально-виховний, науковий і еколого-натуралістичний зоологічний центр. Понад 5 тисяч виставкових експонатів в експозиційних залах з усіх континентів світу і Карпатського регіону, більш ніж 150 тисяч екземплярів різноманітних представників тваринного світу у наукових фондах - це неоцінене наукове багатство зоологічного музею сьогодні. Але складалось, формувалось і зростало це багатство по крупинах, поволі і неабиякими зусиллями великої кількості зацікавлених осіб не тільки з Ужгородського університету, але й без перебільшення з цілого колишнього Радянського Союзу. Активну конструктивну позицію зайняло колишнє Міністерство вищої освіти СРСР, яке зобов'язало зоомузеї окремих вищих навчальних закладів країни допомогти експонатами новоствореному біозоомузею УЖДУ. Прохання про допомогу були направлені і до ведучих академічних установ зоологічного профілю. Активний пошук ділових партнерів постійно проводився і керівниками нашого музею. Співробітники не тільки самі збирали зоологічний матеріал по всьому Закарпаттю, але й постійно виїздили до провідних вітчизняних музеїв, переймали досвід, навчалися, привозили експонати для поповнення експозиції.

З щирою вдячністю хочеться назвати ті наукові і науково-освітні установи колишнього Радянського Союзу, які відгукнулися на прохання молодого західноукраїнського університету, реально допомогли зоологічному музею не тільки розвиватися, а й відбутися:

- зоологічний музей Зоологічного інституту АН СРСР (м. Ленінград);
- зоологічний музей Інституту зоології і паразитології АН Литовської РСР (м. Вільнюс);
- державний природознавчий музей АН Української РСР (м. Львів);
- зоологічний музей Московського державного університету;
- зоологічний музей Київського державного університету;
- зоологічний музей Кишинівського державного університету;
- зоологічний музей Томського державного університету;
- зоологічний музей Горьківського університету;
- зоологічний музей Самаркандського державного університету;
- зоологічний музей Одеського державного університету;
- зоологічний музей Харківського державного університету;
- біологічна станція Інституту гідробіології АН УРСР (м. Одеса);
- біологічна станція Одеського державного університету (м. Красноморськ);
- державний заповідник "Асканія Нова";
- Астраханський державний заповідник;
- Південно-Сахалінський державний заповідник;
- державний заповідник "Кизил Агач" (Азербайджан);
- китобійна флотилія "Слава" (м. Одеса).

Посильну і значиму допомогу у збагаченні експозиції надали і окремі закарпатські середні школи: Ужгородська №2, Мукачівська №1, Берегівська №1, Коропецька, які презентували цінні матеріали своїх біологічних кабінетів. Зрозуміло, що участь кожної з цих інституцій у становленні зоологічного музею Ужгородського університету різна і неоднакова. Проте, в будь-якому випадку вона цінна вже своєю участю.

На окрему і особливу вдячність заслуговують імена тих людей, які, проникнувшись ідеєю важливості, своєю громадянською позицією, сприяли збагаченню експозиції університетського зоомузею. Колекції, чучела і окремі екземпляри тварин передавалися в дарунок від приватних осіб, що гостро уболівали за долю молодого навчального закладу, за можливість зібрати при біологічному факультеті колекцію тварин для сучасників і матеріал для пізнання та порівняння прийдешнім поколінням. На жаль, тлінні папери архівних документів не донесли до нас всіх прізвищ і відомостей про них: Ісаков, А.І. Колюшев, мисливець Стандер, Іллеш, Пінчук, С.Я. Ормош, Бабидорич, Е.О. Грабар, Назаров, голубар Мондич, Колишкіна, О.М. Григор'єв, В.О. Чумак, Назаров... Серед них і два видатні радянські ентомологи – ленінградські професори О.Л. Крижановський і Г.С. Медведєв, що подарували для музею колекції комах Середньої Азії і Кавказу. Експонати з приватних колекцій викладачів-зоологів УЖДУ І.І. Колюшева, К.К. Власової, О.Р. Довганя, Ю.І. Крочка, колишнього завідувача кафедри мікробіології УЖДУ доцента В.С. Петруса, колишнього директора біозоомузею УЖДУ О.Є. Лугового також прикрасили експозицію музею. Унікальну значимість мають колекції рогів копитних та тропічних комах, які зібрав у кінці дев'ятнадцятого століття відомий ужгородський натураліст і колекціонер, гімназійний професор С. Лаудон. Ці експонати були куплені для музею від сім'ї Лаудона за мізерну, символічну ціну. Велику наукову цінність представляють ентомологічні колекції: жуків-турунів фауни Закарпаття В.І. Пономарчук, напівтвердокрилих комах Українокарпатського регіону Г.М. Рошка, комах-ентомофагів короїдів Українських Карпат А.А. Гіріца, що зберігаються у фондах музею.

Сьогодні зоологічний музей Ужгородського національного університету, що вже давно виріс із допоміжної навчальної структури біологічного факультету, став визначним науковим, освітньо-виховним і еколого-пропагандистським центром Закарпаття. На базі його матеріалів навчаються студенти-біологи і учні загальноосвітніх шкіл області. Щорічно музей відвідують понад три тисячі екскурсантів. Експозиційні і фондові колекції використовуються для написання дипломних робіт, дисертацій, монографій студентами та зрілими науковцями не тільки з України, але і з інших країн. А ще, музей є справжнім банком доволі повної колекції тварин Українських

Карпат, що вже має неоціненну вагу. Для прийдешніх поколінь цей банк тварин стане унікально безцінним. Все це багате надбання кількох поколінь ентузіастів-зоологів зараз тісно розміщене в трьох експозиційних залах корпусу біологічного факультету та трьох фондових кімнатах у будинку навпроти. І вже мало хто може зі смутком згадати кращі часи зоологічного музею, що з сорокових до шістдесятих років розміщувався у старовинній просторій будові на вулиці Капітульній, 18. Унікальне зоологічне багатство на біологічному факультеті нині доглядається і впорядковується нечисельним штатом музейних працівників: завідувач зоомузею О.М. Бокотей, старші лаборанти А.Г. Дудинська і Н.І. Потіш. Щоденні турботи колективу співробітників – це догляд за експонатами та їх поповнення, проведення наукової каталогізації фондових та експозиційних матеріалів і проведення екскурсій для школярів, студентів, відвідувачів із Закарпаття, інших областей України, із-за кордону. Іде до завершення робота над путівником „Залами зоологічного музею” та методичного посібника „Роль зоологічних музеїв у вихованні підростаючого покоління”. А в близькій перспективі – розширення експозиційних площ і створення на базі зоологічного музею – музею Природи, що стане потужним центром екологічного виховання населення.

БОТАНІЧНИЙ САД

Ботанічний сад Ужгородського університету був створений з ініціативи першого завідувача кафедри ботаніки, кандидата біологічних наук, доцента Хоми Юхимовича Руденка 28 листопада 1945 року, як навчально-науковий флористичний полігон при біологічному факультеті. Цією ж датою Хома Юхимович був призначений директором ботанічного саду. Територія, площею близько чотирьох гектарів, була виділена на правому березі річки Уж східної околиці міста Ужгород. Ця ділянка, на якій і донині знаходиться центральна садиба ботанічного саду УжНУ, за сучасною адресою – вулиця Ольбрахта 6, в той час була старим фруктовим-горіховим садом ужгородського адвоката Товта із садовим будиночком посеред нього і стайнею на окраїні. Непочатий край роботи на тільки-но створеній кафедрі тільки-но створеного факультету і старий плодово-горіховий сад, що отримав високий статус ботанічного саду – науково-навчального підрозділу Ужгородського університету. Це були дві занадто великі проблеми Х.Ю. Руденка, які вимагали вирішення, та ще й негайного. Аж через три місяці була підібрана кандидатура на першого ботсадівського співробітника – В.О. Грабаря, якого зарахували з 17 лютого 1946 року на посаду вченого садівника. А вже через два дні, у зв'язку з призначенням Хоми Юхимовича деканом біологічного факультету, його звільняють з посади директора ботанічного саду. Обезголовлений університетський підрозділ силами одного співробітника поволі почав функціонувати. Впорядковувалась територія, корчувались чагарники, сухостійні і пошкоджені дерева. По приїзді на викладацьку роботу до Ужгородського університету доктора біологічних наук, професора Ярошенка, його одразу ж з 1 березня 1946 року призначають заступником директора ботсаду по науковій частині за сумісництвом. Але і це призначення не могло вирішити усіх, в першу чергу, виробничих проблем. В квітні цього ж року В.О. Грабар офіційно стає директором, а протягом осені укомплектовуються штати наукових співробітників. В числі перших, хто розпочав роботу в ботанічному саду - наукові співробітники С.С. Фодор, О.Г. Резниченко, В.І. Кононенко, старший науковий співробітник І.І. Заблоцький. Тож з кінця 1946 року розпочалася реальна, інтенсивна діяльність колективу в руслі класичних завдань, передбачених для установ такої категорії. Архівні документи зберегли відомості про численні експедиції та відрядження співробітників ботсаду ще в 1946 році по збору рослинного і насінного матеріалу. По всьому Закарпаттю підбирався посадковий матеріал місцевих видів і форм чагарників та дерев, збиралося і закуповувалося насіння. Крім того, цей період і ця робота відкрили і викристалізували неординарні таланти ботаніків-флористів: В.О. Грабаря, С.С. Фодора, О.Г. Резниченко. З 1947 року почалася планомірна закладка дендрологічної колекції та колекції дерев'янистих і трав'янистих декоративних культур. Міняється обличчя старого фруктовим-горіхового саду на березі Ужа, міняються обличчя людей, які тут працюють. У жовтні 1947 року директором ботсаду призначається Ю.Б. Гучетіль, В.О. Грабаря переводять на посаду старшого наукового співробітника, О.Г. Резниченко переходить працювати лаборантом на кафедру вищих рослин, а І.І. Заблоцький - лаборантом на кафедру зоології безхребетних. В той же час А.В. Чужданову зараховують на посаду наукового співробітника, садівником приймають на роботу Н.Н. Говера. Переоблаштовується садовий будиночок, добудовуються господарські приміщення, закуповуються коні. А ще, збирається урожай із фруктових дерев - залишків колишнього плодового саду і реалізується через торг. Надзвичайно важка робота у складних умовах вимагала величезних зусиль і фахової підготовки від усіх без винятку працівників ботанічного саду. І він зростав у якісному відношенні, облаштовувався, функціонував. Навіть вже розглядалась можливість розширення площі за рахунок господарсько непридатних земель в околицях села Доманинці.

Перші роки становлення університетського ботанічного саду були спряжені з відсутністю в повоєнному Закарпатті кваліфікованих кадрів, місцевих фахівців з біологічною або ж агрономічною освітою. Це породжувало на перших порах доволі часті зміни керівництва. Показовим у цьому відношенні виявився 1948 рік, коли на посаді директора змінилося троє людей. Замість Ю.Б. Гучетіль, в квітні керівником призначається П.Т. Калін. Вже з серпня цю посаду обіймає С.С. Фодор, який у вересні переходить на викладацьку роботу, а на його місце запрошують Є.В. Лугового. Але загальний плин діяльності ботанічного саду не припиняється. Активно реалізується програма інтродукції і акліматизації рослин, створюється колекція рослин-екзотів. Протягом двох наступних років, до 1950 року кадрової лихоманки не було, що дозволило

колективу на чолі з директором доволі ефективно виконувати програму по освоєнню площі ботанічного саду, збору в природі насіння для каталогу місцевої флори і розширенню колекції екзотів. Наприкінці 1948 року на посаді старшого наукового співробітника починає працювати А.Т. Арсірій, але через чотири місяці вона переходить працювати викладачем на кафедру вищих рослин. Звертаючись до штатного розпису ботанічного саду УжДУ станом на 14 квітня 1949 року, можна черговий раз відмітити кадрову проблему, що вже традиційно тяжіє над ним. Із семи ставок – дві вакантні, а серед працюючих не всі мають відповідну фахову освіту.

Новий етап якісного зростання ботсаду розпочався в 1951 році, коли випускники кафедри вищих рослин з першого набору Ужгородського університету І.І. Бубряк та О.М. Лакиза за направленням прийшли працювати в цей ботанічний підрозділ. Це були перші ластівки. Біологічний факультет, готуючи кваліфікованих випускників, став кузнею кадрів для ботанічного саду. Така практика залучення власних дипломованих спеціалістів до роботи у науково-освітньому вузівському підрозділі принесла в подальшому вагомні результати. У вересні 1952 року І.І. Бубряк стає директором ботанічного саду, але не на традиційно короткий час, а на цілих сім літ. Звісно, що за такий період можна зробити багато. І багато ним було зроблено. Значно збагатилися дендрологічні колекції рослин. Ефективно здійснювалась інтродукція і акліматизація, особливо субтропічних дикорослих і культурних дерев та чагарників. Потужно запрацював механізм обміну насінним матеріалом з іншими ботанічними садами Радянського Союзу. Активізувалась науково-дослідницька робота, до якої широко залучались студенти біологічного факультету. Ботанічний сад став полігоном не тільки навчальним, але науково-дослідним. Свідченням тому – зростання фахового рівня співробітників, і подальше залучення їх до викладацької роботи на кафедрах ботанічного профілю Ужгородського університету. В 1953 році О.М. Лакиза переходить на посаду асистента кафедри дарвінізму і генетики, а в 1959 – І.І. Бубряк, щойно затверджений в якості кандидата наук, стає викладачем цієї ж кафедри. Після Івана Ілліча керівництво ботанічним садом в черговий раз на півроку переходить до В.О. Грабаря, в червні 1960 року директором призначається О.В. Савельєв, а ще через де'які місяці - В.М. Данильський. У вирі років і подій ботанічний сад живе інтенсивним, бурхливим життям. Щоденна важка, буденна праця: обробіток ґрунту, прополка, полив, догляд за рослинами, збір насіння, щеплення, укорінення, робота на дослідних ділянках, в теплицях і оранжереї ... Але приходять нові люди, з'являються нові ідеї, ботсад розбудовується. На посадах наукових співробітників пробують себе випускники біологічного факультету: Н.А. Коперльос, В.М. Суходольський, З.О. Пердук, М.М. Чубірко, П.А. Мушак, Л.Н. Угрюмова. Та не всі витримують. Навесні 1963 року директором призначається М.Т. Корнеєв.

Нова, яскрава сторінка в історії ботанічного саду Ужгородського університету розпочалася з дня призначення директором С.І. Зайцева. Людина широкої і відкритої душі, оптиміст з негасимою енергією, Семен Іванович зумів змінити не тільки весь вигляд ботсаду. Будучи від природи чудовим господарником, маючи диплом сільськогосподарського технікуму і командирський досвід воєнних доріг Другої світової, він за роки свого директорства побудував сучасну оранжерею, дві великі теплиці, котельню, провів опалення у всі робочі приміщення, вибудував науково-виробничі лабораторії. Все це дало можливість створити багату колекцію сукулентів і тропічних рослин в умовах закритого ґрунту. Дозволило налагодити масштабне вегетативне розмноження декоративних чагарників і дерев, вирощувати рослини для озеленення не тільки території університету, але й об'єктів обласного і районних центрів. Незаурядна господарська жилка С.І. Зайцева, вміння робити на землі, вміння робити на перспективу, ефектно і ефективно реалізувались на практиці. Ужгородський ботанічний сад набув і вигляду і якості класичного ботанічного саду. Впорядковані алеї, доглянуті колекції місцевої та екзотичної флори, клумби з розмаїттям декоративних рослин, колекційні і виробничі площі закритого ґрунту, штучна водойма і ... жодної згадки про колишній фруктовий сад із маленьким садовим будиночком посеред нього і стайнею на окраїні. Вже не коні, а трактори і вантажівка працюють тут. Налагоджене було навіть виробництво посадкового матеріалу та квітів для реалізації, що дало можливість розширювати матеріально-технічну базу, і ще й допомагати коштами біологічному факультету. Ботанічний сад став гордістю не тільки університету, але й всього Закарпаття. В ботсаду навчалися студенти-ботаніки і фізіологи рослин, на екскурсії приходили школярі і гості обласного центру. Зрештою, сюди приходили звичайні городяни помилуватися чудовими

рослинами і відпочити душею серед рослин. Шістнадцять років життя віддав Семен Іванович своєму дітищу, своїй гордості і своїй втісі. В червні 1980 року він вийшов на пенсію, залишивши для майбутніх поколінь студентів і науковців цінну спадщину. Пліч-о-пліч з С.І. Зайцевим завзято трудилися на розбудові ботсаду: З.О. Пердук, В.П. Чевська, К.С. Данко, О.В. Шнайдген, Н.І. Копинець, Л.В. Яковенко, С.Л. Рот і ще десятки рядових робітників. Сімдесяти-вісімдесяти роки характерні тим, що штати ботанічного саду в цей період нараховували 60-70 співробітників. Це була серйозна навчальна, наукова і виробнича структура університету.

Намагання розширити площу ботанічного саду Ужгородського університету здійснювались його керівництвом та керівництвом біологічного факультету практично ще з сорокових років. Але реальний успіх в цьому напрямку прийшов у 1979 році завдяки ініціативній діяльності тодішнього завідувача кафедри ботаніки і одночасно декана біологічного факультету УжДУ В.І. Комендара та директора ботсаду С.І. Зайцева. Постановою Ради міністрів УРСР від 30 січня 1979 року із складу держлісфонду Ужгородського лісокомбінату було передано 86 гектарів лісопокритої площі в урочищі „Шахта” для розширення ботанічного саду Ужгородського державного університету. Згодом, такою ж постановою було передано близько трьох гектарів ріллі від радгосп-заводу „Ужгородський” в тому ж урочищі „Шахта”. Після проведеного землевпорядкування нова територія ботанічного саду складала 83, 22 гектари. Уже в 1980 році була підготована проектна документація на освоєння нової території і кошторис на виконання будівельних робіт, підведення комунікацій та закладки колекцій наукового і навчального характеру. Забігаючи наперед, відмітимо, що ботанічний сад так і не отримав цільового державного фінансування нової території. Намагання ректорату, деканату і дирекції ботсаду розбивались об стіну непорозуміння з боку місцевої та центральної влади. І тому, замість науково-адміністративного комплексу, оранжерей, теплиць, колекційних та дослідних ділянок, алей і квітників, на „Шахті”, як і раніше, шумить кронами захарашений ліс.

Кінець двадцятого століття пройшов для ботанічного саду під знаком солідної стабільності. До його керівництва приходять нові директори – випускники кафедри ботаніки УжДУ: І.Ю. Хмара (1980-1984), В.А. Заяць (1985-1986), П.С. Ловас (1987-1992). В цей період ботанічний сад голосно заявив про себе не тільки за межами Закарпаття, але й за межами України. Тісні творчі контакти з ботсадами всього Радянського Союзу, обмін інформацією і посадковим матеріалом стали звичним і буденним явищем. Зі своїми рослинними експонатами співробітники представляли ботанічний сад Ужгородського університету на виставках народного господарства у Києві і Москві, приймали участь у міжнародних виставках квітів.

Кризові процеси дев'яностих років двадцятого століття в Україні позначились і на злагодженій діяльності ботанічного саду. В коловерті кадрових змін цього періоду крісло керівника по черзі займають В.П. Чевська (1993-1998), М.М. Булеца (1998 -1999), Я.П. Пекар (1999-2000). Чергові якісні зрушення намітились з призначенням в липні 2000 року на посаду директора ботсаду Д.Ю. Соєми. Позитивна риса господаря виявляється у його діях: завершена газифікація виробничих приміщень, побудована нова теплиця, впорядкована територія дослідних і колекційних ділянок. Зараз колектив ботанічного саду УжНУ – це шістнадцять співробітників на майже дев'яностогектарну площу двох масивів.

За неповні шість десятиліть ботанічний сад Ужгородського національного університету пройшов складний шлях формування і становлення. В його непростій історії, все-таки, було більше злетів ніж падінь. І було багато хороших людей, справжніх патріотів ботанічного саду, людей одержимих любов'ю до рослин. Зразком самовідданого служіння своїй справі були і залишаються співробітники ботсаду, що віддали йому все своє трудове життя, залишивши тут частку своєї душі: В.О. Грабар, З.О. Пердук, В.П. Чевська, О.В. Шнайдген, Р.І. Мураховська, Н.Л. Арістархова, Н.І. Копинець, К.С. Данко, С.Л. Рот, К.А. Мюллер. Земля ботсаду і виплекані тут рослини зберігають тепло їх рук, та й багатьох інших, не відмічених нами садівників, лаборантів, рядових робітників. Гордістю і окрасою ботанічного саду стали результати діяння всіх співробітників, що працювали тут ще з далекого сорок п'ятого. Особливо цінними у науково-пізнавальному плані є: дендрарій хвойних і вічнозелених декоративних деревно-чагарникових порід, колекція тропічних і субтропічних рослин в умовах закритого ґрунту, колекція декоративних цибулинних та бульбоцибулинних рослин. А загалом, в ботанічному саду Ужгородського університету зібрано унікальну колекцію рослин, яка нараховує близько 2500

видів, форм і сортів. Серед них дерева, чагарники, ліани, однорічні та багаторічні квіткові рослини, що представляють не тільки місцеву флору, а й практично усі континенти планети.

Цікавою і окремою сторінкою в історії ботанічного саду Ужгородського університету є існування при ньому в період з 11 березня 1947 до кінця шістдесятих років специфічної структури, під назвою "Біобазу університету". Вона, згідно тогочасних документів, повинна була забезпечувати "організацію біостанцій УжДУ для проведення практик студентів". За штатним розписом до її складу входив один співробітник - завідувач біологічної бази. Першим завідувачем, датою створення біобазу, була призначена випускниця Харківського університету В.І. Хоралець. Варвара Іванівна в числі перших приїхала розбудовувати новостворений Ужгородський університет і на цей час працювала асистентом кафедри біології. Постійні роз'їзди по всій області, підбір місць для проведення різних видів практик, переговори і підписання угод з керівниками виробничих та навчальних структур про забезпечення житлом і харчуванням студентів на практиці. Це була важка і відповідальна робота. В другій половині 1947 року В.І. Хоралець переходить працювати на кафедру біохімії УжДУ. На посаді завідувача біобазу її змінив Я.М. Доля. Його зусиллями з травня 1948 року починає функціонувати біобазу університету в приміщенні колишнього греко-католицького чоловічого монастиря в селищі Малий Березний. З роками студентів на біологічному факультеті більше, розширюється кількість спеціалізацій, додається робота керівникам біобазу. Стаціонарне приміщення для проведення практик студентів у Малому Березному в середині п'ятдесятих років передається в розпорядження обласного управління освіти під школу-інтернат. І знову гостра організаційна проблема тяжіє над керівниками біобазу. На цій посаді за роки існування біологічної бази працювали: Н.Е. Василенко, А.І. Ковригін, О.С. Сіладій, І.М. Шутєв, З.О. Пердук, Й.Й. Сікура, І.А. Маханець, М.Т. Корнеєв і Ю.В. Манівчук. Завдяки їм, літні практики студентів проходили в основному організовано і ефективно. В 1955 році завершилося будівництво гірської біобазу на полонині Руна, що функціонувала до 1970 року. Цей кам'яний двоповерховий будинок на полонині послужив добру службу не тільки для студентських практик, але і для науки. Викладачі-ботаніки і зоологи провели там не один місяць, вивчаючи гірську флору та фауну. А С.С. Фодор разом з В.І. Комендаром заклали на полонині Руна унікальний дослід по відновленню природної верхньої межі лісу в умовах високогір'я Карпат. В 1970 році будівлю на полонині Руна університет продав Лумшорській турбазі, а "біологічну базу", як структуру УжДУ при ботанічному саду було скасовано.

Хоча спеціальна функціональна структура університету по організації біологічних практик після шістдесятих років вже не створювалась, термін „біобазу” знову почав побутувати. Завдяки наполегливості професора В.І. Комендара та дійовій підтримці крайн-патріотів і природолюбів з Міжгірщини – В.Ю. Штаєра і М.М. Цюбика, Ужгородський університет отримав у 1981 році в своє розпорядження чудову двоповерхову споруду на околиці села Колочава, яка стала місцем проведення різних видів практик студентів. Будинок на мальовничому узліссі біля річки Теремлі отримав назву біобазу. Першим її директором став колишній випускник кафедри ентомології УжДУ, тогочасний керівник Колочавської десятирічки, а нині – начальник Державного управління екології і природних ресурсів в Закарпатській області Мирон Михайлович Цюбик. Директорську естафету керівника біобазу перебрав від батька п'ять років тому його син – Мирон Миронович Цюбик, який і понині успішно працює на цій посаді.

Споглядаючи з позиції сьогодення на діяння давно минулих років, важко не відмітити ентузіазм і масштабність роботи як тогочасних керівників біологічної бази університету, так співробітників кафедр біологічного факультету. Вражає географія студентських навчальних та виробничих практик. Наприклад, в 1950 році виробничу практику студенти проходили згідно наказу по цілому Радянському Союзу: Плодоовочевий інститут ім. І.В. Мічуріна (м. Мічурінськ), Всесоюзний субтропічний ботанічний сад (м. Батумі), Інститут субтропічних культур АН Грузинської РСР (сел. Мехерадзе), Карадазька біостанція (м. Феодосія, Крим), Львівський рибтрест (м. Городок), Інститут гібридизації і акліматизації тварин (Асканія Нова), а в межах Закарпаття – це були: обласна сільськогосподарська дослідна станція (с. В. Бакта), Рахівський, Ясінянський, Усть-Чорнянський ліспромгости, Хустське мисливське господарство, Ужгородська міська бойня, Ужгородська малярійна станція ... З роками місяця проведення виробничих і ознайомчих практик розширились: Кандалакиський заповідник (с. Лувінги Мурманської області),

біобазу Петрозаводського державного університету (м. Біломорськ Мурманської області), Нікітський ботанічний сад (м. Ялта), заповідник Асканія Нова, Чорноморський державний заповідник (м. Гола Пристань Херсонської області), Кавказький біосферний заповідник (м. Сочі), Зоологічний інститут АН СРСР (м. Ленінград), ВДНГ СРСР (м. Москва), Інститут фізіології рослин АН УРСР (м. Київ), Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР (м. Київ), Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена АН УРСР (м. Київ), Одеський державний університет і ще багато інших, які вже, на жаль, не фігурують у наших звітах про практики. Ще одна цікава деталь студентської дослідницької роботи, що постійно фігурує у тогочасних наказах по університету – це відрядження студентів у наукові експедиції разом з викладачами та співробітниками біологічного факультету. Ці хороші традиції також відійшли у минуле. І наше завдання їх повернути та збагатити.

ПІСЛЯМОВА

На підході вісімдесятилітній ювілей з дня заснування першого закарпатського університету. Із позиції сьогодення ми вже можемо узагальнити діяння наших попередників і дати реальну оцінку їх здобуткам. За відносно короткий історичний відрізок часу біологічний факультет Ужгородського національного університету сформувався як потужний осередок не тільки державного, але і європейського масштабу. Його досягнення у сфері науки і освіти - це хоч не великий, але реальний внесок до світового культурного надбання, яким ужгородські біологи можуть пишатися. Адже десятки наших випускників успішно працюють в навчальних та наукових закладах країн Європи та Америки. Багато біологів з дипломом Ужгородського університету є виконавцями міжнародних програм та проектів в галузі науки, освіти і культури.

Наукові дослідження ужгородських біологів успішно здійснюються в площині сучасних пріоритетних напрямків. Вони охоплюють як фундаментальні, так і прикладні аспекти біологічної науки. Спільно із вченими вітчизняних та зарубіжних наукових центрів біологи Ужгородського національного університету плідно працюють над природоохоронною проблематикою Карпатського регіону. Солідною є і наукова продукція небагаточисельного колективу біологічного факультету. Це понад півтори сотні публікацій в середньому за один рік у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях. Це щорічний випуск кількох монографій і навчальних посібників. Це, врешті, стабільні захисти дисертацій наших випускників.

В дусі класичних університетських традицій біологічний факультет не просто успішно функціонує, примножуючи славу вітчизняної науки, але й продовжує розвиватись. Розвиток спрямований на активну інтеграцію в європейську освітньо-наукову систему. Навчальні плани і програми дисциплін за якими займаються студенти біологічного факультету УжНУ адаптуються до планів і програм провідних зарубіжних університетів. Активізується практика семестрового і річного навчання наших студентів у вищих навчальних закладах інших країн.

Загальні здобутки біологічного факультету Ужгородського національного університету значні і незаперечні. Але приємно відмітити постійну снагу всього колективу до якісного росту. Науково-інтелектуальний потенціал його дозволяє вийти на нові висоти в своїй професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

Гранчак І.М., Довганич О.Д., Сливка В.Ю., Туряниця В.В. Осередок освіти, науки, культури: Ужгородському державному університету - 50 років. - Ужгород, 1995. - 195 с.

Довганич О.Д., Лендъел В.І., Міщенко С.Д. Ужгородський державний університет. - Ужгород: Карпати, 1984. - 80 с.

Лендъел В.І. Дітище Радянської влади: Ужгородському державному університету - 40 років. - Ужгород, 1985. - 28 с.

Основні друковані праці викладачів та співробітників Ужгородського державного університету (1946-1990 рр.). Бібліографічний покажчик. (відповід. за випуск: І.І. Берцик, О.І. Почекутова). - Ужгород, 1991. - 282 с.

Ужгородський державний університет: Довідник для вступників (під ред. К.К. Фасулаті). - Ужгород: УЖДУ, 1953. - 22 с.

Ужгородський державний університет (під ред. В.Ю. Сливки). Ужгород, 2000. - 121 с.

Ужгородський державний університет: біологічний факультет (відповід. за випуск В.І. Ніколайчук). - Ужгород, 2000. - 23 с.

Чепур Д.В. Ужгородский государственный университет. - Ужгород: Карпати, 1970. - 79 с.